

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

***‘Αντικειμενικότητα, Ορθολογικότητα
και Σχεδιασμός’***

Εκπόνηση: Δεδελετάκης Μιχάλης

Επίβλεψη: Λαλένης Κωνσταντίνος

Βόλος, Ιούλιος 2012

*‘Objectivity, Rationality
and Planning’*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δομή, ο σκοπός, ο ρόλος και η αμεροληψία της επιστήμης αποτέλεσαν πηγή για την δημιουργία θεωριών περί επιστημολογίας, οι οποίες είναι αντικρουόμενες. Οι θεωρίες αυτές, που αφορούν κυρίως τις κοινωνικές επιστήμες, εξελίχθηκαν με την πάροδο των χρόνων με άλλες εκ' των οποίων τον θετικισμό (positivism) του Comte, τον σχετικισμό (relativism) του Kuhn, την φαινομενολογία (phenomenology) του Husserl. Ο σχεδιασμός ως κοινωνική επιστήμη έχει επηρεαστεί από τις παραπάνω θεωρίες στον τρόπο δράσης του αλλά κυρίως στον τρόπο σκέψης με την εμφάνιση των Σχολών Σκέψης. Η ορθολογικότητα και η μεθοδολογία της διαδικασίας του σχεδιασμού αποτελούν στοιχεία αφηρημένα και αόριστα με αποτέλεσμα να τίθεται υπό αμφισβήτηση η καταλληλότητα και η αντικειμενικότητα των μελετητών – σχεδιαστών. Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η θεωρητική ανάλυση της αντικειμενικότητας στην επιστήμη του σχεδιασμού καθώς και η εξέταση του μελετητή – σχεδιαστή, παράγοντες και χαρακτηριστικά του δηλαδή τα οποία «νοθεύουν» την καθ' όλα «αντικειμενικότητα» του σχεδιασμού. Τα κυριότερα ερωτήματα που τίθενται προς έρευνα είναι τα εξής: Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την κρίση του μελετητή; Τι ρόλο παίζει η ιδεολογία στον σχεδιασμό; Ποιοι είναι οι παράγοντες που περιορίζουν η/και «χειραγωγούν» τον σχεδιαστή;

Λέξεις κλειδιά: ορθολογικότητα, αντικειμενικότητα, σχεδιασμός, ιδεολογία, σχεδιαστής

ABSTRACT

The structure, aim, role and impartiality of science constituted the source for the creation of epistemology theories, which were highly contradictory. These theories, mainly affecting the social sciences, developed over the years with others among Comte's positivism, Kuhn's relativism and Husserl's phenomenology. Planning, as a social science, has been affected by these theories in the way of action as well as the way of thinking, which led to the appearance of the Schools of Planning Thought. The rationality and methodology of the planning process are considered abstract and vague elements, causing the adequacy and objectivity of planners to be placed under contestation. The objective of this thesis is the theoretical analysis of objectivity in science, generally, and in planning, specifically, as well as to deliver a deeper look at the planner, factors and characteristics of him which "distort" the, so called, "objectivity" of planning. The main questions raised for research are the following: What are the factors that influence planner's judgment and decision making? Which role does ideology play in planning? What are the factors limiting and / or "manipulating" the planner?

Key words: *rationality, objectivity, planning, ideology, planner*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	8
1.1. ΕΠΙΣΤΗΜΗ	8
1.2 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ	13
1.3. ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ	19
1.3.1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΓΝΩΣΗ.....	19
1.3.2. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.....	22
2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ.....	28
2.1. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ.....	29
2.2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ – ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ	48
2.3. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	54
3. ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΣ: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΤΟΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ. 60	
3.1. ΣΧΕΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ – ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ	62
3.2. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ.....	64
3.3 ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	66
3.4. «ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ» ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ.....	69
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	72
4.1. ΠΟΣΟ ΔΥΣΚΟΛΗ ΕΙΝΑΙ Η ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ; ...	74
4.2. ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ;	75
4.3. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΗΣΗ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	79

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 2.1: Χάρτης θέσεων στην θεωρία σχεδιασμού σύμφωνα με την Healey.....	44
Σχήμα 2.2: Τυπολογία της θεωρίας σχεδιασμού του Yiftachel.....	44
Σχήμα 2.3: Συνεργατική, Επικοινωνιακή και Μετα-μοντέρνα θεωρία σχεδιασμού, μέσω μετα-μοντέρνας τυπολογίας.....	46
Σχήμα 2.4: Σχεδιασμός σαν διαδικασία ορθολογικής δράσης.....	50

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο την καταγραφή και την ανάλυση της θεωρίας του σχεδιασμού κυρίως όσον αφορά την αντικειμενικότητα και την ορθολογικότητα της διαδικασίας του. Με την όρο «σχεδιασμός» νοείται η έννοια του προγραμματισμού (planning) με χωρικές διαστάσεις και όχι απλά η έννοια της σχεδίασης (designing). Βασικός προβληματισμός που τίθεται αφορά τον ρόλο που παίζει ο μελετητής/σχεδιαστής στη διαδικασία «παραγωγής» του σχεδίου καθώς και οι παράγοντες, τόσο εσωτερικοί όσο και εξωτερικοί, οι οποίοι δύναται να επηρεάσουν την κρίση του και κατ' επέκταση τις αποφάσεις και τον τρόπο δράσης του. Με αυτήν την λογική γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των όρων της αντικειμενικής γνώσης και της ιδεολογίας τόσο από την μεριά της φιλοσοφίας όσο και, μερικώς, από την πλευρά της ψυχολογίας. Η βασική γραμμή που ακολουθήθηκε, βασιζόμενη στην απαγωγική μέθοδο, χωρίζεται σε τρία κύρια κεφάλαια που στην συνέχεια οδηγούν στα συμπεράσματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία εισαγωγή στην έννοια και στον κόσμο της «κοινωνικής επιστήμης» και του ορθολογικού συλλογισμού της επιστημονικής διαδικασίας. Παρουσιάζοντας τα κυριότερα πρόσωπα και τα κυριότερα ρεύματα τα οποία βοήθησαν στην εξέλιξή της, αναλύεται η έννοια της αντικειμενικότητας καθώς και ο τρόπος που την προσέγγισε η φιλοσοφία και η ψυχολογία. Εν συνεχεία αναλύονται δύο υψηλά αντικρουόμενες προσεγγίσεις της αντικειμενικότητας: η αντικειμενική γνώση, όπου παρουσιάζονται η επιστημονικές απόψεις στο αν και πώς μπορεί να επιτευχθεί, και η ηθική και η ιδεολογία στην λήψη αποφάσεων, όπου αναλύονται αυτές έννοιες και ο βαθμός επιρροής τους στην λήψη αποφάσεων.

Εν συνεχεία στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται η εισαγωγή στον σχεδιαστικό «κόσμο». Αρχικά αναλύεται ο τρόπος που «μεταβάλλεται» ο σκοπός και ο ρόλος του σχεδιασμού μέσω της ιστορικής εξέλιξης των θεωριών του. Παράλληλα εξετάζεται και η πορεία που ακολούθησαν οι Σχολές Σκέψης του Σχεδιασμού, όντας ουσιαστικά οι «εκπρόσωποι» των προαναφερθέντων θεωριών. Ακολουθώντας την «γραμμή» του πρώτου κεφαλαίου, αναλύονται οι έννοιες της αντικειμενικότητας και της ορθολογικότητας στην σχεδιαστική διαδικασία, όντας δηλαδή το μεταβατικό στάδιο μεταξύ θεωρίας και πράξης. Τέλος γίνεται αναφορά και στον ιδεολογικό σχεδιασμό, δηλαδή πως οι ιδεολογίες, του πρώτου κεφαλαίου, «εξειδικεύονται» στα θέματα σχεδιασμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια παρουσίασης του ρόλου που παίζει ο σχεδιαστής στην αντικειμενικότητα και την ορθολογικότητα της σχεδιαστικής διαδικασίας. Η λογική που ακολουθείται εδώ είναι η παρουσίαση των παραγόντων, που πηγάζουν τόσο από τον ίδιο τον σχεδιαστή όσο και από το εξωτερικό περιβάλλον, που επηρεάζουν την αντίληψη του, περιορίζουν και χειραγωγούν τις πράξεις, ελέγχοντας τις κινήσεις που κάνει και τις αποφάσεις που παίρνει. Η παράγοντες αυτοί παρουσιάζονται στην χείριστη μορφή που δύναται να έχουν σε μία προσπάθεια προβολής του ρόλου που μπορούν να παίξουν, κρίνοντας αναγκαία την ανάλυσή τους από τους ερευνητές σε διεπιστημονικό επίπεδο.

Η εργασία ολοκληρώνεται με το τέταρτο κεφάλαιο, που είναι τα συμπεράσματα. Μετά από μία γρήγορη ανασκόπηση των (θεωρητικών) στοιχείων και δεδομένων που συλλέχθηκαν, απαντάται το ερώτημα που αφορά τον βαθμό επίτευξης της αντικειμενικότητας καθώς και παρουσιάζονται κάποιες κατευθύνσεις που προτείνεται να ακολουθεί ο τομέας της διδασκαλίας, οι επαγγελματίες σχεδιαστές και η ακαδημαϊκή κοινότητα, με την μορφή παρουσίασης θεμάτων προς περαιτέρω ερεύνα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό είναι υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω όλους τους παράγοντες οι οποίοι βοήθησαν στο να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία. Κατ' αρχάς θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Λαλένη Κωνσταντίνο για την συμβολή του κατά την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, καθώς και όλους τους καθηγητές του Τμήματος Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης που ήταν πρόθυμοι να με βοηθήσουν, ο καθένας με τον τρόπο του. Από αυτούς ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Βογιαζίδη Νικολό και την Ζήφου Μαρία για τις πολύτιμες συμβουλές και κατευθύνσεις που μου έδωσαν, βοηθώντας σημαντικά στην σταδιακή οργάνωση της προσέγγισης και της δομής του θέματος. Παράλληλα πρέπει να ευχαριστήσω και τον κ. Gutenschwager Gerald για την εποικοδομητική συζήτηση, επί του θέματος, που είχαμε στην κατοικία του.

Τέλος θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου που με στήριξε όλα τα χρόνια σαν φοιτητής, και όχι μόνο, καθώς και φυσικά όλους τους φίλους, τόσο από την Κοζάνη όσο και τους συμφοιτητές μου στο Βόλο, που με στήριζαν ηθικά και ψυχολογικά καθ' όλη την διάρκεια της φοίτησης, και ενδεχομένως και μετέπειτα. Σας ευχαριστώ!

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

1.1. ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Προτού γίνει ανάλυση για το επίπεδο της αντικειμενικότητας στην επιστήμη πρέπει να γίνει μία αναφορά για το τι ακριβώς εστί επιστήμη και γενικά επιστημονική συμπεριφορά και τρόπος σκέψης. Λόγω του γεγονότος ότι η παρούσα διπλωματική αφορά τις κοινωνικές επιστήμες δίδεται μια μεγαλύτερη έμφαση σε αυτόν τον τομέα .

Η επιστήμη με την κλασική έννοια του όρου είναι η γνώση (ετυμολογικά: επίσταμαι = γνωρίζω), τεκμηριωμένη με λογικά επιχειρήματα, ενός αντικειμένου το οποίο «ζητά γενικούς νόμους αναφερόμενους σε σειρά ειδικών περιπτώσεων» (Russell, 1963). Αποτελεί βασικό τρόπο σκέψης για την πρόοδο του πολιτισμού από τον 16^ο – 17^ο αιώνα και από τότε η εξέλιξη της έγινε με κάθε άλλο παρά αργά βήματα. Λίγο πιο συγκεκριμένα, η επιστήμη μελετά ένα γνωστικό φαινόμενο με συγκεκριμένο τρόπο - επιστημονική διαδικασία - το οποίο στην απλούστερη μορφή του αποτελείται από ένα αίτιο και ένα αιτιατό. Ο τρόπος που εξετάζεται το φαινόμενο αυτό ξεχωρίζει την επιστήμη από τις τέχνες γιατί εξετάζεται με ορθολογικό τρόπο κάθε δυνατή σύνδεση των παραμέτρων που οδηγούν από το αίτιο στο αιτιατό (αποτέλεσμα).

Παρόλο που ορισμός της επιστήμης είναι αρκετά αφηρημένος, με την πάροδο των χρόνων η επιστήμη εξελίχτηκε και διαχωρίστηκε σε τομείς έχοντας δύο μεγάλες κατηγορίες: 1) Τις θετικές και τις εφαρμοσμένες και 2) Τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές. Οι δύο αυτές κατηγορίες έχουν κάποιες βασικές διαφορές οι οποίες χρίζουν μεγάλης ανάλυσης όμως η κυριότερη από αυτές είναι το γεγονός ότι η πρώτη κατηγορία ασχολείται με φαινόμενα πρακτικού συνήθως χαρακτήρα που αφορούν τον φυσικό κόσμο αναλύοντάς τον συνήθως με μαθηματικό τρόπο και δίνεται έμφαση στην λεπτομερή παρατήρηση αλλά και στην διεξαγωγή πειραμάτων με σκοπό την εξήγηση (φυσική, μαθηματικά κλπ.) ή την βελτίωση (μηχανική, φαρμακευτική κοκ.) ενός φαινομένου ενώ παράλληλα γίνεται εκτενής αναζήτηση για αφηρημένες και γενικές θεωρίες (Tiles, 1984).

Από την άλλη μεριά η δεύτερη κατηγορία στερείται του πειράματος, με εξαίρεση την ψυχολογία, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι το πεδίο εφαρμογής της αφορά τις κοινωνίες και τον άνθρωπο, αντικείμενα αρκετά ευμετάβλητα και διακριτά μεταξύ τους που μόνο μέσω της παρατήρησης και της μελέτης της ιστορίας μπορούν να

ερμηνευτούν με αξιόπιστο τρόπο. Με έναν γενικό τρόπο μπορούμε να πούμε ότι η κάθε επιστήμη μελετά την πραγματικότητα από την δική της οπτική γωνία προσπαθώντας να αποδείξει αλήθειες οι οποίες αν συνδυαστούν παρουσιάζουν το σύνολο της πραγματικότητας.

Οι δύο παραπάνω κατηγορίες παρ' όλες τις διαφορές στο πεδίο μελέτης έχουν ομοιότητα ως προς την διαδικασία δομής η οποία στηρίζεται σε διαφορετικά ιεραρχημένα επίπεδα με μικρότερο από αυτά το ειδικό παράδειγμα και μεγαλύτερο τον γενικό νόμο που τα διέπει. Η λογική συνάφεια που ακολουθείται εξαρτάται από την περίπτωση και είναι από τα κάτω προς τα πάνω ή το αντίστροφο (επαγωγική και απαγωγική μέθοδος αντίστοιχα) (Russell, 1963).

Η πρώτη περίπτωση, η οποία χρησιμοποιείται περισσότερο από τις θετικές επιστήμες, αφορά περιπτώσεις οι οποίες αναφέρονται σε σχέσεις ανάμεσα σε δύο έννοιες (γενικούς νόμους) οδηγώντας στην σύγκριση συγκεκριμένων περιπτώσεων και των δύο. Η δεύτερη περίπτωση, χρησιμοποιούμενη περισσότερο από τις κοινωνικές επιστήμες, ακολουθεί αντίστροφη πορεία και αφορά την ερμηνεία ενός φαινομένου με μία «εννοιολογική σύλληψη» η οποία μπορεί να εξηγήσει το φαινόμενο αυτό. Συγκεκριμένα χρησιμοποιείται όταν κάποια φαινόμενα μπορούν να οδηγήσουν σε έναν γενικότερο «νόμο» του οποίου αποτελούν περιπτώσεις εφόσον ισχύει (σημειώσεις Μεθόδου Έρευνας).

Η ανάλυση κατά το πέρασμα των χρόνων για τον σκοπό και τον ρόλο που έχει η επιστήμη έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις με θεωρίες οι οποίες είναι αντικρουόμενες, κυρίως όσον αφορά τις κοινωνικές επιστήμες. Αυτό γιατί ακόμα και σήμερα γίνεται προσπάθεια να κατανοηθεί και να ερμηνευτεί επαρκώς τόσο ο σκοπός των κοινωνικών επιστημών όσο και ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να προσεγγίζει και να επιλύει το όποιο πρόβλημα που χρίζει αντιμετώπισης. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα κατά τον οποίο ανθεί η φιλοσοφία της επιστήμης, δύο από τα σημαντικότερα ρεύματα/κινήματα που παρουσιάστηκαν, έννοιες δηλαδή που αφορούν το σύστημα δομής-λειτουργίας-σκοπού των κοινωνικών επιστημών, είναι ο θετικισμός (positivism) και η φαινομενολογία (phenomenology).

Θετικισμός

Ο θετικισμός είναι το πιο παλιό χρονολογικά κίνημα με την αρχή του να σημειώνεται στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ενώ συνολικά υπήρξαν τρία κύρια στάδια εξέλιξης του. Το

πρώτο στάδιο, ο κλασικός θετικισμός, εισήχθη σαν έννοια από τον A. Comte (1798-1857), ενώ βασικοί εκπρόσωποι αποτέλεσαν οι H. Spenser (1820-1903) και J. S. Mill (1806-1873). Βασική γραμμή του ρεύματος αυτού είναι ότι η επιστημονική γνώση πρέπει να έχει την βάση μόνο στα «παρατηρούμενα δεδομένα» και ότι η ερμηνεία της πραγματικότητας πρέπει να γίνεται με επαγωγική μέθοδο (δηλαδή από το ειδικό στο γενικό) ή το αντίστροφο (απαγωγική) (Λιακόπουλος, 2010). Σε αυτή την φάση εμφανίστηκε η συστηματική εμπειρική παρατήρηση και η πειραματική επαλήθευση των θεωριών και υποθέσεων στις κοινωνικές επιστήμες (Δαφέρμος, 2010). Οι βασικές παραδοχές που υποστηρίζει ο θετικισμός είναι ότι η πραγματικότητα είναι διακριτή από τον παρατηρητή, η επιστημονική μέθοδος είναι καθόλα ορθολογική, η γνώση είναι αθροιστική και η λογική είναι απόλυτη και δεν είναι προϊόν εφεύρεσης αλλά ανακάλυψης (Preez, 1980).

Το δεύτερο στάδιο του θετικισμού αποτελεί ο εμπειριοκριτικισμός (empirio-criticism) που εισήχθη σαν έννοια στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (1870 και μετά) από τον E. Mach και τον R. Avenarius (www.marxists.org). Κύριος σκοπός του εμπειριοκριτικισμού είναι η εξάλειψη της υποκειμενικότητας από την επιστημονική έρευνα και να αναπαραστήσουν αντικειμενικά τα φαινόμενα μέσω της «καθαρής εμπειρίας» (Δαφέρμος, 2010). Για την υλοποίηση του στόχου αυτού (εξάλειψη της υποκειμενικότητας) έγινε προσπάθεια να καθιερωθούν κοινωνικοί νόμοι, θεωρίες, μέσω ανάλυσης βασισμένης στην θεωρία των πιθανοτήτων με την χρήση στατιστικών αναλύσεων, γνωστή και ως συμπερασματολογική στατιστική (Gutenschwager, 2004).

Τρίτο και τελευταίο κύριο στάδιο αποτέλεσε ο λογικο-συμπερασματικός θετικισμός (logical positivism) ή αλλιώς μετά-θετικισμός (post-positivism) ο οποίος εμφανίστηκε την δεκαετία του '20 από ομάδα διανοούμενων γνωστού ως «ο Κύκλος της Βιέννης» (Δαφέρμος, 2010). Ο βασικότερος στόχος αυτών των φιλοσόφων ήταν η δημιουργία μιας επίσημης επιστημονικής γλώσσας με σκοπό την επαλήθευση των θεωριών η οποία θα είναι ουδέτερη και αντικειμενική γλώσσα της παρατήρησης (Gutenschwager, 2004). Οι μετα-θετικιστές δεν υποστηρίζουν ότι είναι ορθολογικοί αντικειμενικοί, εν αντιθέσει με τους θετικιστές. Κύριο ερώτημά τους είναι αν τα κοινωνικο-πολιτικά φαινόμενα μπορούν να αναλυθούν με απόλυτο διαχωρισμό των στοιχείων με τις αξίες (Hanberger, 2001). Αξίζει όμως να αναφερθεί ότι μία από τις βασικές αρχές του νέο – θετικισμού είναι ότι «μία δήλωση έχει νόημα μόνο όταν μπορεί να ελεγχθεί αν είναι αληθής ή ψευδής», ενώ περιήλθε ο όρος «μετα-θετικιστική φιλοσοφία της επιστήμης» (post-

positivist philosophy of science) σε κοινή χρήση για να περιγράψει τις συνέπειες και προεκτάσεις των έργων του Popper, Kuhn και άλλων φιλοσόφων της εποχής (Δαφέρμος, 2010).

Μετά την τελευταία εξέλιξη του θετικισμού και συγκεκριμένα μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο εμφανίστηκαν νέες επιστημολογικές προσεγγίσεις οι οποίες ασκούσαν έντονη κριτική στην «αλαζονεία» του θετικισμού με σημαντικότερη εμφάνιση την ιδέα του σχετικισμού από το T. Kuhn (Gutenschwager, 2004). Στο βιβλίο του «The Structure of Scientific Revolutions» (1962 και 1970) επινόησε την έννοια των υποδειγμάτων (paradigms). Υπόδειγμα ουσιαστικά είναι ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο διατυπώνονται και εξετάζονται οι θεωρίες μέσω υπαγόρευσης μεθοδολογιών, όντας ουσιαστικά τρόπος θέασης της πραγματικότητας (Λιακόπουλος, 2010). Ο Kuhn μαζί με τους σχετικιστές υποστηρίζει ότι οι υποθέσεις κατανόησης και ερμηνεύσης της πραγματικότητας είναι μεταβλητές σε σχέση με τον χρόνο και τον τόπο. Όταν οι υποθέσεις αλλάζουν, συνήθως λόγω του χρόνου, τότε επέρχεται η «αλλαγή υποδείγματος» (paradigm shift), και τότε ανέρχεται ένας καινούριος τρόπος ερμηνεύσης της πραγματικότητας. Ερχόμενος σε αντιπαράθεση με την τότε άποψη περί επιστήμης, ο Kuhn, διαιρεί τις περιόδους της σε *υποδείγματα* (paradigms) και *αλλαγές υποδειγμάτων* (paradigm shifts) (www.bitbucket.icaap.org).

Φαινομενολογία

Το κίνημα της φαινομενολογίας εμφανίστηκε από τον Edmund Husserl ο οποίος εισήγαγε την έννοια στο βιβλίο του «Λογικές Έρευνες» (Logical Investigations) το 1900 ενώ σαν ρεύμα της φιλοσοφίας εξελίχτηκε μετά την εμφάνιση των Heidegger και Scheler. Η γέννηση πραγματοποιήθηκε στην Γερμανία αλλά γρήγορα σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι φιλόσοφοι στην Γαλλία πρωτίστως (E. Levinas και J.P. Sartre) και δευτερευόντως στις ΗΠΑ (W. E. Hocking και D. Cairns), στην Αγγλία (W. Mays) και στην Ισπανία (J. O. Gasset) στην μεταλαμπάδευση του ρεύματος (Sokolowski, 2003).

Οι δύο βασικές θέσεις που υποστηρίζει η φαινομενολογία είναι: 1) ότι η ολότητα είναι οτιδήποτε μας είναι γνωστό μέσω της παρατήρησης αλλά και μέσω της (δι)αίσθησης, αποκτώντας η επιστήμη «εμπειρική ιδιότητα» και 2) η σκέψη γενικότερα αλλά και πιο συγκεκριμένα η επιστημονική σκέψη αποτελεί δι-υποκειμενικό φαινόμενο, δηλαδή ένα δημιούργημα της κοινωνίας το οποίο εξαρτάται από την επικοινωνία. Η μέθοδος που χρησιμοποιεί η φαινομενολογική ανάλυση είναι αντίθετη με αυτή του θετικισμού, αντί

να υπάρξει αποστασιοποίηση από την πραγματικότητα, «ο φαινομενολόγος επιδιώκει πλήρη απορρόφηση από το αντικείμενο της έρευνας» (Gutenschwager, 2004).

Εκτός από τα δύο αυτά ρεύματα της επιστήμης παρουσιάζονται και κάποιες κατά κάποιον τρόπο «μίξεις» διακριτές και διαφορετικές μεταξύ τους όσον αφορά τους χαρακτηριστικούς στόχους και την λογική των δράσεων τους, την οργάνωση τους, την μέθοδό τους καθώς και τα είδη των γνώσεων των οποίων «παράγουν». Ενδεικτικά από τα σημαντικότερα αυτά επιστημονικά «είδη» είναι: ο δομισμός (structuralism), ο δομικός ρεαλισμός (structural realism), πραγματισμός (pragmatism), ινστρουμενταλισμός (instrumentalism), θεμελιωτισμός (foundationalist), κριτικός ρεαλισμός (critical realism), κριτικός ορθολογισμός (critical rationalism). Ο πλουραλισμός αυτός έχει ως αποτέλεσμα την σύγχυση στην εύρεση της πιο σωστής διαδικασίας «παραγωγής» γνώσης με μόνη λύση τον συνδυασμό και την διάχυση αυτών των λογικών (Kilduff et al., 2011).

1.2 ANTIKEIMENIKOTHTA

Η έννοια της αντικειμενικότητας είναι συνυφασμένη, ως επί τω πλείστον, με την έννοια του ορθολογισμού και γενικά με την ορθολογική θεώρηση των πραγμάτων. Η έννοια αυτή έχει μελετηθεί διεξοδικά από αρκετές επιστήμες, με αρκετά συγκρουόμενα πορίσματα, κυριότερες από της οποίες είναι η φιλοσοφία, η οικονομολογία, οι πολιτικές επιστήμες, η ψυχολογία σε θεωρητικό επίπεδο ενώ με την αντικειμενικότητα ασχολείται και η νευρολογία που «κινείται» σε πιο πρακτικό επίπεδο.

Ο κλάδος της φιλοσοφίας ο οποίος ασχολείται περισσότερο και σε μεγαλύτερο βάθος με την αντικειμενικότητα είναι η φιλοσοφία της επιστήμης και της επιστημολογίας. Οι απόψεις διαφέρουν αρκετά η μία από την άλλη καθώς υπάρχει μία σύγχυση στην χρήση εννοιολογικών εννοιών (πραγματισμός, ρεαλισμός, θετικισμός κτλ), παρ' όλα αυτά όμως φαίνεται να υπάρχει μία συμφωνία μεταξύ των φιλοσόφων στο γεγονός ότι η αντικειμενικότητα, όσο το δυνατό μπορεί να επιτευχθεί, μπορεί να παρουσιαστεί στους επιστημονικούς κλάδους και γενικά σε ανθρώπους οι οποίοι έχουν επιστημονική και ορθολογική σκέψη για αντικείμενα για τα οποία έχουν την προαπαιτούμενη γνώση η/και εμπειρία. Ο Russell, συγκεκριμένα, δίνει δύο συγκεκριμένα παραδείγματα στα οποία δείχνει διαφορά ανάμεσα στον ορθολογικό και μη τρόπο σκέψης με το να συγκρίνει τα λόγια ενός επιστήμονα για τον γνωστικό τομέα του σε μια συγκεκριμένη ειδική περίπτωση, και για τις πολιτικές εξελίξεις, την συμπεριφορά των κομμάτων, την ανεργία κλπ. Αναφέρεται συγκεκριμένα ότι στη πρώτη μεν περίπτωση το συγκεκριμένο πρόσωπο θα μιλήσει με ορθολογικό τρόπο επιχειρηματολογώντας λογικά τα επιχειρήματά του ενώ αντίθετα στην δεύτερη περίπτωση χρησιμοποιεί αυθαίρετα επιχειρήματα χωρίς κάποια στέρεα βάση. Εν κατακλείδι, προβαίνει στο αποτέλεσμα ότι όταν το γνωστικό αντικείμενο προσεγγίζεται με επιστημονικό (αντικειμενικό) τρόπο, υπάρχει σχεδόν πάντα η περίπτωση του λάθους, δηλαδή υπάρχει αβεβαιότητα ακόμα και από τον ίδιο τον επιστήμονα ο οποίος προβαίνει σε αυτό το συμπέρασμα. Από την άλλη όταν το αντικείμενο είναι αβέβαιο και η απόδειξη του είναι απίθανη τότε παρουσιάζεται η βεβαιότητα (Russell, 1963).

Η αναζήτηση της αντικειμενικότητας, ή αλλιώς της αλήθειας, χρονολογείται από την αρχαία Ελλάδα στην εποχή του Ηρόδοτου ο οποίος ήταν ο πρώτος που ήθελε να εξετάσει την ιστορία και τον τρόπο ζωής των τότε «βαρβάρων». Παρουσιάστηκε η ανάγκη για μελέτη της κοινωνίας με την «ματιά ενός ξένου» η οποία έπαιξε σημαντικό

ρόλο στην διαμόρφωση των χαρακτηριστικών των ιδεών του Ευριπίδη και του Σωκράτη. Ο Πλάτωνας από την άλλη ισχυρίστηκε ότι για να υπάρχει σκεπτικισμός πρέπει να υπάρχει ένας ανθρώπινος σκοπός ο οποίος να είναι κοινός για όλες τις κοινωνίες, δηλαδή αντικειμενικός. Υπάρχει η πεποίθηση, λοιπόν, ότι είμαστε διάδοχοι μια αντικειμενιστικής παράδοσης με έμφαση στην εύρεση της «αλήθειας», με την παραδοχή ότι πρέπει να «ξεφύγουμε» από την κοινωνία αρκετά για να την εξετάσουμε υπό το φως του «κοινού» που την διακατέχει (Rorty, 1991).

Με την λογική αυτή συμφωνεί και ο Bachelard ο οποίος υποστηρίζει ότι η επιστήμη πρέπει να αποχωριστεί από τον κοινό νου επιτυγχάνοντας έτσι «επιστημονική ρήξη». Ο κοινός νους μολύνει και δεσμεύει την σκέψη θέτοντας επιστημονικά εμπόδια και αυτό γιατί ο κοινός νους σκέφτεται με εικόνες ενώ η επιστήμη με έννοιες. Παραδέχεται ότι η επιστήμη, και συγκεκριμένα η διαδικασία σχηματισμού των εννοιών, επηρεάζονται άμεσα από τις ιδιομορφίες της ψυχολογίας, της πολιτικής και των κοινωνικών συνθηκών. Τέλος υποστηρίζει ότι η επιστημονική αντικειμενικότητα δεν απαιτεί την απώλεια του υποκειμένου αλλά απώλεια της ατομικότητας (Tiles, 1984).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το κυρίαρχο επιστημονικό ρεύμα το οποίο χαρακτηρίστηκε «αλαζονικό» ήταν ο θετικισμός. Ένας από τους λόγους αποτέλεσε το γεγονός ότι υποστηρίζει πως ο επιστήμων βρίσκεται, ή τουλάχιστον οφείλει να βρίσκεται, έξω από την πραγματικότητα χωρίς να επηρεάζεται από αυτήν και μπορεί επιδέξια να χειρίζεται και να αξιολογεί τα παρατηρούμενα φαινόμενα επιτυγχάνοντας έτσι την αντικειμενικότητα (Gutenschwager, 2004).

Σημαντική συμβολή περί της αντικειμενικότητας, τόσο στην σύλληψη όσο και στην θεωρητική επίτευξή της, ήταν του Popper με το να ξεχωρίζει τον κόσμο, την πραγματικότητα, όπως τον ξέρουμε σε τρεις μικρότερους: Τον φυσικό (κάθε τι υλικό), τον πνευματικό (τις σκέψεις και γνώμες των ανθρώπων), και τον αντικειμενικό. Θεωρεί ότι οι αντικειμενικές γνώσεις και οι αλήθειες αποτελούν έναν ξεχωριστό κόσμο ο οποίος είναι ανεξάρτητος με την έννοια ότι ανεξάρτητα από τις αλλαγές του φυσικού «κόσμου» και τις απόψεις των ανθρώπων (δεύτερος «κόσμος») η αντικειμενική αλήθεια είναι συγκεκριμένη και δεν επηρεάζεται (Popper, 1979). Παρόλο που η άποψη του είναι λίγο αφηρημένη, έχει βάση με την έννοια ότι ανεξάρτητα από τι πιστεύει ο καθένας η αλήθεια είναι μία, το πρόβλημα που παρουσιάζεται είναι πώς θα προσεγγιστεί, δηλαδή πώς θα επιτευχθεί η γεφύρωση του χάσματος με την

αντικειμενική βεβαιότητα. Πρέπει να αναφερθεί ότι ο Popper μαζί με τον Κύκλο της Βιέννης έχουν χαρακτηριστεί ως άκροι αντικειμενιστές. (Gutenschwager, 2004).

Οι επιστήμονες, λοιπόν, πρέπει να καταφέρουν να βρουν μία απόλυτη οπτική γωνία από την οποία θα εξετάσουν το όποιο φαινόμενο. Παρόλα αυτά όμως κάθε παρατήρηση είναι επηρεασμένη από προϋπάρχουσες παραδοχές και καθορίζεται από τον τρόπο εξέτασης του φαινομένου. Ενώ ο θετικισμός μιλάει για διάκριση ανάμεσα στην αντίληψη και την πραγματικότητα τίθεται ένα μεγάλο ερώτημα κατά πόσο η αντίληψη επηρεάζει και πόσο μπορεί να προσεγγίσει την «αλήθεια». Η έννοια της αντικειμενικότητας και η μη εφικτότητά της παρουσιάζεται από πολλούς επιστήμονες κυριότερος εκ των οποίων είναι ο Thomas Kuhn. Όπως προαναφέρθηκε, η θεωρία του περί των «υποδειγμάτων» αναλύει και επιχειρηματολογεί ότι δεν είναι εφικτή η απόλυτη αντικειμενικότητα λόγω του γεγονότος ότι το κάθε σύστημα θεωρήσεων (Υπόδειγμα) που εμφανίζεται αργά ή γρήγορα θα ανατραπεί από ένα άλλο (στην περίπτωση αυτή εμφανίζεται η αντικειμενική επιστημονική αλήθεια) (Τσέκερης, 2008).

Συγκεκριμένα στο άρθρο του «Objectivity, Value Judgment, and Theory choice» (1973) αναλύει την αντιπαράθεση του με την τότε παραδοσιακή επιστημονική σκέψη όσον αφορά την αντικειμενικότητα συγκεκριμενοποιώντας το στην επιλογή της θεωρίας από τους επιστήμονες. Κρίνοντας τα «αντικειμενικά» χαρακτηριστικά της επιστημονικής θεωρίας θέτει το βάρος που παίζει η υποκειμενικότητα σε αυτά λόγω του επιστήμονα, δηλαδή την εμπειρία του στον επιστημονικό τομέα (επιτυχία, ικανότητα κ.α.), την εμπειρία στον εξω-επιστημονικό τομέα (θρησκευτικές, πολιτικές πεποιθήσεις) και τις γενικές του ιδιαιτερότητες (πρωτοτυπία, πρόθεση για ρίσκο, τάση προς την λεπτομέρεια ή την γενικότερη εικόνα). Επιπροσθέτως αναλύει ότι τίθεται πρόβλημα όσον αφορά το «ζύγισμα» των χαρακτηριστικών αυτών καθώς αποτελούν μεταβλητές και όχι κανόνες. Η διαδικασία αυτή αποτελεί υποκειμενική διαδικασία με προσωπικά κριτήρια, καθότι αν υπήρχε ένας αλγόριθμος τότε όλοι οι επιστήμονες θα συμφωνούσαν με την ίδια θεωρία και θα απέρριπταν, χωρίς διαφωνία, τις υπόλοιπες.

Το φαινόμενο που εξέτασε ο Kuhn φιλοσοφικά περί τα υποκειμενικά κριτήρια επιλογής θεωρίας συνάδει με τις επιστημονικές ερμηνείες που αναλύονται από τον κλάδο της ψυχολογίας όσον αφορά την θεωρία λήψης αποφάσεων (decision making).

Η θεωρία της λήψης αποφάσεων συνοψίζεται με το διάγραμμα του Brunswik το οποίο δείχνει την διαδικασία με την οποία γίνεται η κρίση μέσω του «μοντέλου φακών» (lens

model). Ο εξωτερικός-πραγματικός κόσμος (external world) κατά κάποιον τρόπο φιλτράρεται μέσω ενδείξεων (cues) καταλήγοντας τελικά στο μυαλό του κριτή και στην απόφαση. Έχουν αναπτυχθεί αρκετοί τρόποι οι οποίοι αναλύουν πώς οι μελετητές χρησιμοποιούν πληροφορίες από ατελείς ενδείξεις (cues) έτσι ώστε να πάρουν μία απόφαση με αβέβαια αποτελέσματα, όπως το MCPL (Multiple-Cue Probability Learning) το οποίο είναι η γνώση πρόβλεψης ενός αποτελέσματος με βάση τις τιμές πολλαπλών ενδείξεων σε καταστάσεις όπου η σχέση αποτελέσματος-ενδείξεων είναι πιθανολογική. Ουσιαστικά η κάθε ένδειξη αποκτά «βαρύτητα» σημασίας ανάλογα με την χρησιμότητα του στην πρόβλεψη ενός αποτελέσματος. (Newell et al., 2007).

Εκτός από την εννοιολογική σύλληψη και την απεικόνιση της θεωρίας της κρίσης ο συγκεκριμένος τομέας της ψυχολογίας ανέλυσε και τα στάδια τα οποία αφ' ενός αποτελούν κλειδί στην κρίση και αφ' ετέρου στην λήψη αποφάσεων τα οποία είναι: η συλλογή των πληροφοριών, η απόκτηση και η αφομοίωση των πληροφοριών και ο συνδυασμός τους. Η διαδικασία αυτή όπως περιγράφεται αφορά τόσο καθημερινά παραδείγματα όσο και επιστημονικές διαδικασίες, κυρίως κοινωνικού περιεχομένου, διότι η διαδικασία της ανάλυσης μίας υπάρχουσας κατάστασης αποτελεί βασικό στοιχείο για την δημιουργία ενός πορίσματος, που όπως θα φανεί στην καλύτερη περίπτωση σχετικό, το οποίο θα οδηγήσει στην λήψη απόφασης με σκοπό την λύση του (Newell et al., 2007).

Η συλλογή των πληροφοριών εξαρτάται ουσιαστικά από την σωστή εκτίμηση των μεταβλητών προς αναζήτηση καθώς και τη γνώση της σύνθεσής τους. Η φάση αυτή όσον αφορά τον επιστημονικό τομέα είναι μία διαδικασία η οποία μαθαίνεται κατά την διάρκεια φοίτησης αλλά κυρίως μέσω της εμπειρίας. Σημαντικός παράγοντας αποτελεί η αφιέρωση χρόνου σε αυτή την διαδικασία διότι με περαιτέρω έρευνα γίνεται άθροιση περισσότερων μεταβλητών οπότε η ακρίβεια της πρόβλεψης βελτιώνεται. Από την άλλη στην διαδικασία αφομοίωσης των πληροφοριών παρατηρείται ότι το αποτέλεσμα στην εξισορρόπηση κόστους-οφέλους (προσπάθεια απόκτησης, αφομοίωσης – χρησιμότητα πληροφορίας στην «αγορά» των πληροφοριών) είναι υποβέλτιστο. Κύριος λόγος που συμβαίνει αυτό αποτελεί η έλλειψη της γνώσης με την μορφή δοθείσας εκπαίδευσης καθώς και οι περιπτώσεις στις οποίες δεν δίδεται απαραίτητη προσπάθεια τόσο για την απόκτηση όσο και για την επεξεργασία των πληροφοριών (Newell et al., 2007).

Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι παρόλο που μπορεί να επιτευχθεί η γνώση τα αποτελέσματα παραμένουν υποβέλτιστα λόγω του γεγονότος ότι ενώ τα «κόστη» της πληροφορίας μπορεί να είναι σίγουρα, η απόδοση μιας σωστής απόφασης δεν είναι. Η αναπόφευκτη υποκειμενικότητα αποτελεί σημαντικό χαρακτηριστικό της ταξινόμησης της έρευνας γιατί αφορά την ταξινόμηση των υπαρχόντων και των εναλλακτικών κριτηρίων με βάση τις μεταβλητές των «βαρών». Στην επιστημονική διαδικασία θεωρητικά πρέπει να ελέγχονται όσο το δυνατόν περισσότερες εναλλακτικές και να μην εξαρτώνται από τον χρόνο και τον κόπο συλλογής τους («κόστος»), παρόλα αυτά όμως τίθενται το θέμα της αντικειμενικότητας όσον αφορά την ταξινόμηση των εναλλακτικών (Newell et al., 2007).

Η πιο πολύπλοκη διαδικασία που αφορά την επεξεργασία των πληροφοριών αποτελεί το στάδιο του συνδυασμού τους. Σημαντικότερες μέθοδοι αποτελούν οι στρατηγικές εξισορρόπησης στις οποίες χρησιμοποιούνται μεταβλητές (βάρους) έτσι ώστε να γίνει ταξινόμηση τους με ποσοτικά κριτήρια κάνοντας εφαρμογή στατιστικών μεθόδων και μοντέλων. Παρουσιάζεται, έτσι, ένα σημαντικό ερώτημα: Μπορούν τα στατιστικά δεδομένα να υπερνικήσουν τον ανθρώπινο παράγοντα στις προβλέψεις οδηγώντας σε *optimum* αποτελέσματα (Newell et al., 2007);

Όπως είναι αυτονόητο, για συγκεκριμένα στοιχεία, η στατιστική μέθοδος θα προβεί πάντα στο ίδιο αποτέλεσμα εν αντιθέσει με τους ειδικούς (ή επιστήμονες) οι οποίοι είναι επιρρεπείς στις αλλαγές της κούρασης, της παρακίνησης, του κινήτρου και της συγκέντρωσης ενώ σημαντικό ρόλο παίζει και η εμπειρία. Άξια αναφοράς αποτελούν και τα αποτελέσματα ψυχολογικών ερευνών που δείχνουν ότι η συλλογή πληροφοριών γίνεται με στόχο την επιβεβαίωση της υπάρχουσας πεποίθησης, αντί της απόρριψής της καθώς και η εμπειρία στο περιβάλλον αποτελεί σημαντική επιρροή στην λήψη της όποιας απόφασης (Newell et al., 2007).

Εκ πρώτης όψης φαίνεται ότι οι στατιστικές μέθοδοι είναι πιο αντικειμενικές ενώ οι ειδικοί υπερτερούν όσον αφορά τον ρόλο τους για την «παροχή» των πληροφοριών (πρώτη ύλη) με στόχο την περαιτέρω επεξεργασία τους από τα «μηχανικά μέσα». Προκύπτει ότι μεγαλύτερη ακρίβεια και βέλτιστος συνδυασμός είναι επιτεύξιμα αν οι ειδικοί εντοπίσουν τις σημαντικές παραμέτρους μέσω της, όσο τον δυνατόν σφαιρικότερη, παρατήρηση και εν συνεχεία η επεξεργασία τους με στατιστικές μεθόδους. Αυτό γιατί οι ειδικοί ενώ είναι κατάλληλοι στον εντοπισμό των στοιχείων

(ενδείξεων: cues) υστερούν στην διαδικασία του συνδυασμού τους κυρίως λόγω του γεγονότος ότι γίνεται υποκειμενικά η «ζύγιση» τους (Newell et al., 2007).

1.3. ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Όπως προαναφέρθηκε η αντικειμενικότητα στην επιστήμη έχει προβληματίσει τους επιστήμονες σχεδόν σε όλους τους κλάδους με αποτέλεσμα να υπάρχει πληθώρα βιβλιογραφίας τόσο με θεωρητικό όσο και με πειραματικό περιεχόμενο. Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μία ανάλυση για δύο από τις πιο σημαντικές, και παράλληλα αντικρουόμενες, έννοιες που αφορούν την ορθολογικότητα στην θεώρηση των πραγμάτων, την θεωρία περί αντικειμενικής γνώσης και την ιδεολογία στην λήψη αποφάσεων και στην χάραξη πολιτικής. Οι δύο αυτές έννοιες ενώ είναι αλληλοσυγκρουόμενες αποτελούν ουσιαστικά δύο όψεις του ίδιου νομίσματος γιατί σε ότι επίπεδο και να επιτευχτεί η αντικειμενική γνώση, η ιδεολογία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ανθρώπινου παράγοντα το οποίο ορίζει τον τρόπο σκέψης και κατ' επέκταση τον τρόπο δράσης.

1.3.1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Η επιστήμη αποτελεί ουσιαστικά τον τρόπο με τον οποίο παρατηρείται και αναλύεται η πραγματικός κόσμος, λειτουργώντας είτε ως μέσο παραγωγής πρωτότυπης γνώσης, είτε ως μέσο αναπαραγωγής και διάδοσης αυτής της γνώσης. Οι επιστήμονες αξιοποιώντας τις κατεχόμενες γνώσεις, έχουν ως σκοπό την εξέλιξη του κάθε επιστημονικού τομέα μέσω της ερευνητικής δραστηριότητας προσπαθώντας να συμβάλλουν στην διεύρυνση της συνολικής επιστημονικής γνώσης. Κατά πόσο όμως η ήδη υπάρχουσα γνώση επηρεάζει την πορεία που θέτει η επιστημονική διαδικασία, είναι ένα ερώτημα που προβληματίζει την επιστημονική κοινότητα και γίνονται προσπάθειες επίλυσής του κυρίως από τον τομέα της φιλοσοφίας, της ψυχολογίας αλλά και από τις θετικές και οικονομικές επιστήμες.

Γνώση αποτελεί μία «κατηγοριακή απεικόνιση» των σχέσεων που χαρακτηρίζουν την ουσία ενός αντικειμένου. Η διαδικασία απόκτησής της αποτελεί μία πολύπλοκη διαδικασία η οποία έχει σαν απαραίτητη προϋπόθεση την αμφισβήτηση των αυτονόητων και την «απόκλιση» από τον κοινό τρόπο σκέψης συνδυάζοντας στρατηγικές αφομοίωσης που εκ πρώτης όψης φαίνονται ασύνδετες. Με τον τρόπο συνδυασμού αυτόν επιτυγχάνεται πιο εύκολα η ενίσχυση της δημιουργικότητας του ατόμου (Δαφέρμος, 2003). Είναι αυτή η γνώση όμως αντικειμενική; Φαίνεται ότι υποκειμενικός παράγοντας επηρεάζει όλες τις σκοπιές του «είναι» του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένου και τις γνώσεις, κινώντας ουσιαστικά τα νήματα των ενεργειών

του θέτοντας και ορίζοντας αυτός τους κανόνες. Σύμφωνα με τον Πατέλη (2008) «υποκείμενο συγκροτεί το άτομο (προσωπικότητα) είτε η ομάδα (συλλογικότητα) στο βαθμό που δεν προσαρμόζεται στην εκάστοτε κρατούσα κατάσταση, στους αντικειμενικούς όρους της ύπαρξης, στο είναι ως έχει (όπως κάνει το ζώο), αλλά τους διαγιγνώσκει, τους συνειδητοποιεί και τους μετασχηματίζει».

Η ανάλυση της γνώσης σε φιλοσοφικό επιστημονικό επίπεδο εστίασε κυρίως στο ως προς τι είναι, τι πρέπει να είναι, και πώς μπορεί ή πρέπει να αποκτηθεί. Τα ρεύματα που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάλυση αυτή λειτουργώντας ως πρίσμα με το οποίο οργανώνονταν, επεξεργάζονταν και παρουσιάζονταν οι πληροφορίες τον 20^ο αιώνα, αν και η ανθρώπινη δυνατότητα στην μάθηση και στην καινοτομία διευρύνθηκε σημαντικά από την εποχή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, 16^{οο} και 17^{οο} αιώνα (Ojha et al., 2008).

Ο Popper αποτέλεσε σημαντικός φιλόσοφος που ασχολήθηκε εκτενώς με την αντικειμενική γνώση. Στο βιβλίο του «Objective Knowledge: An Evolutionary Approach» (1979) αναλύει την θεωρία του περί του «αντικειμενικού κόσμου» (3^{ος} κόσμος) στον οποίο υπάρχει η απόλυτη αντικειμενική γνώση αποστασιοποιημένη και ανέπαφη από προσωπικές επιρροές και ιδεολογίες, ιδανικά και προσδοκίες. Περνώντας από το στάδιο της περιγραφής της ανθρώπινης γνώσης ως διαδικασία και ως τρόπος εμφάνισής της, τονίζει ότι η επιστημονική προσπάθεια, για παραγωγή νέας γνώσης μέσω θεωριών και επαληθεύσεων, προσπαθεί και οδηγεί την ανθρωπότητα πιο κοντά σε αυτόν τον αντικειμενικό κόσμο.

Από την άλλη, ο Habermas διαφοροποιεί την γνώση σε δύο τομείς: την τεχνική γνώση, που σχετίζεται με το πώς γίνεται η κατανόηση της φύσης για τους ανθρώπινους σκοπούς, και την επικοινωνιακή γνώση, η οποία σχετίζεται με την κατανόηση για την ανθρώπινη φύση και συμπεριφορά ενώ χρησιμοποιείται για την δημιουργία ή αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων. Έτσι πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι η εμπειρική ανάλυση που χρησιμοποιεί η επιστήμη παράγει τεχνική γνώση, ενώ αρνείται το γεγονός ότι μπορεί να υπάρχει κάποια διάσταση διαχρονικής βεβαιότητας στον οποίο υπάρχει μία ανιδιοτελής συνείδηση αποκολλημένη από όλες τις ιστορικές και ιδεολογικές ανησυχίες επιτυγχάνοντας έτσι την απόκτηση της απόλυτης αντικειμενικής γνώσης (www.articlesbase.com). Αντίθετα οι αξίες και η αντικειμενικότητα της γνώσης, συνθέτονται ενεργά μέσω των διαδικασιών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Healy, 1997). Υποστηρίζοντας, επίσης, ότι αυτά τα δύο είδη γνώσεων πρέπει να είναι διακριτά

μεταξύ τους, οδηγείται στην εννοιολογική του σύλληψη περί της επικοινωνιακής δημοκρατίας (communicative democracy) (Ojha et al., 2008).

Ο Thomas Kuhn, και κατ' επέκταση οι σχετικιστές, με την θεωρία του περί των «υποδειγμάτων» (Paradigm) θεωρεί ότι η γνώση είναι ευμετάβλητη σε σχέση με τον χρόνο και σχετίζεται με τον δεδομένο, για την κάθε στιγμή, υπόδειγμα. Οι επιστήμονες υιοθετούν τις γνώσεις που περιέχει ένα υπόδειγμα μέχρι να παρουσιαστεί μια σειρά από ανωμαλίες, στην συνέχεια αρχίζει η φάση της αμφισβήτησης των βάσεων του με την δημιουργία νέων θεωριών με αποτέλεσμα μία από αυτές τις θεωρίες στο τέλος να αποτελέσει αυτή υπόδειγμα. Σαν παράδειγμα μπορεί να θεωρηθεί η θεωρία (υπόδειγμα) του μηχανικού σύμπαντος του Newton με αυτή της σχετικότητας του Einstein (www.philosopher.org.uk).

Από την πλευρά του μετα-δομισμού ο Michel Foucault, θεωρεί ότι η ανθρώπινη ύπαρξη έχει τρεις σημαντικούς άξονες: την γνώση, την ηθική, και την εξουσία και αυτοί οι άξονες αποτελούνται από δομές. Υποστηρίζει ότι η γνώση είναι ενσωματωμένη στην δομές της εξουσίας, ουσιαστικά η συλλογή και η κατάλληλη διαχείριση της γνώσης αποτελεί το θεμέλιο για την ύπαρξη της δύναμης (Ojha et al., 2008). Ο Foucault ενώ συμφωνεί με τον δομισμό ότι η γλώσσα και η κοινωνία (άρα και η γνώση) διαμορφώνονται από τα κανονιστικώς διοικούμενα συστήματα, διαφωνεί σε δύο κύρια σημεία: πρώτον, δεν πίστευε ότι υπάρχουν σαφώς καθορισμένες δομές ικανές να εξηγήσουν την ανθρώπινη κατάσταση, και δεύτερον υποστήριξε ότι είναι αδύνατο να γίνει αποστασιοποιημένη μελέτη της κατάστασης αντικειμενικά (www.philosopher.org.uk).

Η γνώση στο σύνολο της κατά γενική ομολογία διασπάται σε δύο κύριες κατηγορίες, αυτή της Αντικειμενικής Γνώσης (ΑΓ) και της Υποκειμενικής Γνώσης (ΥΓ). Η πρώτη αναφέρεται στην γνώση που *πραγματικά* κατέχει ένα άτομο (δηλαδή είναι πραγματικά αποθηκευμένη στην μνήμη του), ενώ η δεύτερη στην γνώση στην οποία *νομίζει* ότι έχει. Πρέπει να σημειωθεί ότι η κατηγοριοποίηση αυτή καθώς και η εννοιολογική εξήγηση χρησιμοποιείται κυρίως στις οικονομικές επιστήμες, και συγκεκριμένα στον τομέα ανάλυσης επενδύσεων και καταναλωτών. Στον τομέα αυτό γίνεται εμπειρική ανάλυση αυτών των δύο κατηγοριών καθώς και η ποσοτικοποίηση τους με μορφή δεικτών με σκοπό να γίνει σύγκριση του βαθμού επιρροής και των αντίκτυπων τους στην συμπεριφορά των επενδυτών και καταναλωτών, αντίστοιχα, όσον αφορά την αναζήτηση και την αφομοίωση πληροφοριών.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις γνώσεις των καταναλωτών οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί τις τρεις τελευταίες δεκαετίες χρησιμοποιούν μαθηματικούς τύπους και στατιστικές μεθόδους χρησιμοποιώντας δείγματα πληθυσμού ποσοτικοποιώντας την αντικειμενική και υποκειμενική γνώση καθώς και την μεταξύ τους σχέση. Η ποσοτικοποίηση αυτή και η χρήση της ως μετρικό σύστημα είναι αρκετά χρήσιμο διότι μπορεί εύκολα να αξιολογηθεί και να συγκριθεί μεταξύ των ερευνών. Στις περισσότερες από αυτές τις μελέτες συμπεραίνεται ότι η συμπεριφορά των καταναλωτών επηρεάζεται άμεσα από την υποκειμενική τους γνώση και την συγκριτική σχέση της με την αντικειμενική, κυρίως όσον αφορά τον τόπο αναζήτησης αγαθών καθώς και την τελική επιλογής τους (Moorman et al., 2004 και Carlson et al., 2009).

Αντιθέτως, η έρευνα των Mishra και Kumar (2011) που εξετάζει τον αντίκτυπο της αντικειμενικής και υποκειμενικής γνώσης στην συμπεριφορά αναζήτησης και επεξεργασίας πληροφοριών (δηλαδή εκτίμηση εναλλακτικών) από τους επενδυτές αμοιβαίων κεφαλαίων (mutual fund investors), παρουσιάζει διαφορετικά συμπεράσματα. Χρησιμοποιώντας ένα δείγμα επενδυτών, ποσοτικοποιούν τους δύο τύπους γνώσεων τους και εν συνεχεία συγκρίνοντας τελικά τα αποτελέσματά τους κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όσον αφορά την επενδυτική συμπεριφορά, στον τομέα της αναζήτησης πληροφοριών, η αντικειμενική γνώση έχει θετικό αντίκτυπο σε αντίθεση με την υποκειμενική, αλλά η διαφορά αυτή μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα. Αντίθετα όσον αφορά την επεξεργασία πληροφοριών η υποκειμενική γνώση φαίνεται να έχει πιο θετικό αντίκτυπο, παρόλο που η διαφορά με την αντικειμενική παραμένει αρκετά μικρή. Ο ρόλος που βγαίνουν διαφορετικά αποτελέσματα σε σχέση με αυτά που αφορούν τους καταναλωτές είναι το γεγονός ότι οι λάθος επενδυτικές αποφάσεις όσον αφορά τα «άυλα» αγαθά έχουν μεγαλύτερο οικονομικό αντίκτυπο στους χρήστες από ότι στα «υλικά». Τα άυλα αγαθά έχουν, συνεπώς, διαφορετικά χαρακτηριστικά όσον αφορά τα κίνητρα, την διαδικασία και το αποτέλεσμα, καθιστώντας τις έρευνες περί συμπεριφορά καταναλωτών μη εφαρμόσιμες στις συμπεριφορές επενδυτών.

1.3.2. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Η έννοια της ιδεολογίας αν και είναι ευρέως διαδεδομένη, χρησιμοποιείται ως επί των πλείστων για τον χαρακτηρισμό μίας πολιτικής ενώ στην πραγματικότητα υπάρχουν ιδεολογικές αρχές για πληθώρα θεμάτων που αφορούν κυρίως κοινωνικούς ρόλους (ισότητα φύλλων, φυλετική διάκριση), δικαστικό σύστημα (αθωότητα, ενοχή), επιστημολογία (εμπειρισμός, ορθολογισμός, δομισμός κτλ.) καθώς και γενικά για το

σωστό ή το λάθος (ευθανασία, έκτρωση, κ.α.). Ο όρος ιδεολογία μπορεί να «συμπυκνωθεί» σαν ένα σύστημα αξιών, ιδεών και ιδανικών τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικά ενός ατόμου ή μιας κοινωνικής ομάδας (McFerran et al., 2010).

Οι σχέσεις δύναμης που υπάρχουν μέσα στην κοινωνία επηρεάζουν τόσο την διαδικασία λήψης αποφάσεων, όσον αφορά τον τύπο τους, όσο και την βαθμό στον οποίο τα άτομα συμμετέχουν στην διαδικασία αυτή. Οι ιδεολογίες προσπαθούν, ταυτόχρονα, να εξηγήσουν τον κόσμο και στοχεύουν στην δράση η οποία χρειάζεται. Δρουν, έτσι και θετικά και αρνητικά προκαλώντας συγκεκριμένες δράσεις και υποκειμενικότητες, παρεμποδίζοντας άλλες. Οι βασικές ιδεολογίες που αποτελούν πυρήνες σκέψης και τρόπου δράσης είναι ο νεοφιλελευθερισμός, η βαθιά δημοκρατία και η αναρχία (Felecia, 2012).

Βαθιά Δημοκρατία

Το κεντρικό χαρακτηριστικό που ξεχωρίζει την δημοκρατία σαν πολιτικό σύστημα, είναι η συμμετοχή όλων των πολιτών με οποιοδήποτε τρόπο στις λήψεις αποφάσεων που αφορούν το κοινωνικό σύνολο. Ο τρόπος με τον οποίο το κάθε άτομο συμμετέχει σε αυτή στην διαδικασία εξαρτάται από το είδος της δημοκρατίας, κατηγοριοποιώντας την σε έμμεση και άμεση. Στην πρώτη κατηγορία εμφανίζονται όργανα αιρετά και αντιπρόσωποι εκλεγμένοι από τον λαό υπεύθυνοι για την λήψη αποφάσεων, ενώ στην δεύτερη (βαθιά δημοκρατία) ο λαός είναι αυτός που ασκεί την εξουσία με δημοψηφίσματα δημόσιες συζητήσεις κλπ (Πατέλης, 2008). Οι βασικές αρχές της βαθιάς δημοκρατίας στηρίζεται στην ισοδύναμη ηθική ατομικότητα με το κάθε άτομο να έχει το δικαίωμα να πραγματοποιήσει οποιοδήποτε δύναμη έχει ώστε να προσφέρει. Επίσης τονίζεται ότι το κάθε άτομο, όντας μοναδικό, πρέπει να έχει το δικαίωμα να ασκήσει την δημιουργικότητα του πάντα με σεβασμό προς τους άλλους. Τέλος βασικά στοιχεία αυτής της ιδεολογίας είναι ο δίκαιος καταμερισμός των αγαθών στους πολίτες καθώς και η επίτευξη και ενίσχυση της αυθεντικής επικοινωνίας (Felecia, 2012).

Νεοφιλελευθερισμός

Οι έννοιες στις οποίες βασίζεται ο νεοφιλελευθερισμός είναι η ελεύθερη επιλογή, η ατομικότητα, ο ανταγωνισμός και η ελευθερία. Βασική θέση της ιδεολογίας αυτής είναι η αποδοκιμασία και ενίοτε η απόρριψη της μεσολάβησης της κυβέρνησης σε θέματα της αγοράς ενώ προσπαθεί να πετύχει πρόοδο, ανάπτυξη, ακόμα και κοινωνική δικαιοσύνη με την επίτευξη της απόλυτα ελεύθερης αγοράς. Αυτό γιατί το αόρατο χέρι της αγοράς

(ή αλλιώς του Adam Smith) είναι ικανό να πετύχει από μόνο του τις καλύτερες κοινωνικο-οικονομικές πολιτικές τόσο σε κρατικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το ιδεολογικό πλαίσιο, που βασίζεται στην έννοια της ατομικότητας ανάλογα με τους μηχανισμούς αγορών, σε συνδυασμό με το «αόρατο χέρι» της αγοράς καθιστά το κάθε άτομο υπεύθυνο για τις επιλογές του άσχετα με το αν μπορεί να εκμεταλλευτεί της ελεύθερες επιλογές που υπάρχουν. Πρέπει να αναφερθεί ότι ο νεοφιλελευθερισμός ενώ αρχικά ήταν πλαίσιο οικονομικής πολιτικής, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα άρχισε να επηρεάζει και τις κοινωνικές αποφάσεις (Felecia, 2012).

Αναρχία

Και στην αναρχία οι βασικές αρχές είναι οι έννοια της ελευθερίας, της ελεύθερης επιλογής, της ατομικότητας και της συνεργασία, σε αντίθεση με τον ανταγωνισμό του νεοφιλελευθερισμού. Κύρια στοιχεία του ιδεολογικού πλαισίου της αποτελεί η σημασία της δημιουργικότητας, η σχέση του ατόμου με την κοινωνία, η ατομικότητά του καθώς και η ανάγκη για ισομερείς σχέσεις εξουσίας. Όσον αφορά την λήψη αποφάσεων ακολουθεί την σκοπιά της συνεργασίας υποστηρίζοντας ότι ο καθένας είναι ο καλύτερος στην λήψη αποφάσεων για θέματα που αφορούν την ζωή του, ενώ η ελευθερία και η ελεύθερη επιλογή βασίζεται στην ίση εξουσία. Παρόλο που η αναρχία υποστηρίζει την συνολική κοινωνική ανάπτυξη, αντιτίθενται στην πρόοδο του ενός ατόμου εις βάρος κάποιου άλλου. Τέλος το κυριότερο χαρακτηριστικό αποτελεί η ιδέα περί ίσου καταμερισμού των πόρων και των αγαθών, που εν μέρει συμφωνεί με τις θέσεις της βαθιάς δημοκρατία (Felecia, 2012).

Εκτός από τον όρο της ιδεολογίας αυτής καθ' αυτής παρουσιάζεται μία κατά κάποιο τρόπο «καινούρια» έννοια η οποία εστιάζει στην συμπεριφορά του ατόμου: αυτή της ηθικής ιδεολογίας. Η ηθική ιδεολογία αποτελεί ένα ενσωματωμένο σύστημα αξιών, πεποιθήσεων, προτύπων και αξιολογήσεων που ορίζουν τον προσωπικό προσανατολισμό ως προς το σωστό και το λάθος (McFerran et al., 2010).

Η ηθική ιδεολογία, ενώ αποτελεί την ιδιαιτερότητα του κάθε ατόμου, διαιρείται σε δύο διαστάσεις, δηλαδή δύο μεγάλες κατηγορίες, την *αξιακή* (principled) και την *σκοπίμη* (expedient). Στην αξιακή διάσταση το άτομο πιστεύει ότι οι ηθικές αρχές υπάρχουν, είναι σημαντικές για τον προσδιορισμό του εαυτού του, και πρέπει να υπαγορεύουν την συμπεριφορά του ανεξάρτητα από τις προσωπικές ή κοινωνικές επιπτώσεις

υιοθετώντας την. Από την άλλη μεριά στην σκόπιμη διάσταση, πιστεύει ότι οι ηθικές αρχές πρέπει να είναι ευέλικτες και η παρέκκλιση τους για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων (π.χ. για προσωπικό όφελος) είναι δικαιολογημένη. Καμία από τις δύο αυτές διαστάσεις δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως πιο σωστή γιατί και οι δύο έχουν τόσο θετικές, όσο και αρνητικές ιδιαιτερότητες. Για παράδειγμα, ενώ θεωρείται άξιο θαυμασμού η υποστήριξη και η διατήρηση των αρχών, αυτές οι αρχές μπορούν να οδηγήσουν σε αδράνεια και σε άκαμπτες λήψεις αποφάσεων. Αντίστοιχα, η θέληση του ατόμου να «λυγίζει» τους κανόνες για να πετύχει αυτό που είναι απαραίτητο θεωρείται ρομαντικό, μπορεί όμως να οδηγήσει σε συμπεριφορές ανήθικες και άδικες, στην καλύτερη, και απάνθρωπες και βάρβαρες, στην χειρότερη (McFerran et al., 2010).

Η έντονη εμφάνιση της ηθικής ιδεολογίας οδηγεί σε καταστάσεις σύγκρουσης, όταν υπάρχουν τουλάχιστο δύο ομάδες με διαφορετικά κίνητρα και ιδέες και τίθεται θέμα λήψης απόφασης για ένα πρόβλημα το οποίο δεν έχει μία «απόλυτη» λύση για ζητήματα τα οποία αφορούν πολλές κοινωνικές ομάδες. Εκτός από την ιδεολογία, σημείο κλειδί στο οποίο βασίζεται η σύγκρουση αποτελεί και το συμφέρον (Love, 1983).

Βάσει αρκετών θεωρητικών μελετών και ερευνών συμπεραίνεται ότι οι ομάδες αντιλαμβάνονται διαφορετικά τα προβλήματα και τις λύσεις τα οποία παρουσιάζονται ενώ τονίζονται οι ιδεολογικές διαφωνίες σχετικά με την «σωστή» λύση. Παρόλα αυτά όμως σημαντικός παράγοντα στην λήψη αποφάσεων αποτελούν και τα συμφέροντα τα οποία είναι ικανά να «παρακάμψουν» τα ιδανικά και τις αξίες της ιδεολογίας με μοναδικό σκοπό την επίτευξη στόχων που να ευνοούν την συγκεκριμένη ομάδα, άσχετα αν η διάσταση της ιδεολογίας των μελών της είναι ηθική ή σκόπιμη. Όσον αφορά την δύναμη επιρροής των συμφερόντων, πειραματικές μελέτες έδειξαν ότι το συμφέρον και η ιδεολογία έχουν περίπου το ίδιο «ειδικό βάρος» στην λήψη αποφάσεων (Love, 1983).

Στο κατά πόσο επηρεάζει η ιδεολογία στην λήψη αποφάσεων όσον αφορά την υλοποίηση των πολιτικών και τον συνδυασμό τους με την γνώση στηρίζονται τα μοντέλα πολιτικής ανάλυσης με κυριότερο από τα οποία το *Πλαίσιο Συνασπισμένης Συναγορίας*, ή ACF (Advocacy Coalition Framework). Ο λόγος που αναφέρεται το παρόν μοντέλο, είναι το γεγονός ότι φαίνεται να περιγράφει καλύτερα την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα κυρίως λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει το σύστημα κοινής πεποίθησης που υφίσταται στα μέλη του κάθε Συνασπισμού, δηλαδή ανάμεσα στους ειδικούς και στα πολιτικά κόμματα (Featherstone, 2006)

Η δράση της πολιτικής είναι άμεσα συνδεδεμένη με την κατανόηση των δικτύων πολιτικής γιατί αποτελούν ένα βασικό στοιχείο του περιεχομένου που έχει σαν αποτέλεσμα την επιτυχία ή αποτυχία των συστημάτων διακυβέρνησης. Πολιτικό δίκτυο ορίζεται ως μία μαθηματική αφαίρεση περιγράφοντας την δομή των σχέσεων διαφόρων τύπων (συνδέσεις) ανάμεσα σε ατομικές οντότητες (κόμβοι). Εντός αυτού του δικτύου «δρουν» υπο-συστήματα τα οποία ορίζονται με όρους ενός τομέα πολιτικής (π.χ. χωροταξική πολιτική) συνήθως ακολουθώντας μια συγκεκριμένη γεωγραφική ενότητα (Ευρωπαϊκή, περιφερειακή κτλ.) και περιλαμβάνουν φορείς από διαφορετικά επαγγέλματα, επίπεδα κυβέρνησης και θεσμικούς δεσμούς. Μέσα σε αυτά τα υποσυστήματα οι φορείς πρέπει να συντονίσουν τις δράσεις τους έτσι ώστε να πετύχουν κοινά οφέλη ή να αποφύγουν ανεπιθύμητες συνέπειες ενός ασυντόνιστου σχεδιασμού (Henry, 2011).

Το μοντέλο ACF σχεδιάστηκε για να εξηγεί μεγάλες πολιτικές αλλαγές σε ένα πολιτικό υποσύστημα εξετάζοντας ζητήματα που είναι ιδεολογικά και τεχνικά πολύπλοκα. Εμφανίζεται, εδώ, η έννοια της *μεροληπτικής αφομοίωσης* (biased assimilation) η οποία υποθέτει ότι οι πολιτικοί φορείς τείνουν να ερμηνεύουν τα αποτελέσματα με τρόπο ώστε να υποστηρίζουν τις βασικές τους αρχές και πεποιθήσεις, κάτι που αποτελεί κινητήρια δύναμη που οδηγεί σε δίκτυα συνεργασίας υπό το κοινό σύστημα πεποιθήσεων. Από την άλλη μεριά, άτομα τα οποία έχουν διαφορετικές πεποιθήσεις δίνουν και διαφορετικές ερμηνείες στην ίδια πληροφορία. Οι αποκλίνουσες ερμηνείες της ίδιας επιστημονικής πληροφορίας, ή άλλες μορφές αντικειμενικών στοιχείων (πρώτη ύλη για λήψη αποφάσεων), φέρνει δυσπιστία σε αυτούς με ανταγωνιστικές ιδεολογίες (Henry, 2011).

Σχηματικά τα υποσυστήματα μπορούν να απεικονιστούν σαν ένα σύνολο από τρεις ομόκεντρους κύκλους. Ο πρώτος, από μέσα, κύκλος αποτελεί τον πυρήνα των πεποιθήσεων (με περιεχόμενο όπως τι είναι ο άνθρωπος; ποια είναι η ιδεατή κοινωνία ποια είναι τα φυσικά δικαιώματα;). Ο δεύτερος κατά σειρά κύκλος αποτελεί τα δευτερεύουσες πεποιθήσεις (ιδανικό πολίτευμα, φορολογία κ.α.) που αποτελούν ουσιαστικά συγκεκριμενοποίηση του πρώτου. Τέλος ο τρίτος κύκλος είναι οι πολιτικές πεποιθήσεις ο οποίος αποτελεί τον τρόπο υλοποίησης των παραπάνω πεποιθήσεων με τεχνικά μέσα. Το σύστημα αυτό μπορεί και επηρεάζει καθεστώς πολιτικής, στήνοντας μονοπωλιακά τα πολιτικά δρώμενα καταντώντας τα αρκετά άκαμπτα «απαγορεύοντας»

την διείσδυση νέων ιδεών, μιας και μόνο οι πολιτικές πεποιθήσεις (τρίτος κύκλος) υπόκεινται σε συμβιβασμό με πιθανότητα αλλαγής.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, φαίνεται απίθανο η επιστήμη να μην επηρεάζεται από την ιδεολογία που κατέχει ο κάθε επιστήμονας. Παρόλα αυτά υπάρχουν επιστήμονες που ισχυρίζονται ότι τα επιστημονικά αποτελέσματα έχουν ανοσία στις ιδεολογίες. Εγγυούνται ότι επιστημονικές μέθοδοι επιτυγχάνουν την αντικειμενικότητα μέσω της ηθικής ουδετερότητας των πραγματικών δηλώσεων (factual statements) καθώς και στα αποτελέσματα μέσω αυτών. Η σκοπιά αυτή εμφανίζεται ως επί το πλείστον στις θετικές επιστήμες, αλλά και στην οικονομία και την κοινωνιολογία (Harvey, 2001).

Είναι αρκετά σημαντικό να αναφερθεί ότι ο ισχυρισμός ότι η επιστήμη αποτελεί πράξη χωρίς ιδεολογία, είναι ιδεολογία από μόνος του. Η κρίση των αρχών και του αδιάβλητου του χαρακτήρα της επιστήμης δεν πρέπει να γίνεται από άτομα εντός της επιστημονικής κοινότητας αλλά από κάποιον που είναι έξω από αυτήν έχοντας «το τρίτο μάτι». Ακόμα και η σκοπιά γύρω από την οποία εξετάζεται ένα πρόβλημα (π.χ. σχέση αγαθών – πληθυσμού) εξαρτάται από το αν επικρατεί η αισιοδοξία, η απαισιοδοξία, ο σοσιαλισμός, ο συντηρητισμός, κ.α.. Παρόλα αυτά όμως όταν δεν υπάρχει ηθική ουδετερότητα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι υπάρχει μόνο προσωπική άποψη. Το γενικό πρόβλημα που παρουσιάζεται δεν έχει σχέση με την ψεύτικη πεποίθηση ότι η επιστήμη και η ιδεολογία είναι διακριτά μεταξύ τους, αλλά έχει να κάνει με το αληθινό πρόβλημα που έγκειται στην ιδεολογία της επιστημονικής μεθόδου (Harvey, 2001).

2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Ο χωρικός σχεδιασμός, με την έννοια του προγραμματισμού (planning) και όχι της σχεδίασης (designing) αποτελεί διεπιστημονικό τομέα με τον σχεδιαστή να συνδυάζει γνώσεις από πολλές εξειδικευμένες επιστήμες με σκοπό να αποδείξει ή/και να λύσει το όποιο πρόβλημα αντιμετωπίζει. Έτσι γνωστικά εργαλεία όπως δημογραφία, οικονομική επιστήμη, περιβαλλοντική επιστήμη, γεωγραφία, κοινωνιολογία και χαρτογραφία αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην λήψη αποφάσεων και στην προβολή τους για την οργάνωση του χώρου με απώτερο στόχο την κοινωνική συνοχή σε συνδυασμό με την οικονομική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική αειφορία. Η πληθώρα αυτή των γνώσεων είναι απαραίτητη για την εύρεση και ανάλυση της «διαπλοκής» πολλαπλών φαινομένων και των σχέσεών τους καθώς αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με τον ανθρώπινο παράγοντα. Αυτό συνεπάγεται στην διαμόρφωση και υλοποίηση πολύπλοκων αποφάσεων, δημοσίου χαρακτήρα, για το τι πρέπει να γίνει και πώς (Healey, 2009).

Για να αποκτήσει την μορφή που έχει σήμερα, με την έννοια του επαγγελματικού γνωρίσματος, ο σχεδιασμός έχει περάσει από στάδια τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο τόσο θεωρητικά, σκοπός και ο ρόλος του, όσο και πρακτικά όπως η ορθολογικότητα, ποια μεθοδολογία χρησιμοποιεί και πόση δύναμη και ισχύ έχει ή τουλάχιστον πόση πρέπει να έχει. Τα επιστημολογικά ρεύματα αποτέλεσαν παράγοντα επιρροής των αρχών και στόχων του σχεδιασμού ακολουθώντας παράλληλη εξέλιξη με την φιλοσοφία και την κοινωνιολογία θέτοντας τα ηθικά της διλλήματα ώστε να μειωθούν οι εκτιμήσεις και οι δράσεις οι οποίες ήταν αναγκαίες (Healey, 2009). Καθοριστικής σημασίας όμως αποτέλεσαν και τα ιστορικά, οικονομικά και κατ' επέκταση τα πολιτικά γεγονότα τα οποία διαδραματίστηκαν τον 20ο αιώνα μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, με την εμφάνιση κοινωνικών ανισοτήτων, συστηματικών περιθωριοποιήσεων (τάξεων, φυλών κλπ.), περιβαλλοντικής υποβάθμισης και περιοδικής κατάρρευσης των αγορών που προκάλεσαν την ανάγκη για την διαχείριση των σχέσεων κοινωνίας και χώρου με την χρήση επιστημονικής γνώσης για τον εντοπισμό των ήδη υπάρχοντων προβλημάτων και την πρόβλεψη των μελλοντικών δυνατοτήτων.

2.1. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ

Ο περασμένος αιώνας, στην μεταπολεμική περίοδο, σηματοδοτήθηκε από ραγδαίες αλλαγές στην παραγωγή και στην οικονομία, αλλαγές οι οποίες επηρέασαν άμεσα την πολιτική την κοινωνία και κατ' επέκταση και την θεωρία του σχεδιασμού. Το μοντέλο του Ford για την μαζική παραγωγή με τα σταθερά, και συνεπώς άκαμπτα, μοντέλα παραγωγής συναρτάται με την αυξημένη παρέμβαση του Κράτους με κανονιστικό χαρακτήρα, ενώ το κυρίαρχο πρότυπο χωρικής οργάνωσης, σε πολεοδομικό κυρίως επίπεδο, να εμφανίζει χωρικές μορφές όπως μεγάλου μεγέθους εργοστάσια διαχωρισμένα και απομακρυσμένα από τις υπόλοιπες χρήσεις γης (κατοικία, αναψυχή κλπ.), συνδεδεμένα μεταξύ τους με μεταφορικά δίκτυα υψηλής απόστασης. Η κρίση αυτού του μοντέλου (περί τα τέλη του 1970) οδήγησε σε αύξηση του πληθωρισμού, μεγάλη ύφεση και μαζική ανεργία με αποτέλεσμα την εμφάνιση έντονων κοινωνικών ανισοτήτων. Η μετά-Φορντική εποχή χαρακτηρίζεται με την κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου το οποίο βασίζεται στην απορύθμιση, στην ενδυνάμωση της ελεύθερης αγοράς, στις μειωμένες κοινωνικές πολιτικές και γενικά στην κοινωνικο-οικονομική ευελιξία με αποτέλεσμα η δυναμική τόσο της οικονομίας όσο και των χωρικών δυνάμεων να είναι όλο και περισσότερο μη ελεγχόμενη. Εμφανίζεται, επίσης, η παγκοσμιοποίηση, οι οικονομικές τομεακές αλλαγές (από το κατασκευαστικό στον υπηρεσιακό τομέα), η αυξημένη κίνηση του κεφαλαίου καθώς και η αύξηση των διεθνών επενδύσεων, με τον ανταγωνισμό να αποτελεί, πλέον, βασικό στόχο των κυβερνήσεων (Tasan-Kok, 2008).

Παράλληλα με τις οικονομικές αυτές αλλαγές, εξελίχθηκε τόσο η θεωρία όσο και η πρακτική του σχεδιασμού, με τον Friedmann (την δεκαετία του '70) να θέτει ως ρόλο του σχεδιαστή να είναι να «οδηγεί την κοινωνία στους επιθυμητούς στόχους» και να μην είναι ο άμεσος έλεγχος. Πιο συγκεκριμένα, στην δεκαετία του 50' η διαδικασία του σχεδιασμού, συνήθως, γινόταν με περιληπτική μορφή σχεδίων χρήσεων γης, τα οποία είχαν μικρή νόμιμη ισχύ, με αποτέλεσμα πολλές φορές να αγνοούνται από τους τότε δημιουργούς πολιτικών. Το '60 υπήρξε έντονη η πεποίθηση ότι ο έλεγχος των κοινωνικών προβλημάτων μπορεί να οδηγήσει σε ένα μέλλον χωρίς ελλείψεις και πείνα, ενώ οι θεωρητικοί κριτικοί υποστήριζαν ότι έγιναν συγκεντρωμένοι στο πώς πρέπει να γίνεται το σχέδιο παρά με το αποτέλεσμα, πράγμα που οδήγησε την θεωρία του σχεδιασμού να εστιάζει σε ιδέες πιο διαδικαστικές, με έμφαση στην πρακτική.

Γενικά αυτές τις δύο δεκαετίες ο σχεδιασμός εξέπεμπε θαυμασμό, με αποτέλεσμα σαν επάγγελμα να ήταν σεβαστό και αρκετά επιβραβευμένο (Lovering, 2004). Από το 1970 και μετά, ο σχεδιασμός θεωρήθηκε «εμπόδιο» στην ατομική ελευθερία και στην λειτουργία της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς με την αύξηση της ευελιξίας του σχεδιασμού και την «χαλάρωση» των κανόνων, να αποτελούν βασικά θέματα συζήτησης στις αρχές του '80. Οι σχεδιαστικές πρακτικές στόχευαν, πλέον, στα προγράμματα (projects) και στις ρυθμίσεις των χρήσεων γης, με την πρόταση ότι τα σχέδια πρέπει να αναθεωρούνται ανά σύντομα, σχετικά, χρονικά διαστήματα για να «ακολουθούν» τις εξελίξεις. Κατά την δεκαετία του 1990, οι μελετητές άρχιζαν να υποστηρίζουν περισσότερο τον στρατηγικό χαρακτήρα του χωρικού σχεδιασμού, για την λύση των σύνθετων προβλημάτων που εμφανίζονταν λόγω της κατακερματισμένης ανάπτυξης σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Τέλος, η αρχή της νέας χιλιετίας ακολουθείται από την αλλαγή του ρόλου του σχεδιασμού «εξορθολογισμένου» στα νέα οικονομικά δεδομένα, με έμφαση στην ανταγωνιστικότητα λόγω παγκόσμιων οικονομικών πιέσεων (Lovering, 2004), ενώ παράλληλα εμφανίζεται ο προβληματισμός που αφορά την έλλειψη των ορίων και της ταυτότητας του σχεδιασμού, με τους επαγγελματίες να πιστεύουν ότι σαν τομέας είναι πολύ ανοιχτός χωρίς σαφή ορισμό (Tasan-Kok, 2008).

Ο Nigel Taylor (1998) περιγράφοντας αναλυτικά την πορεία που ακολούθησε ο πολεοδομικός σχεδιασμός μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο εντοπίζει δύο μεγάλες αλλαγές που υπέστη τόσο στην προσέγγισή του όσο και στην εφαρμογή. Μέχρι και δύο δεκαετίες μετά τον πόλεμο ο σχεδιασμός σαν διαδικασία θεωρούταν ότι πρέπει να ασκείται από αρχιτέκτονες, όντας μία μορφή «τέχνης» πρακτικής και εφαρμοσμένης, ενώ οι πόλεις θεωρούνταν διακριτές μεταξύ τους, όπως και τα κτίρια. Η πρώτη αλλαγή που συνέβη ήταν η εμφάνιση του ορθολογικού μοντέλου που συνδέεται με την θεωρία των συστημάτων. Πλέον η φυσική, μορφολογική, αντίληψη της πόλης αντικαταστάθηκε με την προσέγγιση των πόλεων σαν συστήματα με αλληλένδετες δραστηριότητες, ενώ οι σχεδιαστές έβλεπαν την πόλη, όχι μόνο με αισθητικά κριτήρια, αλλά σε όρους κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων: ο χώρος έχει πλέον κοινωνική διάσταση που αντικαθιστά τον γεωγραφικό – μορφολογικό. Η αλλαγή αυτή οδήγησε στην παραδοχή ότι ο πολεοδομικός σχεδιασμός δεν είναι τέχνη, αλλά επιστήμη. Η δεύτερη «εξέλιξη» του σχεδιασμού αφορά την αλλαγή θεώρησης ότι οι σχεδιαστές είναι «επικοινωνητές» («communicators») και όχι απλά τεχνικοί εμπειρογνώμονες. Σε

αυτήν την φάση θεωρήθηκε ότι ο σχεδιασμός είναι μια διαδικασία κρίσης αξιών, με αποτέλεσμα να αρχίζει να αμφισβητείται η «ειδική» ικανότητα που έχουν οι σχεδιαστές σε σχέση με τα υπόλοιπα επαγγέλματα, με αποτέλεσμα να υπάρχουν θεωρητικοί της εποχής να «διασπαστούν» σε δύο ομάδες: σε αυτούς οι οποίοι πίστευαν ότι ο σχεδιασμός χρειάζεται κάποια συγκεκριμένη γνώση ή ικανότητα (αστικό σχεδιασμό, αστική αναγέννηση κλπ.), και σε αυτούς οι οποίοι πίστευαν ότι είχε χαρακτήρα «αξιακό» και πολιτικό. Έτσι ο σχεδιαστής θεωρήθηκε ως συντονιστής των απόψεων άλλων, για το πώς πρέπει να είναι μία πόλη ή πώς να σχεδιάζεται, χωρίς να είναι αυτός ο ειδικός ο οποίος έχει κάποια ειδική ικανότητα να σχεδιάσει μόνος του.

Γενικά όμως για τον σχεδιασμό, οι αντικρουόμενες, ως προς το περιεχόμενό τους, θεωρίες που εμφανίστηκαν ανά τα χρόνια καθιστούν, όντως, δύσκολο να γίνει αποσαφήνιση της έννοιας του σχεδιασμού αυτού καθ' αυτού. Ένας τρόπος για να γίνουν οι θεωρίες σχεδιασμού πιο κατανοητές είναι η ανάδειξη των διαφορών τους, ώστε οι διαφωνίες να παραμένουν ανοιχτές, καθώς και ο συνδυασμός τους έτσι ώστε να βελτιωθεί η αντίληψη ανάμεσα στις διαφορετικές οπτικές γωνίες από τις οποίες εξετάζεται ο σχεδιασμός. Για παράδειγμα ο Hudson αναφέρει για σχεδιασμό σταδιακό (incremental), συνοπτικό (synoptic), συνηγορίας (advocacy), και ριζοσπαστικό (radical), ενώ ο Friedmann προσδιορίζει άλλες τέσσερις «παραδόσεις» σχεδιασμού: κοινωνικών μεταρρυθμίσεων (societal reform), ανάλυση πολιτικής (policy analysis), κοινωνική μάθηση (social learning), κοινωνική κινητικότητα (social mobilization) (Connell, 2010). Η Patsy Healey (1997) διαχωρίζει τρεις γενικές κατηγορίες σχεδιασμού: τον οικονομικό (economic) τον σχεδιασμό φυσικής ανάπτυξης (physical development planning) και τον σχεδιασμό σε συνδυασμό με την ανάλυση πολιτικής (Policy analysis and planning). Γενικά οι θεωρίες σχεδιασμού διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες: αυτές που αφορούν τον σχεδιασμό σαν διαδικασία λήψης αποφάσεων και αυτές που αφορούν το αντικείμενο του σχεδιασμού.

Οι θεωρίες σχεδιασμού οδήγησαν στην εμφάνιση των Σχολών Σκέψης για τον Σχεδιασμό (Schools of Planning Thought): Συστημάτων και ορθολογισμού, Νέας Δεξιάς, Μαρξισμού και κριτικής θεωρίας, Πραγματισμού, Συνηγορίας, Μεταμοντερνισμού και Συνεργατικού Σχεδιασμού κατηγοριοποιήθηκαν με αυτόν τον τρόπο, αρχικά, από τον Allmendinger (2002). Ο λόγος που αναλύονται παρακάτω οι παρούσες θεωρίες και χρησιμοποιούνται σαν σημεία αναφοράς της διαδικασίας του σχεδιασμού, αποτελεί το γεγονός ότι, σαν προσέγγιση, εστιάζει στην ενσωματωμένη κοινωνική

θεωρία, ενώ δίδεται έμφαση στο κοινωνικό περιεχόμενο έτσι ώστε να γίνει καλύτερη κατανόηση της καταγωγής, της χρήσης, και της εξέλιξης της κάθε θεωρίας (Connell, 2010) μέσω του επαναπροσδιορισμού της διαδικασίας, του σκοπού και του ρόλου του χωρικού σχεδιασμού από την κάθε Σχολή.

Συστημάτων και Ορθολογισμού (Systems and Rational)

Αυτή η σχολή είναι η πιο αναγνωρίσιμη και κυρίαρχη με την διαδικασία του σχεδιασμού. Επηρεασμένη από το επιστημονικό ρεύμα του θετικισμού και τον συγκεκριμένο τρόπο ερμηνεύσης της πραγματικότητας (με ορθολογικά, «αντικειμενικά», κριτήρια), με έντονη την προώθηση του ελέγχου και της πρόβλεψης καθώς και την πεποίθηση ότι οι τεχνικές λύσεις αποτελούν μέσο που οδηγεί στην κοινωνική πρόοδο, δίνει βάση στην αξιολόγηση των εναλλακτικών σεναρίων προτού παρθεί μία απόφαση. Ουσιαστικά αποτελεί μία «ένωση» δύο θεωριών, αυτή των συστημάτων και αυτή περί την ορθολογική διαδικαστική θεωρία του σχεδιασμού.

Η θεωρία των συστημάτων «ενσωματώθηκε» στον σχεδιασμό λόγω του γεγονότος ότι ήταν ισχυρή η πεποίθηση ότι τα συστήματα υπήρχαν σε κάθε είδους περιβάλλοντος, φυσικό ή ανθρώπινο, και ότι μπορούν να ελέγχονται με ρύθμιση της επικοινωνίας μεταξύ των μερών τους. Γενικά ένα σύστημα θεωρείται μία ομάδα αντικειμένων τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν έτσι ώστε να δημιουργούν μία ενότητα, ένα πολύπλοκο σύνολο (Taylor, 1998). Τα συστήματα χαρακτηρίζονται ως δυναμικά και ευμετάβλητα, με τους σχεδιαστές να πρέπει να βρίσκουν τρόπους ώστε να κατηγοριοποιούν, να προβλέπουν και να ελέγχουν αυτές τις αλλαγές, μέσω αποφάσεων χρησιμοποιώντας ποσοτικές αναλύσεις εκμεταλλευόμενοι την ισχύ των υπολογιστών. Η χρήση αυτής της θεωρίας στην διαδικασία του σχεδιασμού οδήγησε σε πληθώρα κριτικών κυρίως όσον αφορά την αλαζονική αυτοπεποίθηση που άρχιζαν να αποκτούν οι σχεδιαστές και τον προβληματισμό που εμφανίστηκε αν ο σχεδιασμός πρέπει να έχει πιο πολύ τεχνικό ή πολιτικό χαρακτήρα (Allmendinger, 2002a).

Η θεωρία περί ορθολογικότητας στον σχεδιασμό είναι συνυφασμένη με την «Σχολή του Σικάγο», τον Faludi (βλέπε παρακάτω), οι οποίοι όμως έχουν επηρεαστεί από τον Max Weber και τον Karl Mannheim. Με την θεώρηση του Weber περί την υποκειμενική κρίση που επηρεάζει τις αποφάσεις και την ανάγκη για ορθολογική λήψη αποφάσεων με διαχωρισμό των δεδομένων με τις αξίες, ο Mannheim υποστήριξε ότι ο σχεδιασμός είναι κατά κάποιο τρόπο είναι ορθολογική κυριαρχία του παραλόγου. Προσθέτει επίσης

ότι για να είναι ορθολογικός και αντικειμενικός ο σχεδιασμός, πρέπει να ελαχιστοποιηθούν οι κοινωνικές και προσωπικές επιρροές των σχεδιαστών, με μόνη «λύση» την υιοθέτηση στρατηγικού τρόπου σκέψης. Η Σχολή του Σικάγο επηρεασμένη από τις τότε οικονομικοπολιτικές εξελίξεις, την οικονομική δυσπραγία του 1930 και την εμπειρία του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου, υιοθέτησε αυτές τις αρχές θεωρώντας ότι ο σχεδιασμός, με τις τεχνικές, αντικειμενικές ικανότητες των «ειδικών» του, μπορεί να αποτελέσει λύση στον μικροπρεπή και ανυπόληπτο χαρακτήρα της πολιτικής καθιστώντας τον μία γραφειοκρατική διαδικασία (Allmendinger, 2002a).

Σύμφωνα με αυτήν την Σχολή, συμπερασματικά, η αλήθεια είναι απόλυτη και όχι σχετική, ενώ τα κύρια μέσα που χρησιμοποιεί ο σχεδιαστής, σαν εξειδικευμένος επιστήμονας, είναι η λογική και η δημιουργία μοντέλων με ορθολογικά στάδια, όπως αναγνώριση και εντοπισμός του προβλήματος, αξιολόγηση εναλλακτικών και επιλογή, εφαρμογή τους και αξιολόγηση. Πιο συγκεκριμένα η αλλαγή της υπάρχουσας κατάστασης επιτυγχάνεται με λήψεις αποφάσεων σχετικά με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και τα συστήματα πόλεων (κυκλοφοριακή κίνηση, εμπορικά και κοινοτικά σχέδια κλπ.). Γενικά αυτό το μοντέλο επικεντρώνεται στον σχεδιαστή και στις ειδικευμένες γνώσεις του, στοχεύοντας σε ένα μέλλον προς αναγνώριση που οριοθετείται μόνο από τους υπάρχοντες πόρους και τεχνολογίες (Connell, 2010).

Μαρξισμού και Κριτικής Θεωρίας (Marxism and Critical Theory)

Αυτοί που ακολουθούν την Μαρξιστική θεώρηση δεν παρουσιάζουν μια συγκεκριμένη θεωρία σχεδιασμού, ασκούν όμως κριτική στον σχεδιασμό αυτόν καθ' αυτόν. Η σύνδεση της πολιτικοοικονομικής ανάλυσης του Marx με τον σχεδιασμό έχει να κάνει με την θεώρηση του ρόλου του Κράτους και των πόλεων, και γενικότερα της αστικοποίησης, στην ανάπτυξη και διαίωξη του καπιταλιστικού συστήματος. Το Κράτος το οποίο αποτελεί βασικό κομβικό σημείο του δικτύου των σχέσεων εξουσίας χαρακτηρίζοντας τις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, χρησιμοποιεί μηχανισμούς ώστε να συνεχιστούν τα καπιταλιστικά, και όχι τα κοινά και δημόσια, συμφέροντα υπό την ψευδαίσθηση του δημοσίου ελέγχου. Ο σχεδιασμός, όντας ένας τέτοιος κρατικός μηχανισμός, δυνητικά προσπαθεί να διατηρήσει τον καπιταλισμό, και παράλληλα να πείσει τους πολίτες ότι δουλεύει προς όφελός του, ενώ στην πραγματικότητα είναι μία όψη ισχυρών συμφερόντων. Δεν είναι δυνατόν να υπάρξει σχεδιασμός χωρίς πολιτικό χαρακτήρα βασισμένο αποκλειστικά σε τεχνικές, επαγγελματικές, αντικειμενικές αρχές

και ιδανικά, αλλά αποτελεί μία «επέκταση» του κράτους αλλάζοντας και αυτός τις ανάγκες του (στόχους, θεωρίες κλπ.) ανάλογα με τις ανάγκες του καπιταλισμού.

Ο Μαρξισμός οδήγησε στην εμφάνιση της Κριτικής Θεωρίας, η οποία χαρακτηρίζεται «παράλληλη» με την Μαρξιστική οικονομικο-πολιτική θεώρηση. Η ανάγκη υιοθέτησης νέας πολιτικής οικονομίας εμφανίστηκε με την «αποτυχία» του Σοβιετικού κομμουνισμού να οδηγήσει στην ελευθερία και στην δημοκρατία μέσω του σοσιαλισμού. Παράλληλα η κρίση του καπιταλισμού οδήγησε στην ενδυνάμωση του φασισμού στην Γερμανία, ενώ εν αντιθέσει με τις υποθέσεις των Μαρξιστών, σε αρκετές δυτικές χώρες ο καπιταλισμός φάνηκε να είναι ανθεκτικός απέναντι στις κρίσεις που προέκυψαν. Η ανάπτυξη της Κριτικής Θεωρίας έγινε μέσω της Σχολής της Φρανκφούρτης, η οποία κρατούσε αντικαπιταλιστική και αντισοβιετική στάση.

Συμπερασματικά, οι σχεδιαστές που υποστηρίζουν τόσο τον Μαρξισμό όσο και την Κριτική Θεωρία στοχεύουν στην ανάδειξη των προβλημάτων και των περιορισμών της χρήσης του σχεδιασμού, ως εργαλείο του καπιταλισμού. Η θεωρίες αυτές αναπτύχθηκαν σαν αντίδραση στις συνέπειες που είχε, γενικά, ο μεταπολεμικός καταναλωτισμός, όπως η άναρχη εξάπλωση των αστικών κέντρων, η αποξένωση καθώς και η αυξημένη οικονομική ανισότητα. Από την οπτική τους γωνία ο σχεδιασμός σαν μεθοδολογία και ως δραστηριότητα είτε θεωρείται, μερικώς, υπεύθυνος για αυτές τις συνθήκες, είτε αναποτελεσματικός στην εξάλειψη τους (Allmendinger, 2002a). Ουσιαστικά, οι σχεδιαστές αποτελούν «μαριονέτες» του καπιταλισμού και των ελεγχόμενων συμφερόντων, όντας υπεύθυνοι για την προώθηση ευνοούμενων συνθηκών για να αναπτυχθεί ο καπιταλισμός, ειδικά όσον αφορά τις πολεοδομικές επεμβάσεις για τους σκοπούς της συσσώρευσης του κεφαλαίου και της εκμηδένισης των ορίων της αγοράς. Η αντίδραση αυτή ισχυροποιείται όσον αφορά την ρύθμιση των χρήσεων γης ως εργαλείο του σχεδιασμού. Τέλος υποστηρίζεται ότι ο σχεδιασμός αντιδρά με τις συνθήκες της αγοράς αλλάζοντας τους μελλοντικούς όρους τους οποίους πρέπει να υιοθετεί η αγορά, με τον σχεδιαστή να έχει ως σκοπό να πείθει τους πολίτες ότι το κράτος είναι με το μέρος του (Connell, 2010).

Νέας Δεξιάς (New Right)

Η συγκεκριμένη Σχολή Σχεδιασμού είναι άμεσα επηρεασμένη από τις πολιτικές οικονομικών το 1980 (Πολιτική της Thatcher), ενώ το ενδιαφέρον αυξήθηκε σε συνδυασμό με τον ανερχόμενο φιλελευθερισμό του 1960-70. Ο όρος «Νέα Δεξιά»

ουσιαστικά αποτελεί «μίξη» των φαινομενικά διαχωρισμένων πολιτικοοικονομικών προσεγγίσεων του φιλελευθερισμού και του συντηρητισμού. Αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν σαν λύση στα μεγάλα οικονομικά προβλήματα και πολιτικές κρίσεις της εποχής που οφείλονταν στην μαζική ανεργία, στον στασιμοπληθωρισμό, στον μισθολογικό και τιμολογιακό έλεγχο καθώς και στην απειλή του Κομμουνισμού και του Ψυχρού Πολέμου (Connell, 2010).

Βασική πεποίθηση της φιλελεύθερης Δεξιάς είναι ότι ο κεντρικός σχεδιασμός είναι ανεπαρκής και επικίνδυνος γιατί εμπλέκεται με την αγορά, μειώνοντας την προσωπική ελευθερία διότι, όντας μορφή παρέμβασης, υπονομεύει την ελεύθερη κοινωνία όπου τα ατομικά χαρακτηριστικά, όπως η πρωτοβουλία και η ικανότητα, πρέπει να αποφασίζουν ποιος παίρνει τι. Επίσης θεωρείται ότι η πολυπλοκότητα της αγοράς οδηγεί αυθόρμητα την πορεία της κοινωνίας, η οποία δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα ενός σχεδίου αλλά ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Παρόλα αυτά όμως φαίνεται να παρουσιάζεται ανάγκη για σχεδιασμό, κυρίως χρήσεων γης (ζωνοποίηση), αλλά αποκλειστικά σε τοπικό – πολεοδομικό επίπεδο, λόγω των συγκρούσεων που προκύπτουν μεταξύ των ιδιωτών και των χρηστών της πολεοδομικής έκτασης. Πρέπει όμως να γίνεται ο σχεδιασμός αποκλειστικά σε τοπικό επίπεδο και όχι περιφερειακό και εθνικό επίπεδο γιατί δεν είναι δυνατόν να συγκεντρωθούν όλες οι ατομικές προτιμήσεις σε ένα «κοινό καλό» που να δικαιολογεί την παρέμβαση του κράτους. Ο μόνος τρόπος να μεγιστοποιηθεί το κοινό όφελος, είναι να μεγιστοποιηθεί η ατομική ελευθερία (Allmendinger, 2002a).

Από την άλλη, η συντηρητική πλευρά της Νέας Δεξιάς επηρέασε λιγότερο τον σχεδιασμό, ενώ το βασικό της πρόβλημα με την φιλελεύθερο τρόπο σκέψης αφορούσε τον ατομικιστικό του χαρακτήρα. Σύμφωνα με τους συντηρητικούς ο φιλελευθερισμός απαιτούσε ανισότητα και φτώχεια κάτι που υπονόμει την κοινωνική σταθερότητα και κρατική εξουσία. Βασικά στοιχεία του συντηρητισμού αποτελούν η έμφαση στην εξουσία του κράτους και η αποστροφή της προς την δημοκρατία, με το κράτος να έχει την ύψιστη εξουσία και με τις δραστηριότητες και τους οργανισμούς που προσπαθούν να την υπονομεύσουν να αντιμετωπίζουν την περιφρόνηση. Στόχος αποτελεί η επιστροφή της εξουσίας στο κράτος με σκοπό να έχει την δύναμη να προστάζει και να εξαναγκάζει (με νόμους και κανόνες) αυτούς που θέλουν να μεταρρυθμίσουν και να καταστρέψουν (Allmendinger, 2002a).

Συμπερασματικά μπορεί να θεωρηθεί ότι σχεδιασμός σε αυτή την «μικτή» Σχολή δεν έχει κάποιο ουσιαστικό νόημα και σκοπό διότι η ιδέες που επικρατούν έχουν έντονη

την φιλελεύθερη οπτική γωνία της ελευθερίας της επιλογής του ατόμου, με την αγορά να αποτελεί τον μηχανισμό των κοινωνικών επιλογών, ενώ πρέπει να υποστηρίζονται από το απόλυτο Κράτος Δικαίου (strong state) (συντηρητισμός) (Connell, 2010).

Πραγματισμού (Pragmatism)

Η Σχολή αυτή μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα με τον ορισμό ότι «ο σχεδιασμός είναι ό, τι κάνουν οι σχεδιαστές». Υποστηρικτής του Πραγματισμού στην διαδικασία του σχεδιασμού αποτελεί κυρίως ο Charles Hock ενώ ανάλυση και κριτική έχουν κάνει και οι Dewey , Healey, και Forester. Σύμφωνα με τον Hock αυτή η Σχολή μπορεί να οδηγήσει στην πρόοδο βασισμένη σε κοινή έρευνα και στόχους, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με την ανταλλαγή εμπειριών, αξιών και την ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ των, μέχρι πρότινος, ατομικών κοινωνιών, ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι η έννοια ατομικές κοινωνίες δεν αφορά μόνο φυσικές κοινωνίες (πόλεις, χωριά κοκ.) αλλά και κοινωνίες συμφερόντων από ανύπαντρες μητέρες μέχρι και περιβαλλοντολόγους. Βασική πεποίθησή του αποτελεί η άποψη ότι η πρακτική εφαρμογή αποτελεί μορφή τέχνης που «μεταφράζει» την γνώση σε πράξη (Healey, 2009). Η επιρροή της θεωρίας του Habermas, περί διυποκειμενικής επικοινωνίας, φαίνεται να είναι έντονη με την εμφάνιση της πρότασης ότι οι σχεδιαστές δεν πρέπει να βασίζονται σε ορθολογικές μεθόδους, που χρειάζεται για να έχουν περισσότερη πολιτική εξουσία, αλλά στην εντοπισμό της ισχύς των συναδέρφων, των γειτόνων και των πολιτών, έτσι ώστε οι σχεδιαστές, σαν επαγγελματίες, να ελαχιστοποιήσουν τις δυνάμεις οι οποίες οδηγούν την πρακτική του σχεδιασμού στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων (Allmendinger, 2002a).

Οι πραγματιστές θεωρούν σημαντικά τα «θεμελιωμένα» (grounded) κριτήρια για την πρακτική κρίση της συμπεριφοράς των ανθρώπων και κατ' επέκταση των κοινωνιών για την απόκτηση εμπειρίας μέσω της σχέσης με τους υπολοίπους. Πεποίθηση αποτελεί και το γεγονός ότι οι ανθρώπινες δυνατότητες, ηθικές και αισθητικές μπορούν να ενσωματωθούν στις πρακτικές δημόσιας πολιτικής με σκοπό να ενσωματωθούν τα συναισθήματα και η διαίσθηση, χωρίς να είναι απλά μία άσκηση ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης, δηλαδή απλά μία γραφειοκρατική ή απλά πολιτική διαδικασία. Παράλληλα δίδεται έμφαση στην χρήση συστημικών (systemic) μεθόδων και όχι μόνο αναλυτικών, ώστε να δοθεί λύση στο εκάστοτε πρόβλημα. Συστημική νοείται η μέθοδος κατά την οποία γίνεται συνεχής μετακίνηση μεταξύ των τμημάτων

και των συνόλων, με ευρεία αποδοχή πλαισίων με νέες ιδέες και αποδείξεις, με σκοπό την «μεγέθυνση» του τρόπου κατανόησης των καταστάσεων (Healey, 2009).

Συμπερασματικά ο πραγματισμός τονίζει την καινοτομία των ανθρώπων στα θέματα πρακτικής φύσης, προερχόμενη από την δυνατότητά τους να ελπίζουν ακόμα και σε δύσκολους καιρούς (Healey, 2009). Επικεντρώνεται περισσότερο στην πρακτική παρά με την θεωρία, υιοθετώντας μία αντι-θεωρητική προβολή παρόλο που ο τρόπος σκέψης τους είναι αρκετά θεωρητικός και υποστηρίζει ότι η θεωρία και η πράξη εξελίσσονται παράλληλα εναρμονιζόμενα, χωρίς να σημαίνει ότι προσκολλούνται αποκλειστικά και μόνο στην πράξη. Εξ' άλλου, σαν φιλοσοφικό ρεύμα υποστηρίζει ότι η αλήθεια αποδεικνύεται όχι μέσω των θεωριών αλλά στην χρησιμότητα στο τι κάνει κάποιος. Όσον αφορά τον σχεδιασμό δεν υπάρχει κάποιος μεγάλος, μακροπρόθεσμος σκοπός με μορφή οράματος, παρά μόνο στόχοι αποτελούν τα καθημερινά προβλήματα, ενώ η ικανότητα στον σχεδιασμό περιορίζεται από τον χρόνο και την γνώση, με την πρακτική έννοια των όρων (Connell, 2010). Παρόλη την κριτική που ασκήθηκε, ο Πραγματισμός αποτελεί μία πρακτική προσέγγιση των πραγματικών προβλημάτων, ενώ αποτέλεσε βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η Σχολή της Συνηγορίας, με αρκετά κοινά στοιχεία με την Συνεργατική (Allmendinger, 2002a).

Συνηγορίας (Advocacy)

Η συγκεκριμένη Σχολή, που είναι λιγότερο γνωστή και εξελιγμένη, έρχεται σε αντίθεση με την αντικειμενική και τεχνική αναζήτηση του ορθολογικού σχεδιασμού, όντας βαθιά προσωπική αλλά και πολιτική. Αυτή η οπτική εμφανίστηκε μετά τις κοινωνικές διαταραχές του 1960 οι οποίες αφορούσαν τα κινήματα για τα πολιτικά δικαιώματα, τον πόλεμο του Βιετνάμ καθώς και τα προγράμματα αστικής ανανέωσης που περιλάμβαναν εκτεταμένη δημόσια στέγαση και αυτοκινητόδρομους οι οποίοι περνούσαν μέσα από γειτονιές. Εμπνευστής αυτού του τρόπου σκέψης για την διαδικασία του σχεδιασμού, αποτέλεσε ο Paul Davidoff ο οποίος εισήγαγε τον όρο στο άρθρο του *Advocacy and Pluralism in Planning* (1965).

Με την προώθηση του πλουραλιστικό συστήματος για τον σχεδιασμό ο Davidoff υποστηρίζει ότι θα επιτευχθεί η «αστική δημοκρατία», καθότι οι διαφορετικές ομάδες συμφερόντων θα προτείνουν τα σχέδια τους, τα οποία είναι διαφορετικά από αυτά της αντίστοιχης δημόσιας αρχής. Με τον πλουραλισμό, συνεχίζει, θα επιτευχθεί: η ενημέρωση των πολιτών όσον αφορά τις εναλλακτικές επιλογές καθότι θα είναι εν

μέρει «δικό τους» σχέδιο, η αναγκαία πίεση προς την εκάστοτε δημόσια αρχή ώστε να παράγει «καλύτερα» σχέδια για να «κερδίσει» την κοινή στήριξη και τέλος η παρακίνηση των διαφόρων ομάδων συμφερόντων να παράγουν εξ' ίσου καλύτερα σχέδια, με την έννοια ότι δεν θα δίνεται πλέον βάση σε «μικροπρεπή» συμφέροντα και μόνο (Davidoff, 1965).

Ο σχεδιαστής παρουσιάζεται να έχει έναν καινούριο ρόλο, αυτό του «συνηγόρου» ο οποίος πρέπει να εκφράζει την οπτική του «πελάτη» (δηλαδή των ομάδων που συνήθως δεν έχουν πρόσβαση σε κέντρα εξουσίας) ενώ παράλληλα θα πρέπει να τον πληροφορεί για την κατάσταση που επικρατεί είτε αυτή αφορά τα δικαιώματα τους που αφορούν τον σχεδιασμό είτε για συγκεκριμένα προγράμματα που υπάρχουν και θίγουν τα συμφέροντά τους (Davidoff, 1965). Ο καινούριος ρόλος που αποκτά ο σχεδιαστής συνεισφέρει στην παροχή, των πολιτών, ενός πιο δραστήριου ρόλου στην δημοκρατία. Σαν συνήγοροι σε αίθουσα δικαστηρίου θα αντιπροσωπεύουν τις ομάδες συμφερόντων που αντιπροσωπεύουν θέτοντας επιχειρήματα και για τις δύο πλευρές. Τα πλεονεκτήματα αυτής της προσέγγισης, εκτός από την ενίσχυση της ενημέρωσης των πολιτών για θέματα σχεδιασμού (όπως με τον πλουραλισμό), είναι η αναμενόμενη εμφάνιση πιέσεων προς τα δημοτικά συμβούλια να «ανταγωνίζονται» άλλες ομάδες σχεδιαστών καθώς και πιέσεων προς όποιους έχουν κριτική στάση απέναντι στα σχέδια των συμβουλίων, να κάνουν τα δικά τους σχέδια (Allmendinger, 2002a).

Ο τρόπος σκέψης του Davidoff, και κατ' επέκταση της Σχολής αυτής, έχει δεχτεί κριτικές, κυρίως αρνητικού χαρακτήρα, ανά τα χρόνια που πέρασαν απορρίπτοντάς την σαν θεωρία γιατί, ουσιαστικά, δεν μπορεί να πετύχει αυτά που υπόσχεται. Ένα από τα βασικά προβλήματα που προκύπτει, το οποίο το αναφέρει και ο ίδιος, αφορά την έλλειψη μηχανισμού για την διαδικασία επιλογής του «πιο σωστού» σχεδίου ανάμεσα στα υπόλοιπα, διαφορετικά και ανταγωνιστικά από αυτό. Πρόβλημα επίσης εμφανίζεται και στο κατά πώς και από ποιον θα πληρώνεται ο σχεδιαστής-συνήγορος. Βάση της παρούσας θεωρίας ο σχεδιαστής θα «ψάχνει» εργοδότες (ομάδες συμφερόντων) με τους οποίους θα έχει στενή σχέση αξιών, κάτι το οποίο αμφισβητείται ως προς την ρεαλιστικότητά του. Τέλος, από την μεριά των Μαρξιστών, ο βαθμός στον οποίο οι σχεδιαστές δρουν εκ' μέρους των φτωχών παρέχει απλά μια μορφή «αυτο-επιλογής» που οδηγεί σε μία αυταπάτη επιρροής. Ουσιαστικά, θεωρούν ότι οι ισχυρές οικονομικές δυνάμεις δεν θα «υποκύψουν» στις δυνάμεις αυτές ενός καλύτερου επιχειρήματος (Allmendinger, 2002a).

Ο απώτερος σκοπός της Σχολής αυτής είναι να συνδέσει τις υποχρεώσεις περί κοινωνικής δικαιοσύνης με την αστική ανάπτυξη. Αντί να στοχεύει στο τι κάνουν οι σχεδιαστές, τίθεται το ερώτημα για ποιον δουλεύουν, το οποίο δεν πηγάζει από την επιστήμη αλλά από το αξιακό σύστημα, θέτοντας την ηθική κρίση ανώτερη της επιστημονικής. Έτσι, ο σχεδιαστής πρέπει να αποτελεί «πράκτορα αλλαγής» αντιπροσωπεύοντας τα συμφέροντα που κατάντησαν στο περιθώριο λόγω του φορμαλιστικού σχεδιασμού, βοηθώντας τους πολίτες να συμμετέχουν ουσιαστικά στην διαδικασία (Connell, 2010).

Μετα-μοντερνισμού (Postmodern)

Η Σχολή αυτή είναι φυσικό επακόλουθο της εμφάνισης του μετα-μοντέρνου ρεύματος στις κοινωνικές επιστήμες και στις φιλοσοφίες της επιστήμης. Ουσιαστικά αποτελεί την «εγκατάλειψη» της ιδέας του μοντερνισμού, ότι υπάρχει μόνο ένας ιδανικός τρόπος να πραγματοποιούνται οι πράξεις, κατά κάποιον τρόπο, σύμφωνα με τον Allmendinger, προωθώντας την «ποικιλία» στον τρόπο σχεδιασμού. Η εμφάνιση του κινήματος αυτού οδήγησε σε εμφάνιση του ερωτήματος αν ο σχεδιασμός είναι μοντέρνα ή μεταμοντέρνα διαδικασία, με αποτέλεσμα να επικρατήσει σύγχυση με τους θεωρητικούς και τους επαγγελματίες να μην μπορούν να (επανα)καθιερωθούν σε στέρεο έδαφος.

Με την αίσθηση ότι ζούμε σε «Νέους Καιρούς» οι σχολιαστές που ασχολούνται με τον μεταμοντερνισμό και την σχέση του με τον σχεδιασμό έχουν διασπαστεί σε δύο κατηγορίες: Τους αισιόδοξους οραματιστές οι οποίοι βλέπουν την νέα κατάσταση σαν κάτι θετικό, αποδεχόμενοι ότι ο σχεδιασμός έχει σύγχρονο χαρακτήρα υποστηρίζουν ότι πρέπει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα γύρω του, και σε εκείνους που συμφωνούν με τα επιχειρήματα του Habermas ότι δεν πρέπει να εγκαταλειφθεί ο μοντέρνος τρόπος σκέψης για τα λάθη του, ενώ πρέπει να είναι στόχος η διόρθωση των προβλημάτων του. Οι Μαρξιστές, από την άλλη, απορρίπτουν την προοπτική της μετα-βιομηχανικής (μετα-μοντέρνας) εποχής, κατηγορώντας τους υποστηρικτές ότι καλύπτουν την σχέση μεταξύ των αλλαγών και της ανάπτυξης του καπιταλισμού. Μέρος του προβλήματός τους είναι το γεγονός ότι ο μετά-μοντερνισμός απορρίπτει την δυνατότητα χειραφέτητικών αφηγήσεων, όπως ο Μαρξισμός, καθώς και η πρόκληση ότι αυτοί οι επαναπροσδιορισμοί των αξιωμάτων γίνεται από την μετα-μοντέρνα σκοπιά και μόνο (Allmendinger, 1998). Για παράδειγμα ο Harvey, ο οποίος έχει χαρακτηριστεί νέο-Μαρξιστής αν και ο ίδιος το αρνείται, υποστηρίζει ότι ο μοντερνισμός βρίσκεται πίσω από τον μετα-μοντερνισμό, και οι κριτικές που ασκούνται

για την μετα-μοντέρνα εποχή απλά «ξεσκεπάζουν» την λανθάνουσα λογική του μοντέρνου ρεύματος. Φαίνεται, κατά κοινή ομολογία, ότι ο σχεδιασμός σαν διαδικασία και σαν επάγγελμα έχει τόσο μοντέρνα όσο και μεταμοντέρνα στοιχεία, παρόλα αυτά όμως δεν εμφανίζεται σαφώς πώς ο μεταμοντέρνος σχεδιασμός πρέπει να προσεγγιστεί. Αυτό εν μέρει συμβαίνει διότι δεν έχει αποσαφηνιστεί με λεπτομέρεια το μεταμοντέρνο ρεύμα αυτό καθ' αυτό (Allmendinger, 2002a).

Όπως και το γενικό μεταμοντέρνο ρεύμα στην επιστήμη, η Σχολή αυτή έχει θεωρηθεί ότι δημιουργεί περισσότερα ερωτήματα παρά απαντήσεις, χωρίς να ορίζει με σαφήνεια για το τι είναι, ή πως θα έπρεπε να είναι, ο σχεδιασμός παρόλο που τα ερωτήματα που τίθενται από τους μεταμοντέρνους σχεδιαστές είναι κρίσιμα για τη μελλοντική του εξέλιξη όσον αφορά τον δημόσιο τομέα. Προωθώντας μια πιο πλουραλιστική κοινωνία, εκθέτουν τις τυφλές πεποιθήσεις της όπως τις κοινές αξίες, την ουδέτερη (όσον αφορά τις αξίες) επιστήμη, και την ιδανική πρόοδο. Βασική διαδικασία που εξετάζουν και αμφισβητούν οι σχεδιαστές αυτής της Σχολής είναι το κατευθυνόμενο δημόσιο συμφέρον, ενώ μαζί με τους Μαρξιστές εξετάζουν την σχέση μεταξύ του κράτους, της παραγωγής και της κατανάλωσης (Connell, 2010).

Συνεργασίας (Collaborative)

Η συγκεκριμένη Σχολή έχει εμφανείς επιρροές από την κριτική φιλοσοφία του Habermas περί την «επικοινωνιακή ορθολογικότητα» (communicative rationality). Με την πεποίθηση ότι υπάρχουν πολλά είδη ορθολογικότητας αυτοί που υιοθετούν τον τρόπο σκέψης αυτής της Σχολής, εστιάζουν στον επικοινωνιακό χαρακτήρα που έχει ο σχεδιασμός σαν διαδικασία αλλά και σαν επάγγελμα με τους σχεδιαστές, μέσω συζητήσεων, αντιπαραθέσεων και διαφωνιών (χρησιμοποιώντας σαν «όπλο» την γλώσσα) οδηγούνται στην δημιουργία μιας συγκεκριμένης «οπτικής». Οι αντιπαραθέσεις αυτές μαζί με τις συζητήσεις οι οποίες αναλύονται, επιλύονται και τέλος παρουσιάζονται στο τελικό σχέδιο είναι ο πυρήνας της επικοινωνιακής ορθολογικότητας. Οι υποστηρικτές θεωρούν ότι με την διαδικασία Συνεργασίας επιτυγχάνεται αμεροληψία, κοινωνική δικαιοσύνη, δημοκρατία και αειφορία (Allmendinger, 2002a).

Η αρνητική κριτική απέναντι στον σχεδιασμό μέσω συστημάτων και ορθολογισμού, σε συνδυασμό με τον ισχυρισμό του Habermas ότι οι ισχυρές δυνάμεις (όπως ο καπιταλισμός) επηρεάζουν την επικοινωνία «παραποιώντας» την αλήθεια, οι

υποστηρικτές αυτής της Σχολής δίνουν μεγάλη έμφαση στην βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ των σχεδιαστών ώστε να αναπτύξουν ιδανική ομιλία (κατανόηση, ειλικρίνεια, νομιμότητα και ακρίβεια). Η Healey (1992, 1996 και 1997), μία από τους πιο γνωστούς υποστηρικτές αυτής της θεωρίας, αφού αναλύει την σχεδιαστική διαδικασία στην Αγγλία, αρχικά προβαίνει στο συμπέρασμα ότι παρόλο που οι σχεδιαστές ισχυρίζονται ότι ο ρόλος τους είναι να βρίσκουν «ισορροπία» ανάμεσα στις συζητήσεις, οι αποφάσεις που παίρνονται «δημιουργούνται», ή καλύτερα εξελίσσονται, μέσω αυτών των συζητήσεων.

Ο σχεδιασμός τόσο ως θεωρητικό πλαίσιο όσο και ως πρακτική εφαρμογή, σύμφωνα με την Healey (1992), πρέπει να εξελιχθεί με το να δοθεί έμφαση στον τρόπο και το περιεχόμενο της επικοινωνίας των σχεδιαστών μεταξύ τους αλλά και μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες να μπορούν να αναγνωρίζουν την ύπαρξη άλλων ομάδων με τις οποίες μπορούν να διαπραγματευτούν τις κοινές τους ανησυχίες. Βασικός σκοπός αυτού του νέου «δι-επικοινωνιακού» (intercommunicative) σχεδιασμού είναι να βοηθήσει τους σχεδιαστές να βρίσκουν λύσεις και προτάσεις κοινά αποδεκτές βασιζόμενες στην κατανόηση μέσω συζητήσεων, στην κριτική, και στην ανασυγκρότηση της σκέψης όταν προσθέεται κάτι καινούριο στην συζήτηση.

Συνοπτικά, μπορεί να θεωρηθεί ότι η Σχολή αυτή, επηρεαζόμενη από την θεωρία του επικοινωνιακού ορθολογισμού του Habermas, στοχεύει να συνδέσει τον θετικιστικό και τον μετα-θετικιστικό σχεδιασμό, τον μοντέρνο ορθολογισμό και τον μεταμοντέρνο πλουραλισμό, αναδεικνύοντας τις διαφορές με σκοπό να εμφανίσουν τα κοινά, δηλαδή τα ολοκληρωμένα σχέδια και την συμμετοχή. Βασικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι οι σχεδιαστές αποδέχονται πολλές μορφές ορθολογικότητας, συμπεριλαμβανομένου και του «εργαλειακού» (instrumental) και του επικοινωνιακού σχεδιασμού, με τον σχεδιαστή να έχει ως ρόλο την δημιουργία συζήτησης με το να αμφισβητεί την υπεροχή του εργαλειακού ορθολογισμού ο οποίος «απαιτεί» νέους τρόπους γνώσης, όπως ο επικοινωνιακός.

Όπως φαίνεται από την παραπάνω σύντομη ανάλυση των Σχολών Σχεδιασμού παρατηρείται μία σύγχυση όσον αφορά τον ρόλο του σχεδιαστή καθώς και τι αποφάσεις παίρνει, ή πρέπει να παίρνει. Ξεκάθαρη στάση, όσον αφορά τις αρμοδιότητες του σχεδιαστή, έχει ο Ορθολογικός και ο Νέος Δεξιός σχεδιασμός, με τον

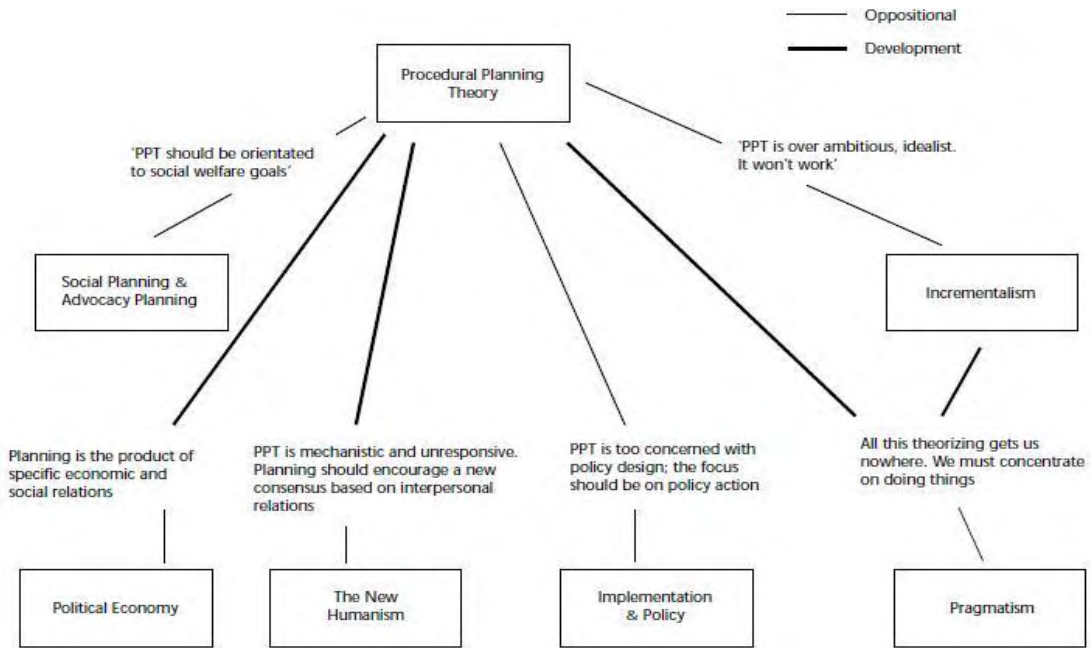
πρώτο να δίνει μεγάλη υπευθυνότητα στον σχεδιαστή ο οποίος χρησιμοποιώντας και αξιοποιώντας την επιστημονική του γνώση «επιβάλλει» αυτό που πρέπει να γίνει με συγκεκριμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ αντίθετα ο δεύτερος κρατάει μια πιο «μινιμαλιστική» στάση όσον αφορά τις αρμοδιότητες (κυρίως στην οργάνωση χρήσεων γης) αφήνοντας «ελεύθερη» την αγορά να λειτουργήσει ως μηχανισμός αποφάσεων που ρυθμίζει την κοινωνία. Ο Μαρξισμός, με την θεώρηση ότι οι σχεδιαστές αποτελούν «μαριονέτες του καπιταλισμού», ασκεί περισσότερο κριτική στις δύο αυτές κατηγορίες, ενώ δεν ορίζει σαφώς τον ρόλο που πρέπει να έχει ο σχεδιαστής. Από την άλλη οι πραγματιστές υποστηρίζουν ότι βασικότερο στοιχείο του σχεδιασμού αποτελεί η ρύθμιση χρήσεων γης γιατί οι αποφάσεις που παίρνονται σε αυτόν τον τομέα είναι πιο «ορατές» στο κοινό, κάνοντας έτσι οι σχεδιαστές «πραγματική» δουλειά. Τέλος η Σχολή της Συνηγορίας, της Συνεργασίας καθώς και η Μετα-μοντέρνα φαίνεται να ασχολούνται περισσότερο με την διαδικασία της λήψης αποφάσεων (εστιάζοντας στις αδυναμίες της ορθολογικής διαδικασίας), παρά με τις αποφάσεις αυτές καθ' αυτές. Οι αποφάσεις που παίρνονται εξαρτώνται από αυτούς που συμμετέχουν, πώς εμπλέκονται τα πολλαπλά συμφέροντα καθώς και ποια από αυτά πρέπει να είναι αποτέλεσμα συζητήσεων (Connell, 2010).

Γενικά όσον αφορά τον σχεδιασμό αυτόν καθ' αυτόν, υπήρξαν, και υπάρχουν ακόμα «διαμάχες» εντός της επιστημονικής κοινότητας για τον σκοπό και τον ρόλο του, τις θεωρίες που τον χαρακτηρίζουν καθώς και την δυσκολία στην εφαρμογή των θεωριών αυτών στην πράξη με αποτέλεσμα να υπάρχει πληθώρα βιβλιογραφιών με κριτικές συγκεκριμένων θεωριών καθώς και υποστήριξη άλλων με επιχειρήματα. Ενδεικτικά ο Allmendinger (2002b) αναφέρει στον τομέα του νεοφιλελευθερισμού και της δημόσιας επιλογής ασχολήθηκαν οι Ehrman και Pennington, του μεταμοντέρνου σχεδιασμού ο ίδιος και η Sandercock, του (νέο)πραγματισμού ο Hock και στον Συνεργατικό σχεδιασμό η Healey και ο Forester, ενώ ο «κατακερματισμός» των, συνεχώς αναδυόμενων, θεωριών έχει χαρακτηριστεί είτε ως «κατάρρευση υποδείγματος», είτε ως «θεωρητικός πλουραλισμός». Η κατηγοριοποίηση των θεωριών του σχεδιασμού εκ πρώτης όψεως φαίνεται να μην ακολουθεί κάποιο συγκεκριμένο μοτίβο, δηλαδή κάποια συγκεκριμένη πορεία μέσα από την οποία να εξελίσσονται. Αρκετοί θεωρητικοί, όμως, έχουν προσπαθήσει να καταλήξουν σε μία *τυπολογία των θεωριών σχεδιασμού*. Ο Allmendinger (2002b), με μία μετα-θετικιστική οπτική, αναφέρει τις τυπολογίες που

εμφανίστηκαν στο παρελθόν και προσπάθησαν να απεικονίσουν την εξέλιξη των θεωριών.

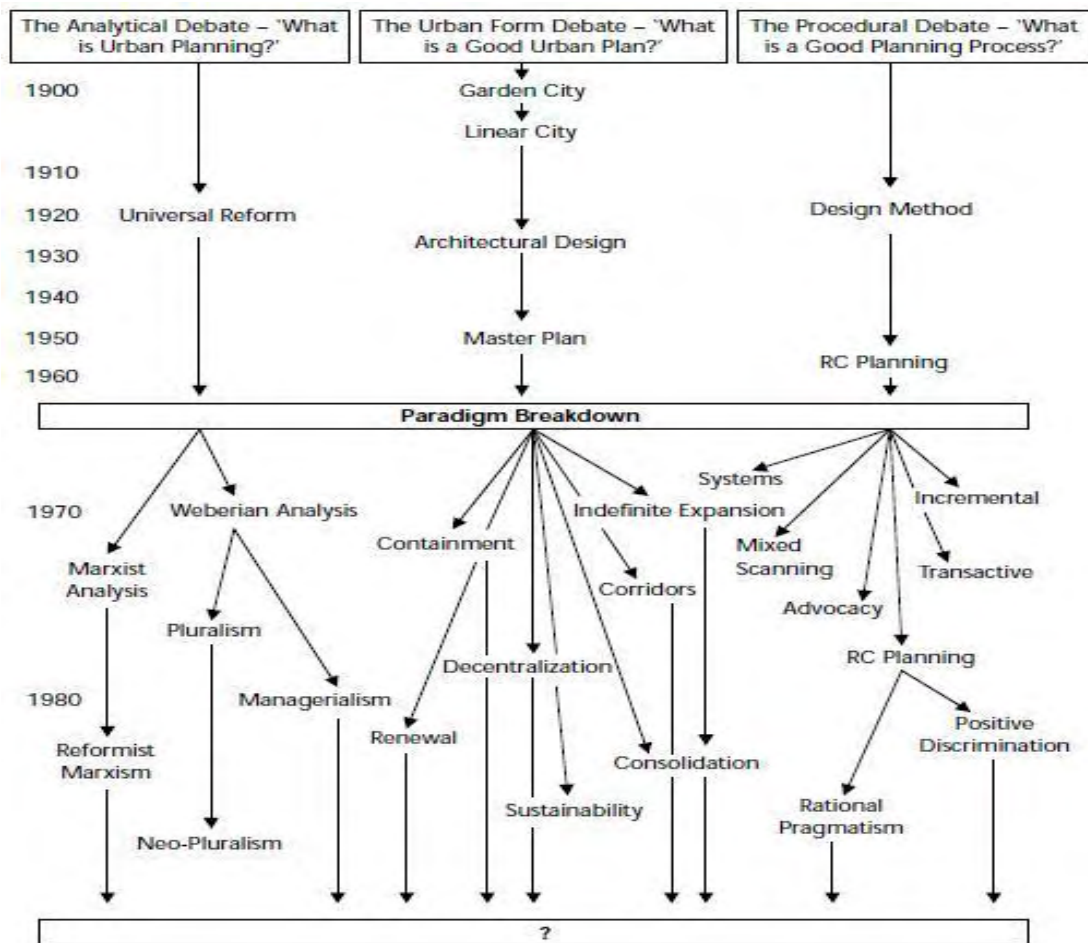
Αρχικά παρουσιάζει την «χαρτογράφηση» των θέσεων των θεωριών του σχεδιασμού την δεκαετία του 1970 από την Patsy Healey (Σχήμα 2.1) η οποία στηρίζεται στην θεωρία του Faludi, περί της «διάσπασης» της *ουσιαστικής* (substantive) με την *διαδικαστική* (procedural) και με το αν οι θεωρίες που εμφανίστηκαν (μέχρι τότε) την «αναπτύσσουν», ή αν είναι «αντιθετικές» ως προς αυτήν. Έτσι παρατηρείται ότι ο *κοινωνικός* και ο *συνηγορικός* σχεδιασμός εμφανίζονται σαν «εξέλιξη» της διαδικαστικής θεωρίας του Faludi «αναπτύσσοντας» την με την προσθήκη της οπτικής ότι πρέπει να είναι προσανατολισμένη στους στόχους της κοινωνικής ευημερίας. Εν συνεχεία παρουσιάζει την τυπολογία του Yifrachel (Σχήμα 2.2), ο οποίος πλαισιώνει την θεωρία του σχεδιασμού γύρω από τρία βασικά ερωτήματα: τι είναι πολεοδομικός σχεδιασμός, ποιο χαρακτηρίζεται καλό πολεοδομικό σχέδιο και ποια είναι η καλή σχεδιαστική διαδικασία. Στην τυπολογία αυτή είναι εμφανής η πληθώρα των θεωριών καθώς και η χρονολογική τους ταξινόμηση.

Σχήμα 2.1: Χάρτης θέσεων στην θεωρία σχεδιασμού σύμφωνα με την Healey

Πηγή: Allmendinger, 2002b

Σχήμα 2.2: Τυπολογία της θεωρίας σχεδιασμού του Yiftachel

Πηγή: Allmendinger, 2002b

Όπως φαίνεται η μεγάλη ρήξη ξεκίνησε την δεκαετία του '60 με την εμφάνιση της κριτικής ότι ο σχεδιασμός ήταν πολύ «συνοπτικός» και ανέφικτος λόγω του γεγονότος ότι δεν είχε καμία σχέση με τον ρεαλισμό της πολιτικής, με αποτέλεσμα το όλο σχέδιο να μην είναι ρεαλιστικό. Άρχισε να υπάρχει η πεποίθηση ότι η διαδικασία παραγωγής του σχεδίου δεν πρέπει να είναι αποκλειστικά τεχνική και επιστημονική (Taylor, 1998). Την περίοδο αυτή αναπτύχθηκε και η θεωρία του *Συνηγορικού Σχεδιασμού* του Davidoff μέσω του άρθρου του “Advocacy and Pluralism in Planning” (1965), οποίος τονίζει ότι υπάρχει σύγχυση των σχεδιαστών λόγω της αδυναμίας τους να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα της εποχής εκείνης. Για να αντιμετωπιστούν ο σχεδιαστής, με την μορφή συνηγόρου, πρέπει να «δουλεύουν» υπέρ των φτωχών γειτονιών προωθώντας τα συμφέροντά τους. Με αυτήν την οπτική δόθηκε μεγάλη έμφαση στις φτωχές γειτονίες με έντονη την προσπάθεια οικονομικής και κοινωνικής ανόρθωσής τους. Παράλληλα κάποιοι σχεδιαστές αποτέλεσαν συνήγοροι και για περιβαλλοντικές και επαγγελματικές οργανώσεις, ακόμα και για εταιρίες.

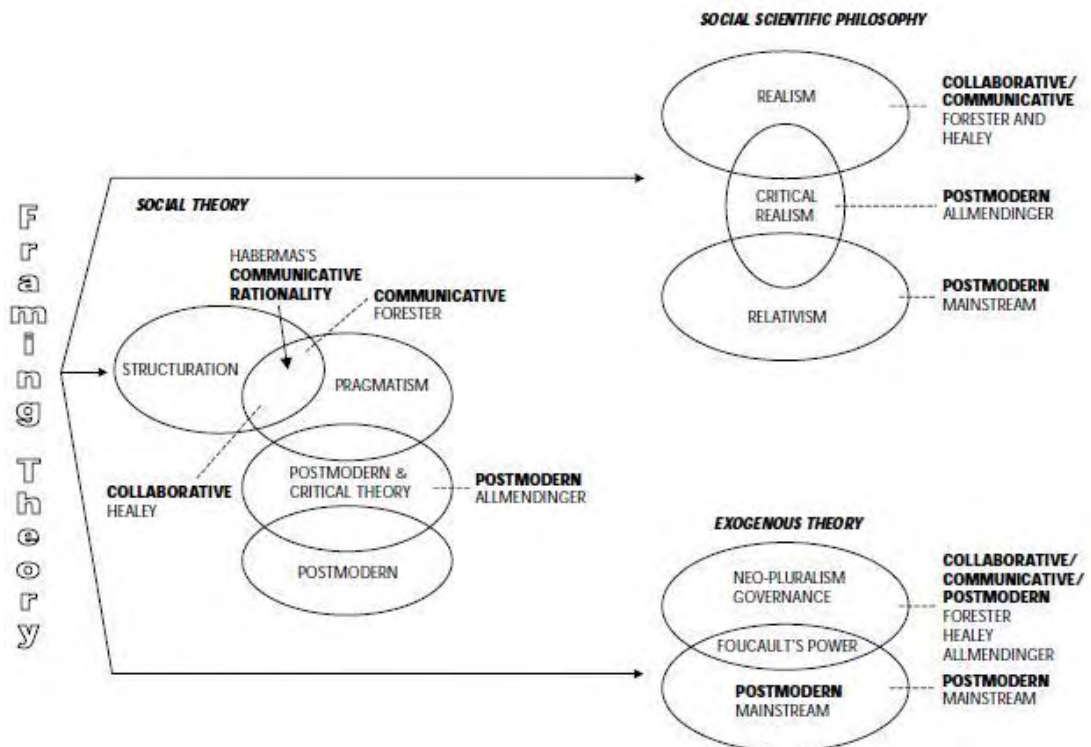
Με το μοντέλο ορθολογικού σχεδιασμού να χάνει συνεχώς «έδαφος» αναπτύχθηκαν και άλλες θεωρίες σχετικά με τις κατευθύνσεις που πρέπει να έχει ο σχεδιασμός. Ενδεικτικά, οι αντικρουόμενες θέσεις με την Συνηγορία του Davidoff οδήγησαν στην «ριζοσπαστική κριτική» που με της σειρά της οδήγησε στο κίνημα του *Προοδευτικού Σχεδιασμού* (progressive planning), κίνημα που προωθούσε την δημόσια ιδιοκτησία της γης, την διαχείριση επιχειρήσεων από τους εργαζομένους, την φορολογική μεταρρύθμιση και τις κοινωνικές οργανώσεις. Μέσω των αλλαγών των δομών που προτείνονται, οι υποστηρικτές του κινήματος αυτού υποστήριζαν ότι η θα προωθηθεί η ισότητα, η συμμετοχή και η νομιμότητα. Από την μεριά του πολιτικού χαρακτήρα του σχεδιασμού, αναπτύχθηκαν θεωρίες οι οποίες προωθούσαν τον ρόλο του στην διαμόρφωση αποφάσεων. Με το πρόσχημα της *θεωρίας κοινωνικής μάθησης* (social learning theory), δίδεται έμφαση στον ρόλο του σχεδιαστή να ανταλλάζει πληροφορίες με τα ενδιαφερόμενα μέρη (οργανώσεις), βοηθώντας τις κοινωνικές δομές να «μάθουν» από την εμπειρία τους. Σε αυτό το στάδιο αναπτύχθηκε και η θεωρία του Friedmann, περί τον *Διενεργητικό Σχεδιασμό* (Transactive Planning), με την διαφορά ότι οι πολίτες και οι πολιτικοί ηγέτες, και όχι οι σχεδιαστές, πρέπει να είναι ο πυρήνας του σχεδιασμού (Stiftel, 2000).

Από τις πιο πρόσφατες, σχετικά, βιβλιογραφίες φαίνεται ότι τον τελευταίο καιρό επικρατεί ως θέμα συζήτησης η υιοθέτηση των δύο τελευταίων, προαναφερθέντων

Σχολών χωρίς να σημαίνει αυτό απόλυτα ότι δεν υπάρχουν υποστηρικτές και των υπολοίπων. Στο Σχήμα 2.3 ο Allmendinger αναλύει τις σχέσεις μεταξύ των «ενδογενών» θεωριών σχεδιασμού (επικοινωνιακού, συνεργατικού και μετα-μοντέρνου) που, σε συνδυασμό με θεωρίες όπως ο κριτικός ρεαλισμός και ο σχετικισμός, δείχνουν τις γενικότερες σχέσεις των θεωρητικών θέσεων (της κοινωνικής και «εξωγενούς» θεωρίας και της κοινωνικής επιστημονικής φιλοσοφίας).

Υπάρχει συνεχής εμφάνιση ισχυρών προσωπικοτήτων οι οποίοι παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο σκέψης της νέας γενιάς ακαδημαϊκών, όπως για παράδειγμα ο Foucault που φαίνεται να ασκεί επιρροή παρόμοιας δυναμικής με αυτή του Popper που ασκούσε στην προηγούμενη γενιά, με την διαφορά ότι γινόταν αναζήτηση για τρόπους επίτευξης της αντικειμενικότητας μέσω του ορθολογισμού, ενώ τώρα γίνεται αμφισβήτησή της, η τουλάχιστον του τρόπο που προσπαθεί να την επιτύχει (Lovering, 2004).

Σχήμα 2.3: Συνεργατική, Επικοινωνιακή και Μετα-μοντέρνα θεωρία σχεδιασμού, μέσω μετα-μοντέρνας τυπολογίας

Πηγή: Allmendinger, 2002b

Τόσο οι Σχολές σκέψης του Allmendinger όσο και η «καταγραφές» της θεωρητικής εξέλιξης του σχεδιασμού από τους υπολοίπους δεν αναφέρουν το ρόλο που έπαιξε ο

Foucault στον «προσδιορισμό» του σκοπού και ρόλου του σχεδιασμού. Μεγαλύτερος υποστηρικτής της θεωρητικής ανάλυσης του Foucault και της προσαρμογής της στα σχεδιαστικά δρώμενα είναι ο Bent Flyvbjerg. Υποστηρίζοντας την «ανάλυση της εξουσίας» του Foucault, ο Flyvbjerg, ασκώντας αρκετά αρνητική κριτική απέναντι στην θεωρία του Habermas, τονίζει ότι με την επικοινωνιακή ορθολογικότητα αποτυγχάνεται η σύλληψη του ρόλου που παίζει η «εξουσία» στον σχεδιασμό, θεωρώντας ότι ο μεν πρώτος εστιάζει στο τι *πραγματικά* γίνεται ενώ ο δεύτερος στο τι *πρέπει* να γίνεται. Πρέπει, σύμφωνα με τον Flyvbjerg, να γίνει «στροφή» προς την «σκοτεινή» πλευρά του σχεδιασμού, στο πεδίο της «εξουσίας», δεχόμενο και όχι απορριπτόμενο τον κεντρικό ρόλο της. Δηλαδή να σταματήσει η προσπάθεια «αποβολής» της επιρροής της (αναπόφευκτης) «εξουσίας» αλλά να γίνει έμφαση στην παραγωγική και στην καταστροφική της δυνατότητα (Flyvbjerg and Richardson, 2002).

Η εμφάνιση των θεωριών που αναλύθηκαν έχει χαρακτηριστεί από πολλούς θεωρητικούς ως μια σειρά από «αλλαγές υποδειγμάτων» ενστερνιζόμενοι την θεωρία του Thomas Kuhn για να εξηγήσουν τις μεγάλες αλλαγές που υπέστη η ιστορία των ιδεών και της επιστήμης. Παρόλα αυτά όμως, υπάρχουν αρκετές εμπειρικές ενδείξεις οι οποίες δείχνουν ότι δεν εφαρμόζει αυτό το θεωρητικό πλαίσιο. Ο Taylor (1998) αποτελεί έναν τέτοιο υποστηρικτή, τονίζοντας ότι οι αλλαγές υποδείγματος που αναλύει ο Kuhn (περί Νευτώνειας όψης του χρόνου και του διαστήματος σε συνδυασμό με την θεωρία του Αϊνστάιν) αφορούν την αλλαγή θεώρησης της πραγματικότητας, της ηθικής και των αξιών τόσο στην επιστήμη όσο και στο ευρύ κοινό, ενώ «διατηρούνται» αιώνες, κάτι που δεν ισχύει στην ιστορία της θεωρίας του σχεδιασμού. Ο (πολεοδομικός) σχεδιασμός, όπως αναφέρει, δεν αποτελεί (κοινωνική) επιστήμη με την στενή έννοια του όρου, αλλά μία μορφή κοινωνικής δράσης με ηθική και πολιτική μορφή, ενώ οι μεγάλες αλλαγές που υπέστη η θεωρία του (βλέπε παραπάνω) δεν αποτελούν υποδείγματα, πόσο μάλλον αλλαγές υποδειγμάτων, λόγω του γεγονότος ότι αποτέλεσαν περισσότερο «εξέλιξη» των προηγούμενων, ή «συγχώνευσή» μεταξύ των οπτικών τους.

2.2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ – ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ

Όπως αναλύθηκε και στο 1ο κεφάλαιο η αντικειμενικότητα και η ορθολογικότητα αποτελεί σημείο κλειδί στην διαμόρφωση των επιστημονικών μεθόδων, δίνοντας έμφαση στην εύρεση της «αλήθειας» καθώς και στην, όσο το δυνατόν, βέλτιστη λύση στα προβλήματα τα οποία παρουσιάζονται. Ο σχεδιασμός όντας κομμάτι των κοινωνικών επιστημών, με στοιχεία εφαρμοσμένης μηχανικής (engineering), φαίνεται να έχει επηρεαστεί κατ' αυτόν τον τρόπο με την βιβλιογραφία να παρουσιάζει πληθώρα τυπολογιών για την εφαρμογή του, με εμφανή την αναζήτηση, όχι μόνο, για την βέλτιστη λύση, αλλά και για τον βέλτιστο τρόπο επίτευξής της. Η ορθολογικότητα (της διαδικασίας) του σχεδιασμού αποτελεί κομμάτι αντιπαράθεσης με την κάθε Σχολή Σκέψης να συμβάλει στην αποσαφήνισή της, ή για την «διόρθωση» της σε μία πιο «ρεαλιστική» / «πρακτική» / «σωστή» βάση.

Αναμφισβήτητα σημείο αναφοράς θεωρείται η πρώτη Σχολή από αυτές που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο (Ορθολογισμού και Συστημάτων). Όπως προδίδει και το όνομα, οι σχεδιαστές ή θεωρητικοί που υιοθετούν αυτόν τον τρόπο σκέψης, εστιάζουν στην επίτευξη της ορθολογικότητας (άρα και του αντικειμενικού) με την σχεδιαστική διαδικασία να αποτελεί ένα μέσο αναζήτησης της «αλήθειας» της εκάστοτε υπάρχουσας κατάστασης, και μέσο επίτευξης των «αντικειμενικά σωστών» λύσεων για τα προβλήματα που παρουσιάζονται. Κατά την έναρξη της μεταπολεμικής εποχής η θεωρία και η διαδικασία του σχεδιασμού θεωρούνταν ορθολογική και αντικειμενική, επηρεασμένη από την θεωρία της οργάνωσης, της λήψης αποφάσεων, δημιουργίας πολιτικής και δημοσίων επιλογών, με σκοπό να επηρεάσει αποφάσεις, προτείνοντας κανονιστικούς χειρισμούς (όπως χρήση ζωνών) με απώτερο στόχο την ορθολογική διαχείριση του χώρου. Η αντικειμενικότητα της διαδικασίας αποτελεί κεντρική επιδίωξη, μέσω του τεχνοκρατικού της χαρακτήρα, ώστε να επιτευχτεί το δημόσιο συμφέρον, ανεπηρέαστο από κάθε ατομικό. Σε αυτή την φάση η διαδικασία λήψης αποφάσεων στηρίζεται σε συγκεκριμένα βήματα/στάδια: καθορισμός στόχων, παρουσίαση των μέσων επίτευξής τους, εξέταση των συνεπειών τους (των μέσων) και τέλος η τελική επιλογή των μέσων (Gutenschwager, 2004).

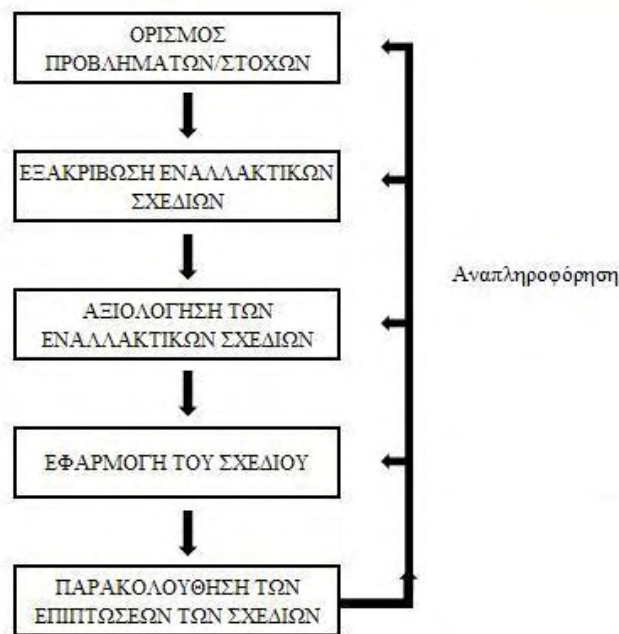
Πιο συγκεκριμένα, οι ρίζες της Σχολής της Ορθολογικότητας και των Συστημάτων, χρονολογούνται στις αρχές του 20ου αιώνα από τον Patrick Geddes ο οποίος πρώτος παραλλήλισε τις πόλεις με τους ζωντανούς οργανισμούς, δηλαδή σαν λειτουργικές

οντότητες, ενώ παράλληλα τόνισε την σημασία των ερευνών πριν την δημιουργία του σχεδίου. Η έμφασή του αυτή υιοθετήθηκε για αρκετά χρόνια μέχρι να εμφανιστούν κριτικές για την «ελλιπή» κατανόηση των πόλεων αυτού του μοντέλου, καθώς και για την έμφαση του αποκλειστικά στην αισθητική, αγνοώντας την κοινωνία και την οικονομία. Εν συντομία οι σχεδιαστές έπρεπε να καταλάβουν «πώς λειτουργούν οι πόλεις». Η «λύση» σε αυτό το πρόβλημα επήλθε με την εμφάνιση της θεωρίας των Συστημάτων η οποία, με την παρομοίωση των πόλεων και των περιφερειών σαν συστήματα με αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα μέρη που συνδυάζοντάς τα να αποτελούν το όλο, οδήγησε τον σχεδιασμό σε μία πιο κοινωνική και οικονομική στρατηγική διαδικασία, παρά σαν φυσική/σχεδιαστική (με την έννοια design). Έτσι, στόχος είναι η «αντικειμενική» ανάλυση και «μοντελοποίηση» των πολύπλοκων εξαρτήσεων ώστε να βρεθούν «σωστές», πλέον, λύσεις, στρατηγικού χαρακτήρα. Χωρικά, αυτή την περίοδο, δίδεται έμφαση στους οικισμούς και στις χρήσεις γης με την οπτική των συστημάτων των αλληλεξαρτώμενων χώρων – τα «χωρικά συστήματα» (spatial systems). Η «αντικειμενικότητα» της επιστημονικής μεθόδου αρχίζει να εισρέει στην επιστήμη της Γεωγραφίας που μέχρι πρότινος θεωρούνταν μορφή «τέχνης», και στις περιβαλλοντικές επιστήμες, όπου γεννήθηκε ο όρος «οικοσύστημα», επιστήμες άρρηκτα συνδεδεμένες με τον σχεδιασμό (Taylor, 1998).

Η θεωρία των Συστημάτων, κατά κάποιον τρόπο, «παρέλειψε» την διαδικασία «δημιουργίας» του σχεδίου. Ο διαχωρισμός της διαδικασίας σχεδιασμού με το αντικείμενο και την ουσία/περιεχόμενο του σχεδίου, ουσιαστικά διαφοροποίηση θεωρίας και πράξης, υποστηρίχθηκε από πολλούς θεωρητικούς με πιο γνωστούς τον Melvin Weber και Andreas Faludi. Κατ' αυτόν τον τρόπο εμφανίστηκε η «Ορθολογική Διαδικασία» του σχεδιασμού όπως παρουσιάζεται στο Σχήμα 2.4. Η αντικειμενικότητα επιτυγχάνεται με την γραμμική διαδικασία των πέντε σταδίων. Στο πρώτο στάδιο αναγνωρίζεται και αποσαφηνίζεται το πρόβλημα προς επίλυση ή/και οι στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν, χαρακτηριστικά που αποτελούν, ουσιαστικά λόγο ύπαρξης του εκάστοτε σχεδίου. Εν συνεχεία ξεκαθαρίζονται οι εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης του προβλήματος ή/και επίτευξης των στόχων, που οδηγεί στο τρίτο στάδιο, δηλαδή την αξιολόγησή τους και την επιλογή του τρόπου ο οποίος μπορεί να οδηγήσει στα βέλτιστα αποτελέσματα. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η αξιολόγηση δεν γίνεται με βάση την διαίσθηση, όπως στην καθημερινή ζωή, αλλά με «αντικειμενικά» κριτήρια που προκύπτουν από πολύπλοκες αναλύσεις και τεχνικές εξειδικευμένες για την

αξιολόγηση των επιπτώσεων, όπως για παράδειγμα η ανάλυση κόστους-οφέλους, ενσωματώνοντας την «επιστημονική διαδικασία». Λόγω του γεγονότος ότι η «ορθολογική» αυτή διαδικασία αποτελεί τρόπο «δράσης» και όχι απλά λήψη αποφάσεων, ακολουθείται το τέταρτο στάδιο, η εφαρμογή δηλαδή του σχεδίου. Τελικό στάδιο αποτελεί η παρακολούθηση των επιπτώσεων του σχεδίου ώστε να ελεγχθεί αν επιτυγχάνονται οι προαναφερθέντες στόχοι (Taylor, 1998).

Σχήμα 2.4: Σχεδιασμός σαν διαδικασία ορθολογικής δράσης

Πηγή: Taylor, 1998

Παρόλο που τα παραπάνω στάδια είναι αρκετά μεθοδικά, η «τελειότητα» του σχεδίου σπάνια επιτυγχάνεται, λόγω του γεγονότος ότι συνεχώς εμφανίζονται καινούριοι στόχοι προς επίτευξη και προβλήματα προς επίλυση. Η διαδικασία της αναπληροφόρησης έρχεται να «επιλύσει» αυτό το πρόβλημα, κατά την οποία δημιουργείται «βρόγχος» επανεξετάζοντας κάθε στάδιο ξεχωριστά, ώστε να προστεθούν καινούριες εναλλακτικές προτάσεις και δράσεις, ή/και να γίνει επαναπροσδιορισμός του προβλήματος. Ουσιαστικά ο ορθολογικός σχεδιασμός αποτελεί μία ατέρμονη διαδικασία, που συνεχώς αναθεωρείται στην εμφάνιση νέων προκλήσεων και προβλημάτων προς επίλυση, με στόχο την εύρεση αντικειμενικών λύσεων βασισμένο στην λεπτομερή – τεχνική ανάλυση, ανεπηρέαστη από τις ανθρώπινες αδυναμίες, προσδοκώντας το τέλος της ιδεολογίας (Taylor, 1998).

Γενικά, το μοντέλο αυτό, βασιζόμενο πάντα στην ορθολογική απόφαση και δράση χρησιμοποιείται για την δημιουργία, και κατ' επέκταση χρήση, πειστικών λόγων

(persuasive reasons). Λόγω του γεγονότος ότι οι «λόγοι» αυτοί αξιολογούνται με κριτήρια τα οποία βασίζονται στις αξίες και τα ιδανικά ανθρώπων (ή και ομάδων), μπορεί να θεωρηθεί ότι η ορθολογική διαδικασία δεν μπορεί να προσφέρει έτσι απλά μία «φόρμουλα» που να λύνει πολύπλοκα προβλήματα. Παρόλα αυτά αυτό που προσφέρει είναι η προσέγγιση του προβλήματος. Πρέπει, δηλαδή, κάθε στάδιο ξεχωριστά να αναλύεται μεθοδικά και να αξιολογείται διεξοδικά χωρίς, όπως αναφέρθηκε, να βασίζεται στο συναίσθημα, καθώς και να «δικαιολογεί» την απόφαση που παίρνεται, προβάλλοντας τους λόγους που οδήγησαν σε αυτήν. Το μοντέλο δεν ορίζει κάποιο γενικό πρόβλημα το οποίο πρέπει να λυθεί ή έναν στόχο τον οποίο πρέπει να επιτευχθεί, αντιθέτως, αποτελεί έναν τρόπο, μία διαδικασία, με τον οποίο πρέπει, ιδανικά, να «παράγεται» το σχέδιο ώστε να οδηγήσει σε μία ορθολογική και αντικειμενική λήψη αποφάσεων. Είναι δηλαδή, «ένα κανονιστικό μοντέλο» (normative model) (Taylor, 1998).

Η κριτική του ορθολογικού μοντέλου και, κατ' επέκταση, της θεωρίας των συστημάτων είχε την ίδια ένταση με την κριτική που ασκήθηκε στον θετικισμό σαν «ρεύμα» από την μεριά της φιλοσοφίας της επιστήμης. Η κριτική αυτή ενισχύθηκε με την «ενδυνάμωση» των κοινωνικών επιστημών που άρχιζαν να αμφισβητούν την «αλαζονεία» του ορθολογικού μοντέλου σχεδιασμού, ότι επιτυγχάνεται δηλαδή η απόλυτη «αντικειμενική» λύση, ενώ σημαντικό σημείο που άρχισε να επικρίνεται είναι ο «απολιτικός» χαρακτήρας της διαδικασίας. Ο Davidoff (1965) τονίζοντας ότι οι σχεδιαστές αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, υποστηρίζει ότι η «αντικειμενική» προσέγγιση είναι η υπεράσπιση των φτωχών γειτονιών με τον σχεδιαστή να αποτελεί συνήγορό τους προωθώντας τα «πραγματικά» συμφέροντά τους.

Όσον αφορά την επίτευξη της αντικειμενικότητας μέσω του σχεδιασμού, μετά την σκληρή κριτική που δέχτηκε το, μέχρι πρότινος καθιερωμένο και εφαρμοσμένο, μοντέλο ορθολογική διαδικασίας, παρατηρείται μία στροφή προς την *φαινομενολογία* (βλέπε Κεφ. 1), με την *επικοινωνιακή ορθολογικότητα* του Habermas, που βασίζεται στην διποκειμενική συνείδηση και στην *στρουκτουραλιστή* (structural) θεωρία του Giddens, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται μια εντελώς «αντιδιαμετρική» θεώρηση για το αν και πώς μπορεί να επιτευχθεί η αντικειμενικότητα μέσω της διαδικασίας του σχεδιασμού. Υπό την οπτική του επικοινωνιακού χαρακτήρα του σχεδιασμού αναδύεται το ερώτημα τι πρέπει να κάνουν οι σχεδιαστές ώστε, κατά κάποιον τρόπο, να

ενισχύσουν τις τεχνικές επικοινωνίας τους ώστε να υπάρχει *ιδανική κατάσταση ομιλίας* (ideal speech situation) (Gutenschwager, 2004). Η «ανησυχία» για την *επικοινωνία* πηγάζει από την έμφαση που έδιναν οι σχεδιαστές στο παρελθόν στην καθαρή και «ελκυστική» παρουσίαση των προτάσεων τους. Βέβαια, η έμφαση αφορούσε την παρουσίαση των σχεδίων, με την επικοινωνία να αποτελεί διαδικασία *από* τον σχεδιαστή *στους* πολιτικούς, χωρίς να δίδεται έμφαση στους *διαπροσωπικούς* διαλόγους, συζητήσεις και διαπραγματεύσεις (Taylor, 1998). Με τον ισχυρισμό ότι ισχυρές δυνάμεις, όπως ο καπιταλισμός, επηρεάζουν τις αποφάσεις, υποστηρίζεται ότι οι σχεδιαστές δεν έχουν, και δεν πρέπει να ισχυρίζονται ότι έχουν, πιο αντικειμενική γνώση οποιονδήποτε άλλον και γι αυτό και πρέπει να επιτυγχάνεται συμφωνία μέσω συναίνεσης (Allmendinger, 2002a).

Συγκεκριμένα, η Healey προτείνει οι σχεδιαστές να δίνουν έμφαση στα διαφορετικά επιχειρήματα εντός του σχεδίου, ποια επιλέχθηκαν και γιατί (πχ από τα τρία επιχειρήματα επιλέχθηκε το δεύτερα για αυτούς τους λόγους). Γενικά, δηλαδή, προτείνεται τα σχέδια να «παραδέχονται» τις διαφορές τους κατά την διαδικασία δημιουργίας τους (Allmendinger, 2002a). Η πρόταση αυτή αφορά περισσότερο την πλευρά του σχεδιασμού που ασχολείται με την δημιουργία στρατηγικών για χωρικές πολιτικές, και πιο συγκεκριμένα την διαδικασία με την οποία αυτή επιτυγχάνεται (μέσω συζητήσεων, διαφωνιών, αντιπαραθέσεων και συναίνεσεων) (Healey, 1996). Ο Forester (1989) τονίζει ότι ο *σχεδιασμός είναι για τους ανθρώπους* και επιμένει ότι για επιτευχθούν οι λύσεις η διαδικασία πρέπει να εστιάζει στην δημοκρατική διαδικασία λήψης απόφασης και όχι στις προτάσεις ανάπτυξης, με το να θέσει σαν προτεραιότητα την υπεράσπιση των συμφερόντων όλων των κοινωνικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων και των λιγότερο δυνατών και περιθωριοποιημένων.

Η θεωρία για την επικοινωνιακή ορθολογικότητα βασίζεται στο γεγονός ότι οι θεωρητικοί οι οποίοι την ανέπτυξαν ενδιαφέρονταν για τα προβλήματα της δράσης και της εφαρμογής, δηλαδή για το πώς ο σχεδιασμός μπορεί να γίνει αποτελεσματικός ώστε να μπορεί να «καταφέρει» και να «κάνει» πράγματα. Παρόλη την κριτική που ασκούν στο ορθολογικό, το «επικοινωνιακό» πρότυπο μπορεί να χαρακτηριστεί, όπως έκανε και ο Faludi, σαν «διαδικαστική» (procedural) θεωρία, μιας και κεντρική επιρροή της αποτέλεσε η ιδανική διαδικασία του Habermas για λήψη αποφάσεων. Και αυτό το μοντέλο μπορεί να θεωρηθεί, λοιπόν, σαν ιδανικά «ορθολογικό», με τον επικοινωνιακό σχεδιασμό να φαίνεται να είναι μία «εξέλιξη» του, μέχρι πρότινος, ορθολογικού

μοντέλου, επιτυγχάνοντας διαφορετικά την αντικειμενικότητα που πρέπει να στοχεύει ο σχεδιασμός. Η επίτευξη όμως του ορθολογισμού αυτού μέσω του Συνεργατικού μοντέλου, αν και είναι ευρέως διαδεδομένο σε πολλούς επαγγελματίες σχεδιαστές, αποτέλεσε σημείο έντονης κριτικής και αντιπαράθεσης, κυρίως από τον Flyvbjerg, υποστηρίζοντας την λογική του Foucault περί την ισχύ της «εξουσίας» στην κοινωνία. Στο άρθρο του “Rationality and Power” (1998), ο Flyvbjerg, ισχυριζόμενος ότι η ορθολογικότητα εξαρτάται από το περιεχόμενο και έχει αντιστρόφως ανάλογη σχέση με την «εξουσία», τονίζει ότι *η ορθολογικότητα της εξουσίας έχει βαθύτερες ιστορικές ρίζες από την δύναμη του ορθολογισμού και ότι η «εξουσία» προσπαθεί να «ελέγξει» στον ορθολογισμό.*

2.3. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο η ιδεολογία αποτελεί αναμφισβήτητα ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς ικανό να επηρεάσει δραστικά την λήψη αποφάσεων τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Αναλύοντας τις φάσεις των θεωριών του σχεδιασμού όσον αφορά τον σκοπό και τον ρόλο του, αλλά και την «αντικειμενικότητα» που προσβύει, ή αλλιώς τον βαθμό με τον οποίο την επιτυγχάνει, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο σχεδιασμός αποτελεί ένα *ιδεολογικό επάγγελμα* (Guttenberg, 2009), μια διαδικασία εμποτισμένη με ιδεολογία η οποία μεταβάλλεται ανάλογα με την πεποίθηση για το τί σκοπό και στόχο *θα έπρεπε* να έχει, καθώς και πώς αυτός *πρέπει* να επιτευχτεί. Ακόμα και το ορθολογικό μοντέλο σχεδιασμού βασίζεται σε συγκεκριμένη ιδεολογία, ότι η καθ' όλα «επιστημονική» διαδικασία του το καθιστά «ουδέτερο», «αντικειμενικό» και ανεπηρέαστο από τις υπόλοιπες (κοινές) ιδεολογίες που διαφθείρουν την αποτελεσματικότητά του. Το γεγονός ότι υποστηρίζεται, κατά κοινή πλέον ομολογία, ο πολιτικός χαρακτήρας της σχεδιαστικής διαδικασίας ενισχύει το γεγονός ότι είναι αδύνατο να μείνει ανεπηρέαστος από τις ιδεολογίες (κυρίως πολιτικοοικονομικές) που δρουν στον «υπόλοιπο» κόσμο.

Άλλωστε ο σχεδιασμός δεν είναι μία διαδικασία η οποία γίνεται από μόνη της υπολογιζόμενη αποκλειστικά από μηχανές (ακόμα τουλάχιστον). Η επαγγελματική κατηγορία των σχεδιαστών αποτελείται από «ατελείς» ανθρώπους, επηρεασμένους από πληθώρα καταστάσεων, οικονομικών πολιτικών ακόμα και οικογενειακών, οι οποίοι καθένας ξεχωριστά έχουν διαφορετικές πεποιθήσεις ως προς τον τρόπο που *πρέπει* να ερμηνεύεται η πραγματικότητα και κυρίως πώς *πρέπει* να προσεγγιστεί. Το πλεονέκτημα των σχεδιαστών, σε σύγκριση με τους «υπόλοιπους», είναι η πληθώρα της γνώσης που μπορεί να ευρεθεί, αναλυθεί, αξιολογηθεί και τέλος να αφομοιωθεί προσαρμοσμένη πάντα στην ηθική, στις ήδη υπάρχουσες πεποιθήσεις, αρχές, ιδανικά, αξίες και ιδεολογία. Οι προαναφερθείσες Σχολές Σκέψης αποτελούν ένα τέτοιο παράδειγμα, όντας ουσιαστικά «πρίσματα» τα οποία αλλάζουν την οπτική γωνία που εξετάζεται τόσο ο σχεδιασμός όσο και η κοινωνία, προτείνοντας «σωστούς» τρόπους με τους οποίους *πρέπει* να δρα ο σχεδιασμός και σκοπούς τους οποίους *πρέπει* να στοχεύει. Οι «πυρήνες σκέψης» των βασικών ιδεολογιών της βαθιάς δημοκρατίας, της αναρχίας

και του νεοφιλελευθερισμού (βλέπε Κεφ. 1.2.2.) φαίνεται να «εξειδικεύονται» στα θέματα σχεδιασμού, καθώς οι βασικές αρχές επηρέασαν τις θεωρίες σχεδιασμού.

Βαθιά δημοκρατία

Όπως αναφέρθηκε, κεντρικό χαρακτηριστικό της Βαθιάς Δημοκρατίας είναι η ενίσχυση της αυθεντικής επικοινωνίας καθώς και η συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν το κοινωνικό σύνολο. Αυτό το χαρακτηριστικό φαίνεται να είναι αρκετά ισχυρό στις Σχολή της Συνηγορίας (Advocacy) και την Συνεργασίας (Collaborative) προωθώντας το σαν προτεραιότητα της σχεδιαστικής διαδικασίας, «μετατρέποντάς την σε δημοκρατική.

Από την πλευρά της Συνηγορίας ο Davidoff (1965), εισηγητής της έννοιας, υποστηρίζει ότι «σύγκριση» και των σχεδίων που θα προτείνονται από τις διαφορετικές ομάδες συμφερόντων θα οδηγήσει σε πλουραλισμό ιδεών, επιτυγχάνοντας την ενημέρωση και των πολιτών όσον αφορά τις εναλλακτικές επιλογές ενισχύοντας την δύναμή τους ως προς την επιλογή του «βέλτιστου» βάσει κοινής στήριξης. Με αυτόν τον τρόπο το σχέδιο που θα εφαρμοστεί θα είναι «δικό τους» και δεν θα βασίζεται σε «μικροπρεπή» συμφέροντα αλλά πραγματικά στα κοινά, επιτυγχάνοντας έτσι *αστική δημοκρατία* συνδέοντας την αστική ανάπτυξη με την κοινωνική δικαιοσύνη.

Από την άλλη μεριά, από την πλευρά της Σχολής Συνεργασίας, όντας περισσότερο επηρεασμένη από τον Πραγματισμό, εστιάζει στις «αλλαγές» που υφίσταται η διαδικασία του σχεδιασμού *παράλληλα και κατά την διάρκεια* που «παράγεται», λόγω της επικοινωνίας των σχεδιαστών τόσο μεταξύ τους όσο και με τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Έτσι γίνεται προσπάθεια «διαπραγματεύσεων» των στόχων και των ανησυχιών με απώτερο σκοπό να αποτελεί η εύρεση λύσεων, μέσω συζητήσεων, που να είναι κοινά αποδεκτές. Οι διαπραγματεύσεις αυτές, στις οποίες συμμετέχουν οι κοινωνικές ομάδες, ενισχύουν την ενημέρωση και την «δύναμη της γνώμης» των πολιτών, με την ουσιαστική συμμετοχή τους στην διαδικασία, θέτοντας τον σχεδιασμό μία *δημοκρατική διαδικασία*.

Αναρχία

Ο αναρχικός σχεδιασμός τόσο ο χωρικός όσο και ο πολεοδομικός δεν έχει αναπτυχθεί θεωρητικά, αρκετά ώστε να παρουσιάσει *πρακτικά* τις ιδέες του στην επιστημονική κοινότητα. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι η βιβλιογραφία που αφορά τον τομέα αυτό είναι αρκετά περιορισμένη. Παρόλα αυτά υπάρχουν θεωρητικές αναλύσεις του

σχεδιασμού από την οπτική της Αναρχίας. Η Tveter (2009), για παράδειγμα, στοχεύει στην δημιουργία μίας νέας θεωρίας του τόπου και του πολεοδομικού σχεδιασμού βασισμένη στο βιβλίο του Kevin Lynch “Image of the City” όπου αναλύονται οι ψυχολογικές συνιστώσες σύμφωνα με τις οποίες οι κάτοικοι οργανώνουν τις χωρικές πληροφορίες. Η Tveter (2009) θεωρεί ότι οι θεωρητικοί του σχεδιασμού προσπαθούν να μετριάσουν τον καπιταλισμό βοηθώντας τον να διαιωιστεί, ενώ κάποιοι πιστεύουν ότι πρέπει να προσπαθούν να ερμηνεύουν τον κόσμο ουσιαστικά, σαν να μην υφίσταται ο καπιταλισμός. Τονίζει, παράλληλα, ότι οι ιδιοκτησίες και οι αξίες τους είναι αυτές που, κατ’ εξοχήν, προκαλούν κοινωνικές ανισότητες και είναι η «πηγή» του καπιταλισμού, αλλά τα «αναρχικά συστήματα» μπορούν να εφαρμοστούν ακόμα και με την ύπαρξη των ιδιοκτησιών. Τέλος, υποστηρίζει ότι ο μετα-μοντερνισμός και η αναρχία έχουν αρκετά κοινά στοιχεία και στόχους, ο σχεδιασμός σήμερα τόσο ως θεωρία όσο και ως πρακτική, βρίσκεται σε κρίση, ενώ η ανάλυση του Lynch πρέπει να γίνει η βάση πάνω στην οποία να «κτιστεί» ο σχεδιασμός.

Ο Souza (2006) θεωρεί ότι συνηθισμένο «παράπτωμα» των προοδευτικών σχεδιαστών είναι η *κρατικο-κεντρικότητα* (state-centrism), εν αντιθέσει με την αναρχική θέση που θέλει άμεση δράση χωρίς να έχει «σχέσεις» με το κράτος. Υποστηρίζοντας, όμως, ότι η κλασική αυτή θέση της αναρχίας, αν και δεν φαίνεται ρεαλιστική, έχει οδηγήσει σε αρκετές κριτικές προσεγγίσεις ως προς τον ρόλο και την λειτουργία του κρατικού μηχανισμού (και όχι μόνο, του καπιταλισμού). Τονίζοντας την μεγάλη αξία της «αστικής γνώσης» των πολιτών (γνώση του χώρου, των αναγκών και της γλώσσας), ισχυρίζεται ότι μπορεί να συνδεθεί με την «τεχνική γνώση» που παράγουν τα πανεπιστήμια και οι κρατικοί μηχανισμοί, με την προϋπόθεση της αμοιβαίας κριτικής των γνώσεων αυτών και από τις δύο πλευρές. Τέλος, επηρεαζόμενος από την ερμηνεία του Καστοριάδη, περί του «αυτόνομου προγράμματος», προτείνει τον προοδευτικό συνδυασμό της αυτονομίας της αστικής κοινότητας με τα αυθεντικά αντι-συντηρητικά κόμματα τα οποία, τελικά, θα αποκτήσουν κρατική εξουσία.

Νεοφιλελευθερισμός

Το «δόγμα» του φιλελευθερισμού, όπως αναφέρεται συχνά, φαίνεται να ασκεί την επιρροή του κατεξοχήν στην Σχολή της Νέας Δεξιάς. Όπως αναφέρθηκε, η φιλελεύθερη ιδεολογία αφορά την «ενδυνάμωση» της ελεύθερης αγοράς και την δυνατότητά της να ρυθμίζει την οικονομία και κοινωνία, χωρίς την παρέμβαση του Κράτους, θεωρώντας ότι η παρέμβαση της Κυβέρνηση αποτελεί «εισβολή» στην συμβατικές ρυθμίσεις που

κάνουν εθελοντικά τα άτομα μεταξύ τους, ο (πολεοδομικός) σχεδιασμός αλλοιώνει τους μηχανισμούς αγοράς όντας απειλή στα ιδιωτικά κίνητρα και στην αποτελεσματική κατανομή των αγαθών. Ενώ θεωρητικά αντιτίθεται στον σχεδιασμό σαν διαδικασία «ελέγχου» της αγοράς και του χώρου, καμία χώρα (ούτε καν οι ΗΠΑ) δεν έχει ασκήσει νεοφιλελεύθερη πολιτική στην «καθαρή» του μορφή, αλλά οι «υβριδικές και εμπειρικές» μορφές που υπάρχουν επηρεάζουν τον (πολεοδομική συνήθως κλίμακα) σχεδιασμό. Αυτό το γεγονός αναλύει ο Sager (2011) παραθέτοντας παραδείγματα σχεδιασμού με έντονη την φιλελεύθερη επιρροή από την 20ετία από το 1990 μέχρι το 2010.

Η νεοφιλελεύθερη πολιτική προωθεί την αλλαγή από τις δημόσιες σχεδιασμένες «λύσεις» σε ανταγωνιστικές και προσανατολισμένες στην αγορά. Η πολιτική αυτή μπορεί να θεωρηθεί σαν αναδιάρθρωση της σχέσης του Κράτους με τους ιδιώτες, κάτοχους κεφαλαίου, με έμφαση στον εξορθολογισμό και στην προώθηση της αναπτυξιακής (με την έννοια growth) προσέγγισης στην αστική ανάπτυξη (development). Έτσι, θεωρείται ότι μεταμορφώνει τον «χώρο» για πρακτικές προσανατολισμένες στην αγορά και την οικονομική ανάπτυξη, μετασχηματίζοντας το πολιτικοοικονομικό καθεστώς μέσα στο οποίο εφαρμόζονται τα σχέδια. Πιο συγκριμένα η ιδεολογία του νεοφιλελευθερισμού επηρεάζει σημαντικά στον πολεοδομικό σχεδιασμό ως προς την αστική οικονομική ανάπτυξη, όπως με το Μάρκετινγκ των πόλεων και την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας, την παροχή υποδομών, όπως με την συνεργασία δημόσιου-ιδιωτικού τομέα και την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στη χρηματοδότηση και λειτουργία των υποδομών μεταφοράς, καθώς και την διαχείριση των εμπορικών περιοχών, που μεταφράζεται σε ευέλικτες και φιλικές προς τις επιχειρήσεις ζώνες, αστική αναγέννηση βασισμένη στην ιδιοκτησία και ιδιωτικοποίηση των δημόσιων χώρων (Sager, 2011).

Η επιρροή της ιδεολογίας στις θεωρίες σχεδιασμού είναι έντονη και μπορεί να παρατηρηθεί κατά την διάρκεια της εξέλιξής τους. Από την υιοθέτηση του *Μοντέρνου* ρεύματος της επιστήμης, που επικρατούσε η ιδεολογία ότι επιστημονική κοινότητα ανήκε σε έναν κόσμο ουδέτερο χωρίς αξίες, ανεπηρέαστη από «κοινές» ιδεολογίες, με τον σχεδιαστή να εφαρμόζει ορθολογικά τα «αμερόληπτα» δεδομένα (την «αλήθεια») ώστε να εξακριβώσει τα καλύτερα μέσα προς ένα προκαθορισμένο αποτέλεσμα. Αυτά τα ιδανικά και η ιδεολογία, όντας ουσιαστικά πεποιθήσεις κοινά εδραιωμένες,

οδήγησαν τον Faludi να εμπνευστεί το ορθολογικό μοντέλο σχεδιασμού σχολιάζοντας ότι η κριτική της ιδεολογίας δεν έχει να προσφέρει πολλά στην λήψη αποφάσεων μέσω της σχεδιαστικής διαδικασίας (Gunder, 2010). Όπως προαναφέρθηκε ορθολογικό μοντέλο δεν αναφέρεται σε κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα που πρέπει οπωσδήποτε να λυθεί αλλά προτείνει τον «βέλτιστο» τρόπο προσέγγισης του. Έτσι μπορεί να υποτεθεί ότι, σαν μοντέλο, δεν το χαρακτηρίζει κάποια συγκεκριμένη «ηθική» η οποία πρέπει να υιοθετείται. Η εμφάνιση όμως του *Μετα-μοντέρνου* ρεύματος σηματοδότησε την οριστική εγκατάλειψη της ιδέας ότι υπάρχει μόνο ένας ιδανικός τρόπος να πραγματοποιούνται οι δράσεις, προωθώντας τον πλουραλισμό τόσο στην θεωρία όσο και στην πρακτική του σχεδιασμού.

Ακόμα και πριν την «μαζική υιοθέτηση» του μετα-μοντερνισμού, η ιδεολογία στην επιστήμη και κατ' επέκταση στον σχεδιασμό αποτέλεσε επιρροή και σημείο αναφοράς στις θεωρίες που σηματοδότησαν την εξέλιξή του. Ο Habermas θεωρεί ότι η ιδεολογία και η ιδεολογική κριτική παύει να υφίσταται στην σύγχρονη εποχή λόγω του γεγονότος ότι η *ορθολογικοποίηση της μοντέρνας κουλτούρας την έκανε ανίκανη να ανέχεται τις ιδεολογικές αλλοιώσεις*. Υποστηρίζει επίσης ότι τα ισχυρά κοινωνικοοικονομικά (υπο)συστήματα «αντικαθιστούν» την ιδεολογία στον καπιταλισμό λόγω της εμπορευματοποίησης και γραφειοκρατικοποίησης της καθημερινότητας. Έτσι εισάγοντας την επικοινωνιακή λογική δημιουργήθηκαν οι Σχολές της Συνηγορίας και της Συνεργασίας, με την τελευταία να υιοθετεί περισσότερο την «ιδεολογία» του Habermas και να είναι έχει κερδίσει περισσότερο την αποδοχή των θεωρητικών και επαγγελματιών του σχεδιασμού. Παρόλα αυτά έχει χαρακτηριστεί από πρόσφατες έρευνες ότι ο συνεργατικός και επικοινωνιακός σχεδιασμός σε μεγάλο βαθμό έχουν συλληφθεί, ή σκοπίμως αναπτυχθεί, για να συσκοτίσουν και να διευκολύνουν την κυρίαρχη ιδεολογία των σύγχρονων δυνάμεων της αγοράς (Gunder, 2010).

Στο σύνολό τους οι ιδεολογίες αυτές επηρεάζουν τον σχεδιασμό, κυρίως τον στρατηγικό, όχι μόνο στο αστικό επίπεδο αλλά και στο περιφερειακό και το κρατικό. Συγκεκριμένα ο Guttenberg (2009) αναλύοντας τρία υποδείγματα ιδεολογιών του σχεδιασμού στην Αμερική (το κράτος σαν πόλη, γειτονιά και οικογένεια), υποστηρίζει ότι οι ίδιες έννοιες σχεδιασμός, χώρος και γη, πόσο μάλλον οι ιδεολογίες που τις χαρακτηρίζουν, μεταβάλλονται στον χρόνο, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται κάθε φορά το περιεχόμενό τους. Οι στρατηγικές αυτές τόσο πολιτικές και στρατηγικές όσο και χωρικές αποτελούν ιδεολογίες που, αντικρουόμενες, «προβάλλουν» ηθικές

πεποιθήσεις οι οποίες επηρεάζουν τόσο τους μελετητές/σχεδιαστές όσο και τους πολίτες, τις ομάδες συμφερόντων και τις κυβερνήσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση όσον αφορά τις αποφάσεις που παίρνουν οι σχεδιαστές, το ρόλο τους στην λήψη αποφάσεων, την ικανότητά τους για την πρόβλεψη του μέλλοντος καθώς και το θέμα της συνεργασίας για την υλοποίηση κοινών στόχων (Connell, 2010). Κυριότερα ερωτήματα και προβληματισμοί που τίθενται είναι πόση δύναμη πρέπει να κατέχει και πόση επιρροή, μέσω της εξουσίας της, ασκεί η κυβέρνηση σε θέματα σχεδιασμού, αν (πρέπει να) «συμμορφώνεται» η διαδικασία σχεδιασμού με τις συνολικές κατευθύνσεις της χώρας, τι ρόλο πρέπει να έχουν οι πολίτες και οι επιχειρήσεις στα διάφορα σχεδιαστικά επίπεδα. Ο πιο χαρακτηριστικός τομέας στον οποίο διακρίνεται η ιδεολογική σύγκρουση είναι η οργάνωση των χρήσεων γης, ειδικά στα όρια μητροπολιτικών περιοχών όπου ο σχεδιασμός μεταφορών «συγκρούεται» με τα ιδεώδη των οικολόγων για προστασία της φύσης, και η οργάνωση των χρήσεων γης για την βιομηχανική και επιχειρηματική δραστηριότητα η οποία συγκρούεται με τους επιχειρηματίες και τους νεοφιλελεύθερους περί της διατήρησης της ελεύθερης αγοράς (Guttenberg, 2009). Θέμα προβληματισμού τίθεται στο αν ο ακραίος περιβαλλοντισμός και ο τομέας των επιχειρήσεων έχουν, ή πρέπει να έχουν, δικαίωμα συμμετοχής στην χάραξη και άσκηση πολιτικής εξουσίας, είτε αυτή είναι με την μορφή φυσικού σχεδιασμού, είτε με την μορφή οικονομικών στρατηγικών ανάπτυξης (Gutenschwager, 2004)

3. ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΣ: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΤΟΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκαν θεωρητικά οι έννοιες του σκοπού και του ρόλου, της αντικειμενικότητας και της ιδεολογίας στην επιστήμη γενικά, και στον σχεδιασμό πιο «εξειδικευμένα». Πολλοί θεωρητικοί έχουν ασχοληθεί με την σχέση που έχουν οι προαναφερμένες θεωρίες με την «πραγματική» πρακτική του σχεδιασμού (την διαδικασία). Παρ' όλα αυτά οι θεωρίες χαρακτηρίζονται αφηρημένες, γενικευμένες, με υποθέσεις και προβληματισμούς προερχόμενα από έννοιες και στοιχεία από τον «δικό τους» κόσμο και χαρακτηριστικά με τα οποία αντιτίθενται οι επαγγελματίες σχεδιαστές λόγω του γεγονότος ότι ο πολυσύνθετος «πραγματικός κόσμος», στον οποίο γίνεται η πρακτική του σχεδιασμού, έχει διαφορετικές ρυθμίσεις και περιεχόμενο, υπό το οποίο οι σχεδιαστές δουλεύουν. Έτσι, παρ' όλη την «στροφή» προς την πρακτική βάση για την δημιουργία θεωριών, το χάσμα μεταξύ πρακτικής και θεωρίας παραμένει δύσκολο να γεφυρωθεί. Βασικό πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι οι θεωρίες βασίζονται αναπόφευκτα σε αξίες, γνώσεις και υποθέσεις από έναν κόσμο στον οποίο, πραγματικά, οι θεσμοί, οι κανόνες, τα «εργαλεία», τα πολιτικοοικονομικά δρώμενα, ο πολιτισμός και οι αξίες διαφέρουν από μέρος σε μέρος και από άνθρωπο σε άνθρωπο (Watson, 2008).

Όπως αναφέρθηκε, οι μελετητές, κυρίως στον επαγγελματικό αλλά και στον ερευνητικό τομέα, χρησιμοποιούν πληθώρα γνωστικών αντικειμένων (δημογραφία, οικονομική και περιβαλλοντική επιστήμη, γεωγραφία, κοινωνιολογία και χαρτογραφία) για την, όσο δυνατό καλύτερη, αποτύπωση της πραγματικής κατάστασης σε συγκεκριμένο χωρικό επίπεδο και χρόνο, ώστε να γίνει όσο πιο αντικειμενικά μπορεί η κρίση της κατάστασης με σκοπό την αντιμετώπισή της. Τα «εργαλεία» αυτά καθ' αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν ως «αντικειμενικά μέσα» χωρίς σκοπό, ρόλο, σκοπιμότητα και ιδανικά σχεδιασμένα για χρήση από ειδικευμένο προσωπικό. Η υποκειμενικότητα όμως των ανθρώπων και οι υπόλοιποι εξωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν την χρήση τους, με αποτέλεσμα να καθιστά τα συμπεράσματα στην καλύτερη των περιπτώσεων υποβέλτιστα, οδηγώντας αρκετές φορές σε λύσεις και δράσεις που δεν αντιπροσωπεύουν την «αλήθεια», ή το «σωστό». Στην ιδανική διαδικασία, προαναφέρθηκε, γίνεται ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, η συλλογή πληροφοριών, παρουσιάζονται εναλλακτικές σειρές δράσεων και στρατηγικών που, μετά την αξιολόγησή τους και των επιπτώσεών τους, γίνεται η τελική επιλογή και αποφασίζεται η εφαρμογή τους. Σε ποιον βαθμό οι ικανότητές του, ο χρόνος, οι

πληροφορίες, η εξουσία, οι υπάρχοντες πόροι και τα νομικά δικαιώματα επηρεάζουν όμως τον μελετητή (Demone, 1965);

Αυτό το ερώτημα εκλείπει, ή δεν είναι αρκετά διερευνημένο, από τις «γενικευμένες» θεωρίες σχεδιασμού που περιγράφουν τον «ουτοπικό» τρόπο που *πρέπει* κάποιος να σχεδιάζει (Flyvbjerg and Richardson, 2002) παραμελώντας τον κυρίαρχο ρόλο που παίζει σε αυτή την διαδικασία ο μελετητής/σχεδιαστής τόσο σαν επιστήμονας όσο και σαν άνθρωπος. Με το κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται μία απόπειρα ανάδειξης της άλλης «σκοτεινής» πλευράς του σχεδιασμού, αυτή στην οποία ο σχεδιαστής με τις ιδιαιτερότητες του, τις συνειδητές και όχι επιλογές του, τις γνώσεις στο σύνολό τους αλλά και τις επιρροές και τους περιορισμούς του από εξωγενείς παράγοντες, ορίζει υποκειμενικά τόσο την οπτική γωνία υπό την οποία δομεί το πρόβλημα το οποίο έρχεται να αντιμετωπίσει όσο και τις λύσεις που προτείνει αυτές καθ' αυτές, «νοθεύοντας» την «αντικειμενικότητα» της σχεδιαστικής διαδικασίας. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι η περιγραφή αυτή των «μελανών» σημείων του σχεδιασμού που ακολουθεί δεν αποτελεί την απόλυτη περιγραφή της πραγματικότητας. Τοποθετούνται οι περιπτώσεις στις οποίες η «ορθολογική» μεθοδολογία του σχεδιασμού *δύναται* να νοθευτεί. Είναι μία προσπάθεια στόχευσης των προβλημάτων, που *μπορεί* να έχει η διαδικασία, από τις θεωρίες ώστε να βελτιωθεί ο σχεδιασμός ουσιαστικά και πρακτικά.

Είναι γενικά γνωστό ότι οι περιγραφές του κοινωνικού κόσμου είναι δομημένες έτσι ώστε να *παρουσιάζεται ο οποιοσδήποτε ως ένα συγκεκριμένο τύπο ανθρώπου, όπως λογικό, αμερόληπτο, ουδέτερο και ηθικό* (Τσέκερης, 2008), ενώ όντας άτομο που ελέγχεται από σκέψεις, που ούτε ο ίδιος γνωρίζει, θέλει να παρουσιάζει την εικόνα του «καλού» σε ότι και να κάνει. Έτσι και οι σχεδιαστές δεν αποτελούν εξαίρεση, πρέπει να κάνουν το *καλό*, δηλαδή το *σωστό*, να έχουν *αξίες* και να δρουν ανάλογα (Gunder, 2011). Υπάρχουν όμως παράγοντες που επηρεάζουν την κρίση του, και αν ναι ποιοι; Κατά πόσο οι σχεδιαστές κάνουν όντως το καλό; Φαίνεται να επηρεάζουν τον σχεδιαστή τόσο από την μεριά του επιστημονικού όσο και του ανθρώπινού του χαρακτήρα.

3.1. ΣΧΕΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ – ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Έναν από τα βασικά στοιχεία που μπορούν να χαρακτηρίσουν τον σχεδιαστή, σαν επαγγελματία, είναι η *Αντικειμενική* και η *Υποκειμενική Γνώση* τις οποίες κατέχει. Πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω του γεγονότος ότι η «απόλυτη» αντικειμενική γνώση δεν μπορεί να επιτευχθεί (βλέπε κεφάλαιο 1.2), με την φιλοσοφική έννοια της επιστημονικής «αλήθειας», ο όρος ο οποίος χρησιμοποιείται στην παρούσα φάση αφορά τον ορισμό των οικονομικών επιστημών: «Αντικειμενική θεωρείται η γνώση που *πραγματικά* κάποιος έχει εν αντιθέσει με την Υποκειμενική η οποία είναι αυτή που *πιστεύει* ότι έχει» (Carlson et al., 2009). Με «μειωμένη» αντικειμενική γνώση μπορεί να νοηθεί η έλλειψη γνώσεων των κοινωνικών, οικονομικών, πολεοδομικών, χωροταξικών, περιφερειακών και γενικά αναπτυξιακών θεωριών, ή και εμπειρικών πρακτικών, απαραίτητων για κατανόηση ώστε να υπάρχει πληθώρα «επιλογών», οι οποίες μετά την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης θα επιλεγθούν για κάθε τομέα και κλάδο, προτείνοντας το κατάλληλο μοντέλο και δράσεις για την ανάπτυξή τους. Έλλειψη αντικειμενικής γνώσης, επίσης, μπορεί να αφορά και την μη ολοκληρωμένη κατανόηση της πολυπλοκότητας της κάθε υπάρχουσας κατάστασης, κυρίως της κοινωνικής και της οικονομικής, στην περιοχή στην οποία πρέπει να «δράσει» ο σχεδιαστής, είτε αυτή είναι σε κλίμακα γειτονιάς, πόλης, περιφέρειας ή χώρας. Η έλλειψη αντικειμενικής γνώσης μπορεί και να χαρακτηριστεί ως «αμάθεια».

Εν αντιθέσει, με «αυξημένη» υποκειμενικής γνώσης ο μελετητής/σχεδιαστής έχει την *πεποίθηση* ότι γνωρίζει αρκετά, τόσο όσον αφορά της θεωρίες όσο και την υπάρχουσα κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Νοείται δηλαδή η «ημιμάθεια» των εν λόγω γνώσεων, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε ελλιπή ή λανθασμένη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών, κατανόηση της υπάρχουσας κατάστασης, πρόβλεψη των εξελίξεων (του «μέλλοντος») και κατ' επέκταση των λύσεων και προτάσεων. Η υποκειμενική γνώση, για παράδειγμα, είναι αυξημένη σε περιπτώσεις όπου ο μελετητής/σχεδιαστής έχει στενή σχέση με την περιοχή (ανεξαρτήτου κλίμακας), λόγω του γεγονότος ότι «γνωρίζει» τα προβλήματα που αντιμετωπίζει «εμπειρικά». Αν και υπάρχει η πεποίθηση ότι για να γίνει πιο «αντικειμενική» ανάλυση, και κατ' επέκταση πιο «σωστές» λύσεις, ο σχεδιαστής δεν πρέπει να έχει στενές σχέσης της περιοχής που μελετάει, δεν έχουν υπάρξει, αρκετές τουλάχιστον, μελέτες που να το αποδεικνύουν. Όσον αφορά τις θεωρίες, όμως, η λανθασμένη πεποίθηση ότι κάποιος τις «γνωρίζει» μπορεί να έχει μοιραία αποτελέσματα, λόγω του γεγονότος ότι υπάρχει η πιθανότητα να

μην έχει κατανοήσει κάποια σωστά ή κάποια από αυτές να έχει «απορριφθεί» από την επαγγελματική κοινότητα λόγω «δυσάρεστων» επιπτώσεων.

Οι Mishra και Kumar (2011) αφού περιγράφουν την σχέση που έχουν η υποκειμενική με την αντικειμενική γνώση, αναλύουν την επίπτωσή τους στην διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών από την μεριά των επενδυτών αμοιβαίων κεφαλαίων. Η μελέτη τους δείχνει ότι η αντικειμενική και υποκειμενική γνώση επηρεάζει θετικά τις διαδικασίες αυτές, όμως η διαφορά της επιρροής είναι αμελητέα. Μπορεί να γίνει ένας συσχετισμός μεταξύ των επενδυτών και των σχεδιαστών, με την αφορμή ότι και οι σχεδιαστές επηρεάζουν ή/και προτείνουν επενδύσεις που πρέπει να υλοποιηθούν, κυρίως από τον δημόσιο τομέα αλλά όχι μόνο. Παρόλα αυτά όμως η διαφορά (και είναι μεγάλη) μεταξύ των επενδυτών και των σχεδιαστών είναι ότι οι σχεδιαστές πρέπει να προβλέψουν και να υπολογίσουν, αν γίνεται, τις επιπτώσεις που θα έχει η κάθε επένδυση, όχι μόνο όσον αφορά το κέρδος αλλά και όσον αφορά την οικονομία γενικότερα, την κοινωνία, το περιβάλλον το αστικό τοπίο κ.α.. Έτσι η μελέτη των Mishra και Kumar (2011) ενώ δείχνει μία προσέγγιση του προβλήματος, μπορεί να ισχύσει και στην περίπτωση των σχεδιαστών.

Η εμπειρία παίζει, ίσως, τον σημαντικότερο ρόλο στην γνώση, τόσο αντικειμενική όσο και υποκειμενική. Η εμπειρία ξεκινά ως μηδενική από την εκπαίδευση, όπου στην πραγματικότητα ο σχεδιαστής δεν ξέρει, απλά χρησιμοποιεί διδαγμένους κανόνες και θεωρίες και ήδη εφαρμοσμένες πρακτικές για την λύση των προβλημάτων. Στην μετέπειτα επαγγελματική ζωή τους, η πρακτική και κατ' επέκταση η εμπειρία βασίζεται στην επανάληψη των επιτυχημένων δράσεων και στην αποφυγή των αποτυχημένων με την πείρα να πηγάζει από ασυνείδητη εμπειρία του παρελθόντος (Gunder, 2011). Λόγω της πίεσης και των ωραρίων της επαγγελματικής του καριέρας, ο σχεδιαστής υπάρχει πιθανότητα να μην μεριμνήσει για την «επικαιροποίηση» των γνώσεων του όσον αφορά τις νέες θεωρίες και πρακτικές που παρουσιάζονται στο ακαδημαϊκό και επαγγελματικό σκηνικό. Όπως αναλύθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια η αλληλοκριτική μεταξύ των θεωριών, η ανάδειξη νέων και η σύνδεσή τους με την πραγματικότητα (με την πρακτική) εμφανίζεται κάθε άλλο παρά με αργά βήματα. Ο καθυστερημένος συγχρονισμό με τις εξελίξεις μπορεί να επιμηκύνει αυτόν τον «φαύλο κύκλο» της εμπειρίας του σχεδιαστή.

3.2. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Άλλος ένα χαρακτηριστικό που έχει την ικανότητα να «αλλοιώνει» την «αντικειμενικότητα» των μελετητών και την ορθολογικότητα της σχεδιαστικής διαδικασίας αποτελεί η ιδεολογική ταυτότητα, στην ακραία τους μορφή. Όπως αναφέρθηκε (κεφάλαιο 1.2.2.) η ιδεολογία είναι ουσιαστικά σύστημα αξιών, ιδεών, πεποιθήσεων και ιδανικά τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικά ενός ατόμου ή μίας κοινωνικής ομάδας (McFerran et al., 2010) ικανά να επηρεάσουν το «πρίσμα» υπό το οποίο εντοπίζεται, εξετάζεται και εξηγείται το πρόβλημα, που αποτυπώνεται τόσο στην διαδικασία και στον τρόπο λήψης αποφάσεων όσο και στην συλλογή πληροφοριών προς «υποστήριξη» των ήδη υπαρχόντων θέσεων.

Αν ο σχεδιαστής δεν είναι υπέρ της δημοκρατίας, για παράδειγμα, οι έννοιες συνεργατικός και συνηγορικός σχεδιασμός αντιτίθενται στα ίδια του τα πιστεύω, αυξάνοντας την πιθανότητα να τα απορρίψει σαν διαδικασία σχεδίου, όντας «λάθος» τρόπος προσέγγισης του προβλήματος. Από την άλλη, αν ο σχεδιαστής έχει ακραίες νεοφιλελεύθερες πεποιθήσεις, θα ενισχύσει με όποιον τρόπο μπορεί την επιχειρηματική δραστηριότητα θέτοντας σε δεύτερη μοίρα το κοινωνικό σύνολο διότι «πιστεύει» ότι το Αόρατο Χέρι της αγοράς (του Smith) θα ρυθμίσει την κοινωνία καλύτερα σε σχέση με την ανθρώπινη επέμβαση. Αντίθετα, αν επικρατεί έντονα η Μαρξιστική επιρροή, θα «παραμεληθεί» ο επιχειρηματικός και ο ιδιωτικός τομέας, διότι ο στόχος είναι η «κατάρρευση του καπιταλισμού», θα δοθεί δηλαδή περισσότερο βάρος στο τι *δεν πρέπει* να γίνει αντί για το τι *πρέπει* να γίνει. Τέλος, και ο ακραίος περιβαλλοντισμός μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην αδράνεια και στις άκαμπτες λήψεις αποφάσεων λόγω του γεγονότος ότι απώτερος στόχος αποτελεί η διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος σε υπέρμετρο βαθμό ικανό να «μπλοκάρει» αναπτυξιακά έργα (κυρίως έργα μεταφορών). Πρακτικά η αντιπαλότητα των ιδεολογιών αυτός μπορεί να διακριθεί στον σχεδιασμό χρήσεων γης με την κάθε ιδεολογία να προτείνει και να υποστηρίζει τις δικές της κατευθύνσεις. Φαίνεται η ιδεολογία που επηρεάζει τον μελετητή, σαν άνθρωπο, ουσιαστικά θέτει και ορίζει τις προτεραιότητες.

Εκτός από την ιδεολογία που επηρεάζουν την «ανθρώπινη» φύση του σχεδιαστή, σημαντική επιρροή αποτελεί και η επιστημονική του ιδεολογία, τόσο όσον αφορά την επιρροή από τα επιστημονικά ρεύματα, όπως θετικισμός, φαινομενολογία και σχετικισμός όσο και από τις Σχολές Σκέψης του σχεδιασμού. Η προσκόλληση σε

κάποια, από τις προαναφερμένες, επιστημονική ιδεολογία μπορεί να οδηγήσει σε «εμμονή» σε κάποια συγκεκριμένη, με τον αποκλεισμό των υπολοίπων που μπορεί να περιέχουν χρήσιμες πληροφορίες ή εναλλακτικές «οπτικές γωνίες» εξέτασης των προβλημάτων, οι οποίες να μην θεωρούνταν, μέχρι πρότινος, υπαρκτές. Παράδειγμα μπορεί να εμφανιστεί η «εμμονή» του θετικισμού, και κατ' επέκταση του ορθολογικού μοντέλου σχεδιασμού, με τον μελετητή να έχει την πεποίθηση ότι η «αντικειμενικά επιστημονική» μέθοδος είναι η μόνη σωστή, αρνούμενος να διερευνήσει την επικοινωνιακή λογική του Habermas, περί του ορθολογισμού που επιτυγχάνεται μέσω συζητήσεων και αντιπαραθέσεων, ή την σχέση που μπορεί να έχει ο σχεδιασμός με την «εξουσία» του Foucault.

Τέλος εκτός από τους δύο «τύπους» ιδεολογιών (προσωπικό, επιστημονικό), αρνητικές επιπτώσεις, προφανώς, δύναται να προκαλέσουν και οι προκαταλήψεις του σχεδιαστή. Περιπτώσεις όπως εθνικισμός, τοπικισμός, ρατσισμός και σεξισμός μπορούν να έχουν δραματικές επιπτώσεις από την μεριά τόσο του μελετητή όσο και των ομάδων συμφερόντων που συνεργάζεται, όσον αφορά την αντίληψη του προβλήματος αλλά κυρίως όσον αφορά τις προτάσεις προς «επίλυσή» του. Επίσης η θρησκευτική επιρροή ή/και προκατάληψη είναι ένα χαρακτηριστικό που ενδέχεται να έχει άσχημες επιπτώσεις, αλλά δεν έχει θεωρητικά αναπτυχθεί αρκετά από την κοινότητα ακαδημαϊκών και θεωρητικών σχεδιαστών (Lovering, 2004).

3.3 ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Οι ασυνείδητες επιρροές που αναφέρθηκαν μπορούν να οδηγήσουν σε πράξεις οι οποίες χαρακτηρίζονται ως *ανήθικες* από την, καθώς πρέπει, επιστημονική κοινότητα. Η ενσυνείδητη «αλλοίωση» της αντικειμενικότητας του σχεδιασμού και της πραγματικότητας μπορεί να γίνει κυρίως με επιτηδευμένη «διαστρέβλωση» των στοιχείων και των δεδομένων. Αυτό το γεγονός μπορεί να συμβεί, όπως δείχνουν αρκετές ψυχολογικές μελέτες, λόγω του γεγονότος ότι η εύρεση στοιχείων και δεδομένων βασίζεται στην αρχικές πεποιθήσεις, οπότε γίνεται η παρουσίασή τους για την υποστήριξη παρά για την διάψευσή τους (Newel et al., 2007), ή λόγω της διαφθοράς του σχεδιαστή (πχ δωροδοκία για να ευνοηθούν συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων) πράγμα που σημαίνει, ουσιαστικά, ότι η έννοια της ηθικής δεν υφίσταται.

Η παραποίηση των στοιχείων και των δεδομένων μπορεί να γίνει με την λανθασμένη χρήση της στατιστικής, επιτηδευμένα ή όχι. Όπως είναι γνωστό η στατιστική είναι εργαλείο που χρησιμοποιείται από σχεδόν όλες τις εμπειρικές επιστήμες. Η λανθασμένη, όμως, χρήση της στατιστικής προβληματίζει την επιστημονική κοινότητα όλων των ειδικοτήτων με την συχνή εμφάνιση της αναφοράς στα λόγια του Marc Twain, περί των τριών ειδών των ψεμάτων: *τα ψέματα, τα καταραμένα ψέματα και η στατιστική (lies, damned lies and statistics)*. Η «κατάχρηση», όπως έχει χαρακτηριστεί (misuse, abuse), συμβαίνει αρκετά συχνά στην καθημερινότητα κυρίως στον τομέα της ενημέρωσης, δηλαδή στους τομείς όπου δεν την «χειρίζεται» εξειδικευμένο προσωπικό. Παρόλα αυτά όμως υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες και επιστήμονες καταχράζονται την στατιστική είτε για προσωπικό όφελος είτε, απλά, για να δείξουν αυτό που «θέλουν», εκτός αν φυσικά ελλιπής γνώση. Αν και η παραποίηση των στοιχείων δεν μπορεί να γίνει στα ποσοτικά δεδομένα κατά την συλλογή τους, όπως απόλυτα νούμερα (ΑΕΠ της χώρας κλπ), η επεξεργασία τους και η «μετατροπή» τους σε μορφή δεικτών μπορεί να αποτελέσει μέσω «παραπλάνησης» ιδιαίτερα όταν το κοινό, στο οποίο παρουσιάζεται η όποια μελέτη, δεν είναι εξοικειωμένο με τις στατιστικές μεθόδους. Βασικό βιβλίο που επεξηγεί τον τρόπο που μπορεί κάποιος να «πει ψέματα» με την χρήση της στατιστικής αποτελεί το βιβλίο του Darrell Huff (1954) “How to Lie With Statistics (Krawczyk, 2008 and Oezbek,).

Η στατιστική, για τον σχεδιασμό, ενσωματώνει την χωρική διάσταση (*χωρική στατιστική*) παρουσιάζοντας την υπάρχουσα κατάσταση και τα φαινόμενα που την χαρακτηρίζουν, σε σύγκριση με τα χωρικά επίπεδα, από την κλίμακα της πόλης μέχρι και τη διακρατική, ενώ έχει εξελιχθεί σημαντικά την τελευταία εικοσαετία (Κανάρογλου κ.ά., 2005). Η χωρική αυτή στατιστική αφορά και την δημογραφία, και πιο συγκεκριμένα την δημογραφική ανάλυση. Το δημογραφικό προφίλ της κάθε περιοχής αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ανάλυσης της, ενώ η δημογραφική της εξέλιξη αποτελεί βασικός πυλώνας πάνω στον οποίο χαράζονται πολιτικές (χωρικές) για την ανάπτυξη της περιοχής και την ανάλυση των προβλημάτων που δύναται να αντιμετωπίσει. Έτσι εμφανίζονται οι δείκτες της πληθυσμιακής εξέλιξης (σε σχέση με τον χρόνο) πυκνότητας και ανισοκατανομής (σε σχέση με τον χώρο), καθώς και άλλα κοινωνικά φαινόμενα όπως ανεργία και μετακινήσεις (εσωτερικής / εξωτερικής μετανάστευσης). Γενικά, δηλαδή, γίνεται η ανάλυση, και η μελλοντική προβολή, των πληθυσμιακών μεταβολών που συμβαίνουν σε κάθε χωρική μονάδα. Το πρόβλημα που μπορεί να παρουσιαστεί σε αυτόν τον τομέα, είναι η «παραπλάνηση» μέσω της *οπτικής απεικόνισης*, των δεδομένων αυτών. Ενώ τα στοιχεία μπορεί να είναι αληθή, ο τρόπος παρουσίασής τους μπορεί να «τροποποιήσει» την πραγματικότητα, να κατευθύνει τα συμπεράσματα και κατ' επέκταση τα μέτρα και τις δράσεις. Ο συνηθέστερος τρόπος παρουσίασης των χωρικών δεδομένων, δεν είναι άλλος από την χαρτογραφία.

Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, την σημερινή εποχή ο καθένας που έχει υπολογιστή και σύνδεση στο internet, μπορεί να δημιουργήσει έναν χάρτη με αποτέλεσμα οι χάρτες να αποκτούν σχέσεις με την «εξουσία», χάνοντας την επιστημονική τους ουδετερότητα, προβάλλοντας «γνώσεις» οι οποίες κατευθύνουν τις απόψεις (Crampton and Krygier, 2006). Η επιστημονική ουδετερότητα όμως μπορεί να χαθεί και λόγω της κατάχρησης από επιστημονικό προσωπικό, στην προκειμένη περίπτωση από τους σχεδιαστές. Άλλωστε όπως αναφέρει και ο Mark Monmonier στο βιβλίο του “How to Lie with Maps” (1991) χάρτες μπορούν και αποτελούν μέσο *προπαγάνδας*. Από τα σημαντικότερα «παραπτώματα», όπως η ομαδοποίηση και κατηγοριοποίηση των στοιχείων και αλλαγή της κλίμακας, μέχρι τα πιο (φαινομενικά) ασήμαντα, όπως επιλογή μεγέθους και χρωμάτων των συμβόλων, μπορούν να χαρακτηρίσουν την χαρτογραφία ένα εργαλείο κατάλληλο για την εύκολη χειραγώγηση και τον κατευθυνόμενο προσανατολισμό, από κάποιον που κατέχει την συγκεκριμένη

τεχνογνωσία, με την κατάχρηση των χαρτογραφικών γνώσεων να οδηγεί στην «παραμόρφωση» των στοιχείων ώστε να δείξουν, κυριολεκτικά, αυτό που θέλουν.

Τέλος άλλη μία διαδικασία που μπορεί να κριθεί ως αμφισβητήσιμη και μπορεί να αποτελέσει μέσο χειραγώγησης είναι η χρήση των ερωτηματολογίων. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται για να τεθεί μία σειρά ερωτήσεων σε ένα αντιπροσωπευτικό σύνολο του πληθυσμού, και όχι μόνο, με σκοπό την καταγραφή της κοινωνικής, επαγγελματικής και οικογενειακής τους κατάσταση ή/και για την γνώμη και στάση τους απέναντι σε κάποιο πρόβλημα. Τα ερωτηματολόγια σαν μέσο ανάλυσης έχουν εύθραυστο χαρακτήρα λόγο του γεγονότος ότι η εγκυρότητα τους εξαρτάται από πολλές συνθήκες, όπως η επιλογή του δείγματος η ύπαρξη εμπιστοσύνης του ερωτώμενου στο συνεντευκτή και, φυσικά, η επαγγελματική συνείδηση των συνεντευκτών (Κοτζαμάνης, 2010). Το πληθυσμιακό αυτό σύνολο, που συνήθως απαρτίζεται από πολίτες, μπορεί να τεθεί υποχείριο από τον μελετητή σχεδιαστή για να προβάλλει τις δικές του πεποιθήσεις με την «δικαιολογία» ότι αυτήν την οπτική έχουν και οι πολίτες (ή κάτοικοι).

Από τον τομέα της ψυχολογίας υπάρχουν σημαντικές εμπειρικές μελέτες οι οποίες δείχνουν πόσο εύκολα μπορεί ο κόσμος να χειραγωγηθεί από τύπους ερωτήσεων, όπως έχουν τα ερωτηματολόγια, με την έννοια ότι μπορούν να προβλεφθούν από τους συνεντευκτές οι απαντήσεις που θα δώσουν οι ερωτώμενοι. Έτσι οι μελετητές μπορούν, για παράδειγμα, να προβάλουν τις «απόψεις» του κόσμου για κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα που, «συμπτωματικά», εναρμονίζεται με την δική τους αρχική πεποίθηση. Ενδεικτικά στον τομέα αυτόν της «γνωστικής ορθολογικότητας» (cognitive rationality) έχει ασχοληθεί ο Dan Ariely στο βιβλίο του “Predictably Irrational” (www.ted.com).

3.4. «ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ» ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Το έργο και οι πράξεις του σχεδιαστή πρέπει να χαρακτηρίζονται από υπευθυνότητα, ηθική και επαγγελματισμό, με τον ίδιο να μην πρέπει να υποκύπτει στις «ευκαιρίες» που παρουσιάζονται για ενισχύσει και να δικαιολογήσει την αρχική του πεποίθηση, ενώ προφανώς δεν πρέπει να είναι θύμα εκμετάλλευσης συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων. Πρέπει λοιπόν δυναμικά να είναι όσο πιο αντικειμενικός γίνεται αντιμετωπίζοντας σφαιρικά την κατάσταση ώστε να μπορεί, όσον το δυνατόν καλύτερα, να «προβλέψει» το μέλλον και να προτείνει δράσεις ώστε να το βελτιώσει. Η καθόλα αντικειμενικότητα και ορθολογικότητα της διαδικασίας του σχεδιασμού, όμως, επηρεάζεται όχι μόνο από τον μελετητή, αλλά και από «εξωγενείς» παράγοντες. Ακόμα και αν (ιδανικά) ο σχεδιαστής έχει τέλεια αναλογία υποκειμενικής και αντικειμενικής γνώσης, παραμένει ουδέτερος, ανεπηρέαστος από ιδεολογίες και δεν παραποιεί, ενσυνείδητα ή όχι, τα δεδομένα και τα στοιχεία, οι εξωγενείς παράγοντες συνεχίζουν και παίζουν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της σχεδιαστικής διαδικασίας.

Η διδασκαλία του σχεδιασμού και ότι αυτός συνεπάγεται είναι υψίστης σημασίας για το «χτίσιμο» της γνώσης του σχεδιαστή που θα εφαρμόσει στην πράξη. Όπως αναφέρθηκε στα πρώτα στάδια του σχεδιαστή, λόγω έλλειψης επαγγελματικής εμπειρίας, χρησιμοποιεί τους «διδαγμένους» κανόνες και θεωρίες για την λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει (Gunder, 2011). Οπότε, προφανώς, βασικό πρόβλημα προκύπτει με την ελλιπή διδασκαλία όσον αφορά τις υπάρχουσες θεωρίες του σχεδιασμού στο παγκόσμιο σκηνικό και την διαδικασία εξέλιξης του σχεδιασμού στην ιστορία που οδηγεί στην μειωμένη αντικειμενική γνώση των μελλοντικών σχεδιαστών. Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω κεφάλαια συνεχώς αναδύονται καινούριες θεωρίες που αμφισβητούν τις προηγούμενες, αν ο σχεδιαστής δεν είναι «εξοικειωμένος» με τις εξελίξεις αυτές δεν θα μπορέσει να κρίνει, να καταλάβει και να υιοθετήσει τις πιο «εξελιγμένες» θεωρίες παρά μόνο να ανακυκλώνει τις παλιές.

Εκτός όμως από τις θεωρίες, η έλλειψη γνώσεων που αφορούν την πρακτική φύση του σχεδιασμού μπορούν να έχουν άσχημα αποτελέσματα στην δουλειά του μελλοντικού σχεδιαστή. Βασικό κομμάτι της δουλειάς των σχεδιαστών είναι η επικοινωνία με επιστήμονες διαφόρων εξειδικεύσεων με αποτέλεσμα η έλλειψη γνώσεων (διεπιστημονικών) διαφόρων ειδικοτήτων, όπως η ποσοτική ανάλυση, είναι ικανή να προκαλέσει παρεξηγήσεις και λανθασμένη συνεννόηση μεταξύ των σχεδιαστών και των

επιστημόνων άλλης ειδικότητας (πχ μηχανικών μεταφορών). Επίσης η άγνοια της παγκόσμιας εμπειρίας και πρακτικής στα σχεδιαστικά θέματα μπορεί να περιορίσει σημαντικά την οπτική που προσεγγίζεται το πρόβλημα καθώς και ελαχιστοποιεί τις εναλλακτικές προτάσεις για την επίλυσή του. Τέλος, όσον αφορά την διδασκαλία σημαντικό κίνδυνο αποτελεί και η μετάδοση των μειονεκτημάτων του καθηγητή στον μαθητή. Οι καθηγητές, ως επί των πλείστων, είναι επαγγελματίες σχεδιαστές που δύναται να παρουσιάζουν «ελαττώματα» όπως η ιδεολογική «εμμονή» που αναφέρθηκε παραπάνω. Η «μεταλαμπάδευση» των ιδεολογικών απόψεων μπορεί να οδηγήσει στην «γέννηση» σχεδιαστών με τα ίδια ελαττωματικά χαρακτηριστικά.

Ακόμα και αν καταφέρει, ο σχεδιαστής, να έχει μία «ισορροπία» στις αντικρουόμενες ιδεολογίες χωρίς να τον επηρεάζουν καθιστώντας τις απόψεις του άκαμπτες, οι ομάδες συμφερόντων οι οποίες πρέπει να συνεργαστεί, είτε είναι κοινωνικές και επιχειρηματικές ομάδες είτε το κράτος (που αντιπροσωπεύεται στην εκάστοτε Κυβέρνηση), έχουν την δικιά τους (ηθική) ιδεολογία που ορίζουν τον προσανατολισμό ως προς τι είναι σωστό και τι λάθος (McFerran et al., 2010). Εφόσον η κάθε ομάδα έχει διαφορετικά κίνητρα και ιδέες, συχνό φαινόμενο αποτελούν οι καταστάσεις συγκρούσεων μεταξύ αυτής και του σχεδιαστή με την κάθε ομάδα να επιμένει και να ασκεί πιέσεις, κυρίως πολιτικές, για την δικιά της «σωστή» λύση, βασιζόμενη πάντα και στα συμφέροντά της, που έχουν το ίδιο «ειδικό βάρος» με την ιδεολογία (βλέπε Κεφ. 1).

Ο σημαντικότερος εξωτερικός παράγοντας αποτελεί αναμφισβήτητα το Κράτος (πάντα αντιπροσωπευόμενο από την εκάστοτε κυβέρνηση) καθώς και οι τοπικές αυτοδιοικήσεις. Το Κράτος, ως γνωστόν, επηρεάζει τον τρόπο σχεδιασμού και κατ' επέκταση τις αποφάσεις που παίρνονται, κυρίως με την νομοθεσία. Η νομοθεσία απαρτίζεται κυρίως από κατευθυντήριες οδηγίες για την εκπόνηση των σχεδίων με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που ενώ καθοδηγούν τους μελετητές πολλές φορές προκαλούν ασάφεια ή/και ελλιπής οδηγίες με αποτέλεσμα να καθιστά τα σχέδια δύσκολα να συντονιστούν και να συνδυαστούν (πχ η έλλειψη προδιαγραφών για χαρτογραφικά υπομνήματα). Το Κράτος σε συνδυασμό με τις τοπικές αυτοδιοικήσεις (δήμαρχοι δημοτικά συμβούλια κ.α.) ασκούν πιέσεις στους σχεδιαστές κυρίως λόγω της εμφάνισης του «πολιτικού κόστους». Είτε ονομάζεται «πελατειακό σύστημα» είτε «προστασία των πολιτών», πολλές φορές απορρίπτονται αποφάσεις λόγω του υψηλού πολιτικού τους κόστους ενώ προτιμώνται οι προτάσεις οι οποίες θα προκαλέσουν τις

λιγότερες αντιδράσεις από τους θιγόμενους. Παράδειγμα εδώ μπορεί να αποτελέσει η ακύρωση μίας μελέτης χωροθέτησης ΧΥΤΑ σε μία συγκεκριμένη πόλη λόγω αντιδράσεων των κατοίκων, καθώς και το «αιώνιο» πρόβλημα της εκτός σχεδίου δόμησης με τους τρόπους «αντιμετώπισής» του.

Τέλος, εξωτερικός παράγοντας που επηρεάζει την κρίση του μελετητή/σχεδιαστή αποτελεί το κυρίαρχο ρεύμα ή μοντέλο της εποχής που υιοθετείται από την πλειονότητα. Αν η ιδεολογία και οι πεποιθήσεις κάποιου σχεδιαστή είναι διαφορετική από το ρεύμα που επικρατεί την συγκεκριμένη εποχή, τότε υφίσταται «αόρατη» ασυνείδητη πίεση, παρακινώντας τον να «συμμορφωθεί» με την, τότε κοινά αποδεκτή, ιδεολογία έτσι ώστε να αποκτή την «ψευδαίσθηση» ότι κάπου ανήκει και ότι αυτό που κάνει και με τον τρόπο που το κάνει είναι το «σωστό». *Αν δεν πιστεύεις, δράσε σαν να πιστεύεις και η πίστη θα έρθει αργότερα* (Gunder, 2011).

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι έννοιες του χώρου (space) και της γης (land) φαίνεται να είναι ευμετάβλητες στον χρόνο, πόσο μάλλον οι στρατηγικές διαχείρισής τους, με αποτέλεσμα να καθίσταται ο σχεδιασμός επάγγελμα χωρίς μία σαφή ταυτότητα. Οι σχεδιαστές είναι αναγκασμένοι να κινούνται στα όρια του κυρίαρχου μοντέλου, ιδεολογίας δηλαδή, είτε αυτό είναι αστικό, οικονομικό ή κοινωνικό με αναπόφευκτη την αλλαγή του περιεχομένου του σχεδιασμού, όπως παρατηρήθηκε ότι συνέβη κατά τις περασμένες δεκαετίες (Guttenberg, 2009). Έχουν πέσει θύματα επίθεσης για λάθος προγραμματισμό που οδήγησε στο να συμβούν, ή να σταματήσουν, συγκεκριμένα φαινόμενα, ενώ παράλληλα συνεχίζουν να «φορτώνονται» ευθύνες για την διαφύλαξη του περιβάλλοντος και την προστασία των ανθρώπινων συμφερόντων (Healey, 1997).

Στην ουσία είναι αλτρουιστές «διπλωμάτες» οι οποίοι προσπαθούν να επινοήσουν τρόπους να διαπραγματεύονται τις λύσεις τις οποίες προτείνουν, και πιστεύουν ότι πρέπει να εφαρμοστούν, με τους πολίτες, τους επιχειρηματίες, τους οικολόγους και το κράτος, με την μορφή που παίρνει ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση. Ο σχεδιασμός, ως επάγγελμα, αποτελεί ένα «κράμα» κοινωνικών και τεχνικών επιστημών με έμφαση στην κοινωνία, καθότι εν τέλει ό,τι γίνεται, γίνεται για τους πολίτες. Κατά πόσο όμως είναι εφικτή η αντικειμενικότητα στον σχεδιασμό; Φαίνεται ότι η επίτευξή της αποτελεί ουτοπία.

Όπως φαίνεται και από την απαγωγική γραμμή που ακολούθησε η παρούσα διπλωματική εργασία, η αντικειμενικότητα και η ορθολογικότητα αποτέλεσε κυρίαρχο θέμα συζητήσεων και αντιπαραθέσεων τόσο στην συνολική επιστημονική διαδικασία (Κεφάλαιο 1) όσο και στον σχεδιασμό (κεφάλαιο 2). Σε μία προσπάθεια κατανόησης του περιεχομένου τους, οι θεωρίες περί επιστημολογίας και τα επιστημονικά ρεύματα που «αναδύονται» ανά τον χρόνο, φαίνεται να «εξειδικεύονται» στα θέματα του σχεδιασμού, οδηγώντας στην «γέννηση» των Σχολών Σκέψης οι οποίες θέτουν, κάθε μία διαφορετικά, τον σκοπό, τον ρόλο και την διαδικασία που πρέπει να έχει ο σχεδιασμός, άλλοτε ενισχύοντας και άλλοτε αμφισβητώντας την ορθολογικότητα και την αντικειμενικότητα του. Οι θεωρίες αυτές όμως έχουν χαρακτηριστεί ως γενικευμένες, ουτοπικές και ιδανικές με αποτέλεσμα να είναι περίπλοκος ο συσχετισμός τους με την «πραγματική» πρακτική του σχεδιασμού καθιστώντας το χάσμα μεταξύ θεωρίας και πράξης δύσκολο να γεφυρωθεί.

Οι πολυάριθμοι παράγοντες που εντοπίζονται, τόσο εσωτερικοί όσο και εξωτερικοί, επηρεάζουν τον μελετητή/σχεδιαστή και είναι ικανοί να τον οδηγήσουν σε «ανήθικες» πράξεις, με τα γνωστικά του αντικείμενα να αποτελούν εργαλεία «αλλοίωσης» και κατ' επέκταση παρερμηνεύσης της «πραγματικής» κατάστασης. Οι παράγοντες αυτοί φαίνεται να μην έχουν προσεγγιστεί εις βάθος από τις διαδικαστικές, «κανονιστικές θεωρίες» (normative theories), παρόλο που στην χειρότερή τους μορφή όπως φαίνεται στο Κεφάλαιο 3 μπορούν να επηρεάσουν πολύ αρνητικά στην καθ' όλα αντικειμενικότητα και ορθολογικότητα της σχεδιαστικής διαδικασίας, κάνοντας την «σκοτεινή» πλευρά του σχεδιασμού ακόμα μελανότερη.

4.1. ΠΟΣΟ ΔΥΣΚΟΛΗ ΕΙΝΑΙ Η ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ:

Τόσο και από την πλευρά της επιστήμης όσο και, συγκεκριμένα, από την πλευρά του σχεδιασμού, η αντικειμενικότητα δεν είναι απλά δύσκολη να επιτευχτεί, είναι αδύνατη. Η αλαζονεία του θετικισμού με την απόλυτη αντικειμενικότητα των επιστημών, ύστερα από την πολύχρονη κριτική που του ασκήθηκε, έχει ξεπεραστεί, τουλάχιστον όσον αφορά τις κοινωνικές επιστήμες. Τόσο μέσω θεωριών όσο και μέσω πειραματικών ερευνών από την πλευρά της ψυχολογίας και της νευρολογίας, η αντικειμενικότητα καθίσταται ανέφικτη από τον οποιονδήποτε. Η αναπόφευκτη υποκειμενικότητα των ανθρώπων επηρεάζει την κρίση τους, με αποτέλεσμα να καθιστά την οπτική τους, στην καλύτερη περίπτωση υποβέλτιστη, οδηγώντας σε δράσεις που δεν αντιπροσωπεύουν το «σωστό» ή την «αλήθεια».

Έτσι και οι σχεδιαστές, όντας φυσιολογικοί άνθρωποι, δεν να δράσουν απόλυτα «αντικειμενικά». Το επίπεδο της γνώσης, η ιδεολογία, η ηθική και οι αξίες που τους χαρακτηρίζουν αποτελούν «πρίσμα», μοναδικό για τον καθένα, μέσω του οποίου παρατηρούν την πραγματικότητα, σκέφτονται και προτείνουν μέτρα και δράσεις για την «βελτίωση» της, βελτίωση έτσι όπως ο καθένας την θεωρεί. Παράλληλα εξωτερικοί παράγοντες, δηλαδή παράγοντες που δεν μπορεί να «ελέγξει» όπως η κοινωνία που ζει, το κράτος, οι ομάδες συμφερόντων, η διδασκαλία καθώς και τα θεωρητικά ρεύματα της εποχής, τον επηρεάζουν άλλοτε «χειραγωγώντας» και άλλοτε περιορίζοντας τον τρόπο σκέψης και δράσης του.

Αν και οι παράγοντες, τόσο εσωτερικοί όσο και εξωτερικοί, που επηρεάζουν τον σχεδιαστή είναι σχεδόν απίθανο να πάρουν την χειρίστη τους μορφή όπως περιγράφεται στο Κεφάλαιο 3 (αν εξεταστούν με αισιοδοξία), ο ρόλος τους στην επιρροή των σκέψεων και των αποφάσεων του είναι εξαιρετικά σημαντικός. Η αποφυγή τους είναι αδύνατη, ενώ η αποδέσμευση του σχεδιαστή από την κοινωνία και τις ανθρώπινές του «ατέλειες» αποτελούν μύθο. Αυτό καθιστά τα ερωτήματα που θέτει ο Guttenberg (2009) να παραμένουν αναπάντητα: *Ο σχεδιασμός είναι περισσότερο επάγγελμα ή ιδεολογία, ή μήπως είναι μια συλλογή ιδεολογιών;*

4.2. ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ:

Όπως προαναφέρθηκε η αντικειμενικότητα είναι ανέφικτη, έτσι λύσεις που θα οδηγήσουν στην επίτευξή της δεν υπάρχουν. Παρόλα αυτά, γενικά ο σχεδιασμός πρέπει να έχει στόχο την ορθολογικότητα (με την έννοια του ορθού λόγου), πλησιάζοντας όσον το δυνατόν κοντύτερα προς το αντικειμενικά σωστό, με τον περιορισμό των φαινομένων που επιβραδύνουν την εξέλιξή του. Οι «κατευθύνσεις» που προτείνονται σε αυτή την φάση αφορούν την διδασκαλία, τον σχεδιαστή σαν επαγγελματία και την ακαδημαϊκή κοινότητα, παραθέτοντας θέματα προς περαιτέρω διερεύνηση στο επόμενο υποκεφάλαιο.

Όσον αφορά την διδασκαλία, η ευρέως χρησιμοποιούμενη μέθοδος των μελετών περίπτωσης (case study) πρέπει να ενισχυθεί. Η μέθοδος αυτή «εισάγει» τους μελλοντικούς σχεδιαστές στον «κόσμο» της σχεδιαστικής διαδικασίας, δείχνοντας τους πρακτικά πώς λειτουργεί, λαμβάνοντας υπόψη τα σημαντικότερα κοινωνικά και τεχνικά προβλήματα που υπάρχουν, την εκάστοτε νομοθεσία, και την επιρροή των ομάδων συμφερόντων. Στην ουσία αποτελούν παραδείγματα για τον τρόπο που θα προσεγγίζουν τα όποια προβλήματα συναντήσουν στην καριέρα τους. Υπάρχει όμως και μία άλλη διάσταση που πρέπει να ενισχυθεί στην μέθοδο αυτή, η *ηθική λήψη αποφάσεων*.

Η Pamela Gibson (2008) που παρουσιάζει αυτό το «μοντέλο» διδασκαλίας τονίζει ότι είναι σημαντικό εργαλείο για την ανάπτυξη και την εφαρμογή της κριτικής σκέψης σε ζητήματα που εμπεριέχουν ηθικά διλήμματα, καθώς τα παραδείγματα που εξετάζονται είναι πραγματικά, από την ζωή, με όλη την πολυπλοκότητα που συνεπάγεται. Όπως υποστηρίζει και η ίδια, η διδασκαλία που ενσωματώνει την «διαχειριστικής ηθικής» παρέχει άφθονη αναθεώρηση στην φιλοσοφία, σκιαγραφώντας θεωρίες περί κρίσης και πρόθεσης (δεοντολογία, ηθική, κλπ), στις πολιτικές επιστήμες, με την εξερεύνηση των αρχών του δημόσιου παράγοντα σε κάθε θέμα (κράτος, τοπική αυτοδιοίκηση κλπ), και στην ψυχολογία, εξετάζοντας την ηθική ανάπτυξη της λογικής που καθορίζει την πορεία της δράσης. Τέλος οι μαθητές, σ' αυτήν την περίπτωση οι μελλοντικοί σχεδιαστές, ανακαλύπτουν τον προσωπικό και επαγγελματικό τους σύστημα αξιών ταξινομώντας χαρακτηριστικά που θαυμάζουν.

Ο σχεδιασμός όμως εκτός από την πρακτική, έχει και την θεωρητική του φύση. Κρίνεται αναγκαία η διδασκαλία, όσο το δυνατόν περισσότερων, θεωριών που

επηρέασαν την διαδικασία του σχεδιασμού καθώς και την ιστορική τους εξέλιξη. Η ενίσχυση του θεωρητικού υποβάθρου, βοηθάει στην ανάπτυξη μίας σφαιρικότερης αντίληψης για το τι ακριβώς *εστί* σχεδιασμός *πώς* εξελίχθηκε και *γιατί*, ενώ προετοιμάζει για τις επερχόμενες αλλαγές που, ανεπιφύλακτα, θα επέλθουν. Ουσιαστικά μαθαίνει τους σχεδιαστές να «μαθαίνουν» και να εξελίσσονται παράλληλα με τον σχεδιασμό.

Παράλληλα, μέσω της διδασκαλίας πρέπει να ενισχυθεί η διεπιστημονική γνώση των μελλοντικών σχεδιαστών. Η διεπιστημονική γνώση, μπορεί να επιτευχθεί με την συνεργασία τους με φοιτητές άλλων γνωστικών αντικειμένων, διότι συμβάλλει στην βελτίωση των μετέπειτα συνεργασιών τους με επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων, αποφεύγοντας την λάθος συνεννόηση και τις παρερμηνείες (Ferreira et al.,2009). Παράλληλα θα πρέπει να διδάσκεται και η ηθική χρήση των επιστημών αυτών (στατιστική, δημογραφία, χαρτογραφία) για την αποφυγή της κατάχρησής τους. Τέλος πρέπει οι καθηγητές να διδάσκουν κρατώντας, όσον δυνατόν περισσότερο, «ουδέτερη» στάση, αποφεύγοντας δηλαδή στην μεταλαμπάδευση των προσωπικών αντιλήψεων, πεποιθήσεων και ιδεολογιών.

Όσον αφορά τον σχεδιαστή σαν επαγγελματία, το έργο και οι πράξεις του πρέπει να χαρακτηρίζονται από υπευθυνότητα, ηθική και επαγγελματισμό, με τον ίδιο να μην υποκύπτει στις «ευκαιρίες» που παρουσιάζονται για να ενισχύσει και να δικαιολογήσει την αρχική του πεποίθηση, ενώ προφανώς δεν πρέπει να είναι θύμα εκμετάλλευσης συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων. Αν και η αποδέσμευσή του από την κοινωνία και τις ανθρώπινές του «ατέλειες» αποτελεί μύθο, πρέπει να αναλύει και να κρίνει τα γεγονότα με πιο σφαιρική ματιά, με όσο το δυνατόν περισσότερα ορθολογικά κριτήρια, παρά με το συναίσθημα. Πρέπει να αναζητήσει και να κατανοήσει τον εαυτό του και *πώς* αυτός λειτουργεί και *δρα*, με την όσο το δυνατόν «αποδυνάμωση» των εσωτερικών παραγόντων που τον επηρεάζουν (Κεφ. 3), χωρίς να τον χειραγωγούν, οδηγώντας τον πράξεις που ούτε ο ίδιος δεν καταλαβαίνει. Τέλος κρίνεται απαραίτητη η «επικαιροποίηση» των γνώσεων του, με την συνεχής ενημέρωση για τις εξελίξεις, τόσο όσον αφορά τις θεωρίες που συνεχώς αναδύονται όσο και τις πρακτικές εφαρμογές τους. Γνωρίζει, έτσι, διαφορετικές «οπτικές γωνίες» εξέτασης των προβλημάτων, οι οποίες να μην θεωρούταν, μέχρι πρότινος, υπαρκτές, πληθαίνοντας τις εναλλακτικές λύσεις που πρέπει να δώσει σε κάθε πρόβλημα

4.3. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΗΣΗ

Η παρούσα μελέτη, όπως αναφέρθηκε, αποτελεί μία διπλωματική εργασία με όσους περιορισμούς αυτή συνεπάγεται. Πρέπει να επισημανθεί ότι η εργασία σε καμία περίπτωση δεν κάλυψε όλες τις πτυχές του θέματος. Είναι μία προσπάθεια διαμόρφωσης μίας σφαιρικής εικόνας για το πώς η αντικειμενικότητα και η ορθολογικότητα αποτέλεσαν σημείο θεωρητικής ανάλυσης τόσο από την επιστήμη γενικότερα όσο και μετ' έπειτα από τον σχεδιασμό καθώς και τον ρόλο που παίζει ο σχεδιαστής στην επίτευξή τους. Κρίνεται, όμως, απαραίτητη η περαιτέρω εμβάθυνση στο θέμα που αναλύθηκε από την ακαδημαϊκή κοινότητα, ώστε να παρουσιαστεί μία συνολικότερη εικόνα εμπλουτισμένη με περισσότερα χαρακτηριστικά και γεγονότα που επηρεάζουν την αντικειμενικότητα και την ορθολογικότητα, του σχεδιασμού.

Κατ' αρχάς κρίνεται απαραίτητη η «αποδοχή» της ιδεολογίας και της εξουσίας ως κομμάτι του «είναι» του ανθρώπου. Ο χαρακτηρισμός, άλλωστε, της σημερινής εποχής ως μετα-ιδεολογική, το μόνο που επιτυγχάνει είναι να πιστοποιεί ότι είναι περισσότερο από ποτέ ενσωματωμένοι στην ιδεολογία (Gunder, 2011). Από την πλευρά της εξουσίας, όπως αναφέρει και ο Flyvbjerg, πρέπει να ενσωματωθεί στον τρόπο που αναλύεται, τόσο θεωρητικά όσο και διαδικαστικά, ο σχεδιασμός επηρεαζόμενος από αυτή, και όχι αποστασιοποιημένος απαρνούμενος την επιρροή της. Πρέπει να αναλυθεί και η εναλλακτική διάσταση της «σκοτεινής» πλευράς του σχεδιασμού, που παρουσιάστηκε στην παρούσα εργασία, αυτή του σχεδιαστή σαν άνθρωπο και σαν επιστήμονα, ώστε να εντοπιστούν πιο «πρακτικά», ίσως, τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσει η σχεδιαστική διαδικασία.

Πρέπει, δηλαδή, να δοθεί έμφαση στον ρόλο του *σχεδιαστή στον σχεδιασμό*, ως μέσο που «παράγει» το σχέδιο, τόσο μεμονωμένα όσο και σαν ομάδα, μιας και τα σχέδια συντάσσονται από μελετητική ομάδα και όχι από μεμονωμένα άτομα. Πρέπει σε αυτή την περίπτωση να ενσωματωθεί, στις κανονιστικές (normative) κυρίως θεωρίες, η ψυχολογική διάσταση σε μία απόπειρα να γίνει μια πιο σφαιρική ανάλυση της συμπεριφοράς του μελετητή. Ήδη ένα κομμάτι της πρόσφατης βιβλιογραφίας, όπως ο Gunder (2011), ενσωματώνει τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις του Lacan και του Žižek σε μία προσπάθεια εναλλακτικής επισκόπησης του εσωτερικού κόσμου του μελετητή. Είναι απαραίτητο αυτή η προσπάθεια να ενισχυθεί. Πρέπει να εντοπισθούν και να αναλυθούν, τόσο θεωρητικά όσο και πειραματικά, όλοι οι παράγοντες οι οποίοι

επιηρεάζουν την κρίση του σχεδιαστή, εσωτερικοί και εξωτερικοί, με απώτερο σκοπό την αποφυγή «ακραίων» συμπεριφορών και δράσεων.

Οι σχεδιαστές και αντιδρούν και συμμετέχουν στην κοινωνική παραγωγή του χώρου (Harvey, 1973). Μπορούν, και πρέπει, να επωφεληθούν από την γνώση που έχουν για τον χώρο και πώς δημιουργείται μέσα από τις κοινωνικές πρακτικές, με διαφορετική «φωνή», με διαφορετικές ορθολογικότητες. Πρέπει να μην ακολουθείται ο «μονο-ορθολογισμός» (mono-rationality), αντίθετα να ενισχύεται ο πλουραλισμός ορθολογικοτήτων (Davy, 2008). Το μοντέλο Ύδρας των Ferreira et al. (2009) ενσωματώνει πολλές θεωρίες, θέτοντας την άποψη ότι οι θεωρίες αποτελούν «εργαλεία» για την καλή πρακτική, και όχι απόλυτοι τρόποι στους οποίους πρέπει να περιορίζονται οι σχεδιαστές. Ο χωρικός σχεδιασμός δεν πρέπει να περιορίζεται από μία ορθολογικότητα, πρέπει να κινείται ευέλικτα στα όρια χωρίς να κρατάει πουριτανική στάση, πρέπει να τα «ταράζει». Ο σχεδιασμός δεν πρέπει να είναι περιοριστικά «ασφαλές», πρέπει να παίρνει ρίσκα ενισχύοντας την δημιουργικότητα και την ευελιξία που σχετικά εκλείπει. Αυτές οι προτάσεις του Davy, στο άρθρο του με εριστικό τίτλο “Plan it without a condom” (2008), πρέπει να αποτελέσουν πηγή προβληματισμού για την ακαδημαϊκή κοινότητα.

Πηγή προβληματισμού όμως πρέπει να αποτελέσει και ο μελετητής με τις επιρροές που συνθέτουν τον χαρακτήρα του. Δεν πρέπει να ξεχαστεί ότι ο σχεδιασμός είναι μία διαδικασία από άνθρωπο, για τον άνθρωπο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Δαφέρμος, Μ. (2010). *Θετικισμός και ψυχολογική έρευνα: μια απόπειρα κριτικής θεώρησης*, στο Μ. Πουρκός και Μ. Δαφέρμος (επ.) “Ποιοτική έρευνα στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση: επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα”, Αθήνα: Τόπος, 225-251.

Gutenschwager, G. A. (2004) *Σχεδιασμός και Κοινωνική Επιστήμη: Μια Ανθρωπιστική Προσέγγιση*, Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

Russell, B. (1963) *The Scientific Outlook*, επιμέλεια μετάφρασης Γ. Δυριώτης, Αθήνα.

Sokolowski, R. (2003) *Εισαγωγή στην Φαινομενολογία*, Πάτρα: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πατρών.

Δαφέρμος, Μ. (2003) *Επιστήμη και δημιουργικότητα: μια απόπειρα ψυχολογικής ανάλυσης*, Τετράδια Ψυχιατρικής 83, 111-128.

Κανάρογλου, Π., Σουλακέλης, Ν. και Μπαλούρδος, Δ. (2005) *Χωρική στατιστική και οι γεωγραφικές ανισότητες της γήρανσης στην Ελλάδα*, στο Β. Κοτζαμάνης, και Β. Παππάς (επ.) “Χώρος και πληθυσμός: Αναλυτικές προσεγγίσεις”, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 19-34.

Κοτζαμάνης, Β. (2010) Σημειώσεις στο μάθημα *Μέθοδοι Έρευνας*, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Λιακόπουλος, Γ. (2010) *Το πρόβλημα της επιστημονικής αλλαγής : Η άποψη του λογικού θετικισμού και η άποψη του T. Kuhn*, [διαδίκτυο (online)] Διαθέσιμο στο: <http://sciencearchives.wordpress.com/2010/06/30/%CF%8C-%CE%AE-2/#more1782> [πρόσβαση 10 Απριλίου 2012].

Πατέλης, Δ. (2008) *Δημοκρατία και διαλεκτική υποκειμενικού παράγοντα-αντικειμενικών όρων στην Λογική της Ιστορίας*, Περιοδικό ΔΙΑΠΛΟΥΣ 25, 37-40.

Τσέκερης, Χ. (2008) Σημειώσεις για το μάθημα *Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα II*, τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Allmendinger, P. (1998) *Planning Practice and the Post-modern Debate*, International Planning Studies, 3 (2), pp. 227-248.

Allmendinger, P. (2002a) *Planning Theory*, New York: Palgrave Publications.

Allmendinger, P. (2002b) *Towards a Post-positivist Typology of Planning Theory*, Planning Theory, 1 (1), pp. 77-99.

Carlson, J. P., Vincent, L. H., Hardesty, D. M. and Bearden, W. O. (2009) *Objective and Subjective Knowledge Relationships: A Quantitative Analysis of Consumer Research Findings*, Journal of Consumer Research (35), pp. 864-876.

Connell, D. J. (2010) *Schools of Planning Thought: Exploring Differences through Similarities*, International Planning Studies, 15 (4), pp. 269-280.

Crampton, J. D. and Krygier, J. (2006) *An Introduction to Critical Cartography*, ACME: Journal for Critical Geographies, 4 (1), pp. 11-33.

Davidoff, P. (1965) *Advocacy and Pluralism in Planning*, Journal of the American Institute of Planners, 31 (4), pp. 331-338.

Davy, B. (2008) *Plan It without a Condom!*, Planning Theory, 7 (3), pp. 301-317.

Demone, H. W. (1965) *The limits of Rationality in Planning*, Community Mental Health Journal, 1 (4), pp. 375-381.

Featherstone, K. (2006) *Politics and Policy in Greece: The Challenge of Modernisation*, England: Taylor and Francis Group, Routledge.

Felecia M. B. (2012) *Anarchist, Neoliberal, and Democratic Decision-Making: Deepening the Joy in Learning and Teaching*, Educational Studies: A Journal of the American Educational Studies Association, 48 (1), pp. 76-102.

Ferreira, A., Sykes, O. and Batey, P. (2009) *Planning Theory or Planning Theories? The Hydra Model and its Implications for Planning Education*, Journal for Education in the Built Environment, 4 (2), pp. 29-54.

Flyvbjerg, B and Richardson, T. (2002) *Planning and Foucault: In Search of the Dark Side of Planning Theory*, in Allmendinger, P. and Jones, M. (Eds.), "Planning Futures: New Directions for Planning Theory", London: Routledge, pp. 44-62.

- Flyvbjerg, B. (1998) *Power and Rationality*, in S. Campbell, and S. Fainstein, (Eds.), "Readings in Planning Theory", London: Blackwell Publishing, pp. 318-329.
- Forester, J. (1989) *Planning in the Face of Power*, California: University of California Press.
- Gibson, P.A. (2008) *Teaching Ethical Decision Making: Designing a Personal Value Portrait to Ignite Creativity and Promote Personal Engagement in Case Method Analysis*, *Ethics and Behavior* 18 (4), pp. 340-352.
- Gunder, M. (2010) *Planning as the Ideology of (neoliberal) Space*, *Planning Theory* 9 (4), pp. 298-314.
- Gunder, M (2011) *Fake it until you Make it, and then...*, *Planning Theory* 10 (3), pp. 201-212.
- Guttenberg, A. Z. (2009) *Planning and Ideology*, *Journal of Planning History* 8 (4), pp. 287-294.
- Hanberger, A. (2001) *What is the policy problem? : Methodological Challenges in Policy Evaluation*, *Evaluation* 7 (45), pp. 45-62.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the city*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Harvey, D. (2001) *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*, Scotland: Edinburgh University Press.
- Healey, P. (1992) *Planning through Debate: the Communicative turn in Planning Theory*, *Town Planning Review* 632, pp. 143-162.
- Healey, P. (1996) *The Communicative turn in Planning Theory and its Implication for Spatial Strategy-making*, *Environment and Planning B: Planning and Design* 23 (2), pp. 217-234.
- Healey, P. (1997) *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*, England: Macmillan Press.
- Healey P. (2003) *Collaborate Planning in Perspective*, *Planning Theory* 2 (2), pp. 101-123.
- Healey, P. (2009) *The Pragmatic Tradition in Planning Thought*, *Journal of Planning Education and Research* 28, pp. 277-292.

- Henry, A. D. (2011) *Ideology, Power, and the Structure of Policy Networks*, Policy Studies Journal 39 (3), pp. 361-383.
- Hoch, C. (2011) *The Planning Research Agenda: Planning Theory for Practice*, Town Planning Review 82 (2), pp vii-xvi.
- Huff, D. (1954) *How to Lie with Statistics*, New York: W. W. Norton and Company Inc.
- Kilduff, M., Mehra, A. and Dunn, M. B. (2011) *From Blue Sky Research to Problem Solving: A Philosophy of Science Theory of New Knowledge Production*, Academy of Management Review 36 (2), pp. 297-317.
- Krawczyk, M. (2008) *Lies, Damn Lies and Statistics: The Adverse Intentional Effects of the Publication Bias*, [διαδίκτυο (online)] Διαθέσιμο στο: <http://coin.wne.uw.edu.pl/mkrawczyk/lies.pdf>, [πρόσβαση 14 Ιουνίου 2012].
- Kuhn, T. S. (1970) *The Structure of Scientific Revolutions*, 2nd edition, Chicago: University of Chicago Press.
- Kuhn, T. S. (1977) *Objectivity, Value Judgment and Theory choice*, in “The Essential Tension”, Chicago: University of Chicago Press, pp. 320-339.
- Love, R. L. (1983) *Resolving Conflicts of Interest and Ideologies: A Simulation of Political Decision-Making*, Social Behavior and Personality 11 (2), pp. 23-28.
- Lovering, J. (2004) *Editorial: studying planning, internationally*, International Planning Studies 9 (2), pp. 75-78.
- McFerran, B., Aquino, K. and Duffy, M. (2010) *How Personality and Moral Identity Relate to Individuals’ Ethical Ideology*, Business Ethics Quarterly 20 (1), pp 35-56.
- Mishra, S. K., and Kumar, M. (2011) *How mutual fund investors’ objective and subjective knowledge impacts their information search and processing behavior*, Journal of Financial Services Marketing 16, pp. 27-41.
- Monmonier, M. (1991) *How to Lie with Maps*, Chicago: University of Chicago Press.
- Moorman, C., Diehl, K., Brinberg, D. and Kidwell, B. (2004) *Subjective Knowledge, Search Locations, and Consumer Choice*, Journal of Consumer Research 31, pp. 673-680.
- Newell, B. R., Lagnado, D. A. and Shanks, D.R. (2007) *Straight Choices: The Psychology of Decision Making*, Psychology Press, England: Taylor and Francis Group.

- Oezbek, C., *How to Lie with Statistics*, lecture presentation in the course “Empirical Evaluation in Informatics”, [διαδίκτυο (online)], Freie Universität Berlin, Institut für Informatik, Διαθέσιμο στο : http://page.mi.fu-berlin.de/oezbek/pub/OezbekC07-How_to_lie_with_Statistics.pdf, [πρόσβαση 20 Ιουνίου 2012].
- Ojha, H. R., Timsina, N.P., Chhetri, R.B. and Paudel, K.P. (2008) *Knowledge Systems and Natural Resources: Management, Policy and Institutions in Nepal*, New Delhi, India: Cambridge University Press.
- Popper, K. R. (1979) *Objective Knowledge: an Evolutionary Approach*, England: Oxford University Press.
- Preez, P. D. (1980) *The politics of identity: Ideology and the human image*, England: Basil Blackwell Publisher.
- Rorty, R. (1991) *Objectivity Relativity and Truth*, New York: Cambridge University Press.
- Sager, T. (2011) *Neo-liberal Urban Planning Policies: A literature survey 1990-2010*, *Progress in Planning* 76, pp. 147-199.
- Souza, M. L. (2006) *Social Movements as “Critical Urban Planning” agents*, *City: analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* 10 (3), pp. 327-342.
- Stiftel, B. (2000) *Planning Theory*, in “The National AICP Examination Preparation Course Guidebook 2000”, Washington DC, pp. 4-16.
- Tasan-Kok, T. (2008) *Changing Interpretations of ‘Flexibility’ in the Planning Literature: From Opportunism to Creativity?*, *International Planning Studies*, 13(3), pp. 183-195.
- Taylor, N. (1998) *Urban Planning Theory since 1945*, London: Sage Publications.
- Tiles, M. (1984) *Bachelard: Science and Objectivity*, London: Cambridge University Press.
- Tveter, O. (2009) *Anarchist Urban Planning and Place Theory*, [διαδίκτυο (on line)]. Διαθέσιμο στο: <http://www.anarchistplanner.org> [πρόσβαση 2 Ιουνίου 2012].
- Watson, V. (2008) *Down to Earth: Linking Planning Theory and Practice in the “Metropole” and beyond*, *International Planning Studies* 13 (3), pp. 223-237.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ιστότοπος Article Base, Dialectical Synthesis': An Inquiry Into The Habermasian Paradigm Of Legitimate Knowledge, <http://www.articlesbase.com/college-and-university-articles/dialectical-synthesis039-an-inquiry-into-the-habermasian-paradigm-of-legitimate-knowledge-2040365.html>

Ιστότοπος Marxists Internet Archives, Value on Knowledge Reference: Positivism, <http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/help/mach1.htm>

Ιστότοπος Online Dictionary of the Social Sciences, <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?alpha=P>

Ιστότοπος Philosophy since the Enlightenment by Roger Jones, Post Modernism and Foucault, <http://www.philosopher.org.uk/poststr.htm>

Ιστότοπος Ted: ideas worth spreading, Dan Ariely asks, Are we in control of our own decisions?

http://www.ted.com/talks/dan_ariely_asks_are_we_in_control_of_our_own_decisions.html